

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZİ

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI BATI'DA RUS TEHDİDİ
ALGISI: HİBRİT TEHDİT VE CLAUSEWITZ'İN
ÜÇLEMESİ BAĞLAMINDA GÜRCİSTAN, UKRAYNA
VE SURİYE KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

NIHAT DUMLUPINAR

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

NİSAN 2021

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI BATI'DA RUS TEHDİDİ ALGISI: HİBRİT
TEHDİT VE CLAUSEWITZ'İN ÜÇLEMESİ BAĞLAMINDA GÜRCİSTAN,
UKRAYNA VE SURİYE KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Nihat DUMLUPINAR

**DOKTORA TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

NİSAN 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza

Nihat DUMLUPINAR

16/04/2021

SOĞUK SAVAŞ SONRASI BATI'DA RUS TEHDİDİ ALGISI: HİBRİT TEHDİT VE CLAUSEWITZ'İN ÜÇLEMESİ BAĞLAMINDA GÜRCİSTAN, UKRAYNA VE SURIYE KRİZLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Doktora Tezi

Nihat DUMLUPINAR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nisan 2021

ÖZET

Soğuk Savaşın bitimiyle daha barışçıl bir dünya düzenine yönelik umutlar insanların zihinlere yayılmıştır. Ancak, yeni yüzyılın başlangıcıyla birlikte bu umut yok olmuştur. İkiz Kulelere yönelik saldırılar, Irak Savaşı, İsrail-Hizbullah Savaşı, Gürcistan-Rusya Savaşı, Arap Baharı, Ukrayna-Rusya Savaşı ve Suriye'deki Savaş bize yeni milenyumun öncekinden daha barışçıl olmayacağını göstermiştir. Bu bağlamda, ideolojik savaşın 1990'lı yılların başlarında bitmesine rağmen Rusya ve Batı arasındaki rekabet hala devam etmektedir. Bunun temel sebebi Batının Rusya'ya yönelik değişmeyen algısıdır. Rusya'ya yönelik olumsuz algılar nedeniyle Batı, Rusya'nın Batılı topluma katılmasına izin vermemiştir. Böylece küresel masada kendine yer bulabilmek için Rusya'nın realist bir yaklaşım seçmekten başka şansı kalmamıştır. Batı algılarını gerçeğe dönüştürmüştür. Rusya Batı için yeniden bir tehdit haline gelmiştir. Ancak bu sefer konvansiyonel değil hibrit tehdittir. Bu tezde, Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizlerinin ışığında hibrit savaş analiz edilmiştir. Sonuç olarak hibrit savaşın bir savaş çeşidi değil savaşın kendisi olduğu sonucuna varılmıştır. Rusya savaşın değişen karakterini anlayıp onun kurallarına uygun olarak oynadığı için başarılı bir görüntü vermekte ve Batı hibrit tehdit tehlikesini daha yakından hissetmektedir.

Bilim Kodu : 114111
Anahtar Kelimeler : Rusya, Hibrit Savaş, Gürcistan, Ukrayna, Suriye
Sayfa Adedi : 143
Danışman : Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

**RUSSIAN THREAT PERCEPTION OF THE WEST AFTER THE COLD WAR:
COMPARATIVE ANALYSIS OF GEORGIAN, UKRANIAN AND SYRIAN CRISES
IN THE CONTEXT OF HYBRID THREAT AND CLAUSEWITZ'S TRINITY**

Ph. D. Thesis

Nihat DUMLUPINAR

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

April 2021

ABSTRACT

By the end of the Cold War the hope for a more peaceful world order spreads over the minds of people. However, this hope has disappeared with the beginning of the new century. The attacks towards twin towers, Iraq War, Israel-Hezbollah War, Georgian-Russian War, the Arab Spring, Ukrainian-Russian War, War in Syria have shown us that the new millennium is not more peaceful than the previous one. In this context, the rivalry between Russia and the West has been continuing even though the ideologic war ended at the beginning of 1990's. The main reason of this reality is unchanging perception of the West about Russia. Because of the negative perception towards Russia, the Western countries blocked Russian integration to the Western community. Thus, Russia had no choice other than choosing a realistic approach in order to find herself a place in the global table. The West has made its perceptions come to true. Russia has become a threat again for the West. However, this time she is not a conventional threat but the hybrid one. In this thesis, hybrid war was analyzed in the light of Georgian Ukrainian and Syrian Crises. It is concluded that hybrid war is not a type of war, but it is the war itself. Because Russia understood the changing character of war and plays according to its rules. She seems to be successful and the West feels the danger of hybrid threat more closely.

ScienceCode : 114111
KeyWords : Russia, Hybrid War, Georgia, Ukraine, Syria
PageNumber : 143
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim süresince bana desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen eşim Selda Dumlupınar ile kızlarım Öykü ve Hayal Dumlupınar başta olmak üzere tüm aileme teşekkür ediyorum. Gerek bu çalışmanın hazırlanmasında, gerek doktora eğitimimin diğer aşamalarında bilgi ve tecrübesiyle katkılarda bulunan, desteğini sürekli yanımda hissettiğim tez danışmanım Prof.Dr. Mehmet Seyfettin Erol'a şükranlarımı borç bilirim. En zor zamanlarımda yardımına koşan Sayın Nazrin Alizada'ya ve desteklerini esirgemeyen mesai arkadaşlarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	x
HARİTALARIN LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI BATI'DAKİ RUS TEHDİDİ ALGISI

1.1. Kimlik.....	7
1.1.1. Soğuk Savaş Sonrası Rusların Kimlik Bunalımı	8
1.1.2. Rus Kimliğinin Özellikleri	10
1.2. Batı'daki Rus Tehdidi Algısı ve Rus Dış Politikası	15
1.2.1. Batı'daki Rus Tehdidi Algısı ve Rusya'ya Karşı İzlenen Politika.....	15
1.2.2. Rus Dış Politikası	20
1.3. Rusya ve Hibrit Savaş	23

İKİNCİ BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ

2.1. Savaş	25
2.1.1. Savaş Nedir?	27
2.1.2. Savaşın Değişimi.....	28
2.2. Hibrit Savaş	37
2.2.1. Tanım Karmaşası	37

Sayfa

2.2.2. Yeni-Eski Tartışması	39
2.2.3. Hibrit Savaşın Aktörleri ve Araçları	41
2.2.4. Hibrit Savaşın Karakteri	43
2.2.5. Hibrit Savaş ve Clausewitz'in Üçlemesi	46
2.2.5.1. Halk	47
2.2.5.2. Araç (Ordu)	48
2.2.5.3. Yönetim	49
2.2.6. Hibrit Savaş Pratiği	50
2.2.7. Hibrit Savaş Alanı	52
2.2.8. Hibrit Savaşın Teorik Çerçevesi	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ: GÜRCİSTAN, UKRAYNA VE SURİYE KRİZLERİ**

3.1. Analiz Çerçevesi	57
3.2. Karşılaştırmalı Analiz	58
3.2.1. Gürcistan Krizi	59
3.2.2. Reform	77
3.2.3. Ukrayna Krizi	80
3.2.4. Ukrayna ve Gürcistan Krizlerinin Hibrit Savaş Kapsamında Karşılaştırılması	94
3.2.5. Suriye Krizi	99
3.2.6. Krizlerin Karşılaştırmalı Analizi	110
SONUÇ	119
KAYNAKLAR	127
ÖZGEÇMİŞ	143

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Krizlerdeki koşulların karşılaştırılması	112
Çizelge 3.2. Krizlerin savaşın temel unsurları kapsamında karşılaştırılması.....	118

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Hibrit savaş pratiği	51
Şekil 3.1. Rusya – Gürcistan ekonomik ilişkileri (USD)	67
Şekil 3.2. Rusya – Ukrayna ekonomik ilişkileri (USD)	91
Şekil 3.3. Rusya'nın Ukrayna, Gürcistan, Belarus ve Ermenistan ile ekonomik ilişkilerindeki asimetri.....	97

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 3.1. Gürcistan haritası	59
Harita 3.2. Ukrayna haritası	80
Harita 3.3. Suriye haritası	99

KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DEAŞ	IrakveŞam İslam Devleti
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
KGAÖ	Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NTSUOG	Ulusal Güvenlik Yönetim Merkezi
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PYD	Demokratik Birlik Partisi
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
USAID	Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası yaklaşık on yıllık kısa bir aranın ardından Rusya ve Batı arasındaki mücadele yeniden sahne almaya başlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasından sonra rakipsiz kalan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye yönelik faaliyetleri Putin'li Rusya tarafından karşılık görmeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın bitimiyle hayal edilen barışın hüküm sürdüğü bir dünya düzeni oluşmamış, adeta Soğuk Savaşın bir uzantısı yaşanmaya başlamıştır. İki kutup arasında yeniden filizlenen güç mücadelesi Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizleri ile görünür hale gelmiştir. Bu çalışmanın odak noktalarından birisi iki kutup arasında yeniden alevlenen mücadelenin kaynağını araştırmaktır. Bu güç mücadelesi uluslararası ilişkilerin doğal bir sonucu mu yoksa izlenen stratejilerin yanlışlığından mı kaynaklanmaktadır? Batı, güç kaybeden Rusya'nın yeniden toparlanmasına neden engel olamamıştır? Rusya'nın bölgesel ve küresel anlamda yeniden etkin olmasını sağlayan motivasyon ve faktörler nelerdir? Hibrit savaş bu süreçte nasıl bir role sahiptir? Tüm bu sorulara cevap verebilmek için Batının Rusya'yı nasıl algıladığı ve buna bağlı olarak uyguladığı stratejinin incelenmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte Batı'ya oranla Rusya'nın imkân ve kabiliyetlerindeki yetersizlikler göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın son dönemde elde ettiği kazanımlar dikkat çekici niteliktedir. ABD'nin rakipsiz kaldığı dönemde özellikle Orta Doğu'daki hamlelerindeki başarısı tartışılırken, Rusya'nın kısa sürede kesin sonuçlar elde etmesi kafaları karıştırmaktadır. Bu ortamda ortaya çıkan "hibrit savaş"terimi Rusya'nın başarısının arkasında yatan temel faktör olarak gösterilmeye başlanmıştır. Yeni bir savaş biçimi veya stratejisi olarak tanımlanmaya çalışılan hibrit savaş, özellikle Kırım'ın ilhakı ile uluslararası ilişkiler gündemini meşgul etmeye başlamıştır. Hibrit tehditle mücadele stratejilerinin geliştirilmesine yönelik çözüm arayışları şu ana kadar somut bir sonuç vermemiştir. Bu noktada hibrit savaş yeni bir olgu olarak kabullenmek yerine savaşın temel dinamiklerinin teknolojik ve sosyolojik gelişmeler ışığında incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın ikinci odak noktası savaşın temel dinamiklerinde meydana gelen değişimleri ve günümüz savaşlarına olan etkilerini inceleyerek hibrit savaş terimiyle bağlantısını ortaya koymaktır. Bu çalışma ile ulaşılmak istenen nihai amaç günümüz

savaşlarının özelliklerinin Rusya ve Batı arasında yeniden başlayan mücadele ile bağlantısını ve Rusya'nın nasıl başarıya ulaştığını açıklamaktır. Elde edilecek sonuçların Batılı ülkelerin Rusya ile devam etmekte olan mücadelesinde dikkat etmeleri gereken noktalara ışık tutacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bu çalışma küçük ülkelerin iki kutup arasındaki hibrit savaşta birer araç olarak kullanılabileceğine vurgu yaparak, bu ülkelerin hibrit savaşa yönelik farkındalığının artırılmasını amaçlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle Batı'nın Rusya'ya yönelik algısı ve bu algı çerçevesinde izlediği politikalar ile Rusya'yı harekete geçiren unsurlar ve geliştirdiği strateji incelenmiştir. Batı, SSCB'nin dağılması sonrasında Rusya'ya yönelik geçmişten gelen olumsuz algıların etkisiyle Rus kimliğinde yer etmiş statü ve güvenlik hassasiyetlerini göz ardı etmiştir. Bu çerçevede NATO ve AB ile eski Sovyet nüfuz alanına genişleme stratejisi, renkli devrimlerle Batı yanlısı hükümetlerin iktidara getirilmesi ve Rusya'nın bölgesel ve küresel ölçekte hareket kabiliyetini sınırlandırma girişimleri ile Rusya'ya yönelik çevreleme ve sınırlandırma politikası izlenmiştir. Buna karşın SSCB'nin sonlandırılmasını bir mağlubiyet olarak nitelendirmeyen, aksine Batı ile iş birliği amacı güden gönüllü bir tercih olarak gören Rusya, Batı tarafından verilen sözlerin tutulmaması, özellikle statü ve güvenlik hassasiyetlerine saygı gösterilmemesi neticesinde hayal kırıklığı yaşamıştır. Putin'in ilk yıllarında bir kez daha Batı ile iş birliğine yönelik girişimlerde bulunan Rusya, yine istediğini alamayarak Batılı ülkelere yönelik kapılarını kapatarak yeniden saldırgan bir dış politika izlemeye başlamıştır. SSCB'nin yıkılması ve Rusya'nın gücünü kaybetmesiyle, Rus tehdidini tamamen bertaraf etme fırsatını yakalayan Batı bunu iyi kullanamamıştır. Geçmişten gelen algılarının etkisinde kalan Batı, izlediği politikalarla algısındaki Rus tehdidini kendi eliyle yaratmıştır.

İkinci bölümde, hibrit savaş bir diğer inceleme konusu olarak ele alınarak günümüz savaşlarının temel unsurları, Clausewitz'in temel üçlüleri ışığında incelenmiştir. Bu bölümde savaşın temel unsurlarındaki kapsam ve nitelik olarak yaşanan değişimlere değinilerek hibrit savaşın özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. 2014 Ukrayna krizi ile birlikte Rusya ile ilişkilendirilen "hibrit savaş" terimi Rusya'nın başarısının arkasındaki temel strateji olarak gösterilmeye başlanmıştır. Adeta yeni bir savaş stratejisi, hatta yeni bir savaş türü olarak ifade

edilen hibrit savaş çağımızın en büyük tehditleri arasında ifade edilmeye başlanmıştır. Ancak bu çalışmada hibrit savaşın yeni bir savaş türü değil, savaşın günümüzde aldığı nihai hal olduğu ileri sürülmektedir. Savaşın karakteri zaman içerisinde teknolojik ve toplumsal gelişmelerin etkisiyle önemli değişimler göstermiştir. Prusyalı General Clausewitz'in "Savaş Üzerine" adlı eserinde ortaya koyduğu üçleme olan halk-ordu-hükümet üçlemesi geçmişte olduğu gibi günümüz savaşlarının da temel unsurlarını oluşturmaktadır. Ancak savaşın doğasında yer alan değişimin etkisine maruz kalan bu unsurlar zaman içerisinde kapsam ve nitelik olarak farklılaşmışlardır. Halk unsuru devletlerin kendi halklarına ilave olarak hasım ülke topraklarında yaşayan halkları ve dünya kamuoyunu da kapsamı içine almış ve hatta insanların zihinleri ve toplumların algıları muharebe alanı haline dönüşmüştür. Bununla birlikte geçmişte savaşın tek aracı olarak görülen "ordu"ya ilave olarak diplomasi, ekonomi, bilgi, siber yetenekler gibi birçok araç ortaya çıkmıştır. Geçmişte belirli bir arazi ile sınırlı olan savaş alanı fiziksel anlamda genişlerken, toplumların algısı ve sanal ortamında dâhil olması ile adeta farklı boyutlar kazanmıştır. Ayrıca savaşın idaresi sadece muharebe alanlarının yönetiminden ziyade ortaya çıkan birçok farklı aracın uyumlu bir şekilde yönetimini gerektirmektedir. Bu kapsamda günümüzde tüm fonksiyon alanlarının senkronize bir şekilde yönetilmesini sağlayan anlık karar alma, değiştirme ve uygulama becerisine sahip yönetim merkezlerine olan gereklilik ortaya çıkmıştır. Savaşın temel unsurlarına ilave olarak savaşın başlangıç ve bitiş zamanları ortadan kalkmış ve savaş süreklilik kazanmıştır. Savaş günümüzde geçmişin belirli kalıplarının dışına çıkmış, belirsizlik, gizlilik ve yaratıcılık ön plana çıkmıştır. Çok kısa bir ifade ile hibrit savaş, belirli doktrinsel kalıpların dışında icra edilen sürekli bir savaş hali olarak günümüz savaşlarının aldığı nihai form olarak ifade edilebilir.

Üçüncü bölümde ise Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizleri ikinci bölümde elde edilen sonuçlar ışığında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu bölümde günümüz savaşlarının, yani hibrit savaşın iki farklı seviyesi ortaya konmuştur. Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizlerinin Rusya ve ABD öncülüğündeki Batı arasında cereyan eden küresel hibrit savaşın parçalarını oluşturduğu ve bu üç krizin bütünü parçalarını ifade ettiği öne sürülmüştür. Analiz örneklerinden Gürcistan ve Ukrayna krizlerinin benzer birçok özelliğinin bulunmasına rağmen Suriye krizi çok taraflı bir kriz olması, coğrafi ve siyasi anlamda diğer krizlerden ayrılması, daha çok bir iç

savaş görünümünde olması, Rusya açısından bir devlete karşı değil devlet dışı örgütlere karşı mücadele edilmesi açısından farklılık arz etmektedir. Ancak Suriye krizinin analiz örneği olarak çalışmaya dâhil edilmesinin diğer krizler gibi ABD ile Rusya arasındaki küresel hibrit savaşın bir parçası olması, farklı koşullarda farklı araç ve yöntemlerin farklı derecelerde kullanıldığını, bir başka deyişle hibrit savaşın bir doktrine oturtulamayacağını göstermek adına faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Bu bölüm içerisinde her üç krizdeki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuş, Rusya tarafından halk-aracılar-yönetim unsurları kapsamında uygulanan stratejiler, kullanılan araç ve yöntemler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışma neticesinde, Batı'nın algısındaki Rus tehdidini izlediği politikalarla gerçeğe dönüştürdüğü, Rusya'nın savaşın değişen dinamiklerini çok iyi analiz ederek Batı'ya karşı sahip olduğu imkân ve kabiliyetleri etkin bir şekilde kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Günümüz savaşlarının sürekli bir haldığı, bir savaş doktrini oluşturmaya çalışmanın faydalı olmayacağı, başarının ancak savaşın temel unsurlarının nitelik ve kapsamlarının göz önünde bulundurulması ile sağlanabileceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda gerek Batı, gerek diğer bölgesel aktörlerce zihinlerde yer etmiş savaş kalıplarından kurtularak, tüm fonksiyon alanlarında meydana gelen emarelerin tespiti ve karşı önlemlerin alınmasına yönelik çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Bu çerçevede devletin tüm fonksiyon alanlarını uyumlu bir şekilde senkronize edebilecek kabiliyete sahip, hızlı karar alma ve uygulama yetki ve becerisine sahip yönetim birimlerinin oluşturulması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Savaş alanına yeni boyutlar eklenmesi ve savaşın yeni araçlarının ortaya çıkmasıyla savaş ile barış arasındaki sınır ortadan kalkmıştır. Silahlı güç kullanımının yokluğunun artık barış anlamına gelmediğine göre uluslararası teorilerin açıklamaya çalıştığı barışın nasıl sağlanacağı sorusuna cevap bulmak günümüzde mümkün gözükmemektedir. Çalışmanın temel konularından birini oluşturan ve sürekli savaş hali olarak nitelendirilecek hibrit savaş'ın uluslararası ilişkilerin temel teorilerinden birisine oturtulamayacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmada Hibrit Savaşın Teorisel Çerçevesi başlıklı alt bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak olan realizm, liberalizm ve yapısalcılığın her birinden faydalanılmıştır. Bir başka deyişle çalışmada hibrit yöntem uygulanmıştır.

Metodoloji

Başlıkta da ifade edildiği üzere çalışmada Rusya'nın taraf olduğu Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizlerinin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Analiz metodu olarak Karşılaştırmalı Vaka Metodu kullanılmıştır. Analizde üç vakada Clauewitz'in üçlemelerinin (halk, araç ve yönetim) nasıl tezahür ettiği, coğrafya, etnik nüfus, müttefiklik, krizlere müdahil olan ülke sayısı gibi faktörler ışığında incelenmiştir. Bu analizle farklı olaylarda kullanılan araç ve yöntemlerin nasıl değişkenlik gösterdiği ortaya konulmuştur.

Sınırlılıklar

Çalışmada her ne kadar günümüz savaşlarında silahlı güç kullanımının zorunlu bir şart olmadığı ifade edilse de, silahlı güç kullanımının olduğu Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizleri karşılaştırmalı analiz örnekleri olarak seçilmiştir. Bunun temel nedeni silahlı güç kullanımının olmadığı somut örneklerin tespitinin güç olması ve akademisyenler ile medya organlarında yeterli ilginin oluşmamasından doğan kaynak yetersizliğidir. Karşılaştırmalı analiz örnekleri içerisinde silahlı güç kullanımının olmadığı örneklerin seçilememesi analizden elde edilecek faydaları sınırlandırdığı değerlendirilmektedir. Gelecek dönemde hibrit savaşın sürekli bir savaş olduğu kabulünün oluşması ve silahlı güç kullanımının savaş için bir koşul olduğu algısının son bulması durumunda kaynakların çeşitleneceği ve daha isabetli analiz yapılabilecek örneklerin seçilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Tez başlığında yer alan Batı ifadesiyle ABD öncülüğündeki Batı bloğu kastedilmektedir. ABD'nin NATO üzerindeki hâkimiyeti ve Avrupa güvenlik politikaları üzerindeki etkisi göz önüne alındığında Rusya'ya yönelik izlenen politikalarda ABD'nin ağırlık noktasını oluşturduğu, Avrupalı güçlerin Rusya'ya yönelik ikili ilişkilerinin sınırlı kaldığı ifade edilebilir. Bu kapsamda Batı bir bütün olarak kabul edilmiş, özellikle Avrupa ülkelerinin Rusya ile olan ikili ilişkilerine detaylı olarak değinilmemiştir. Daha çok ABD öncülüğünde Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB)'nin Rusya'ya yönelik yaklaşımlarını gösteren genel resim verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca iki blok arasındaki sürekli savaş haline etkisi olduğu düşünülen, tarafların Çin, Kuzey Kore, İsrail, İran, Türkiye gibi güçlerle

olan ilişkileri ve Doğu Akdeniz'deki gelişmelere konunun gereğinden fazla detaylanarak çalışmadan elde edilecek sonuçların muğlâklaşmasını önlemek amacıyla yer verilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI BATI'DAKİ RUS TEHDİDİ ALGISI

1.1. Kimlik

Rus kimliğinden bahsetmeden önce genel olarak kimliğin kendisini incelemek gerekmektedir. İnşacı teorinin öncülerinden Alexandre Wendt'in ifade ettiği gibi devletlerin kimlikleri ve çıkarları sosyal yapılar tarafından inşa edilmektedir.¹ "...Kimlikler sosyal ortamda oluşur ve zamanla değişim gösterirler."² Bir başka ifadeyle kimlikler toplumların kültürü içinde tarih boyunca yoğrularak ortaya çıkarlar. Bir devletin kimliği, coğrafyası, ulusun gelenek ve görenekleri ile dini, diğer devletlerle olan ilişkileri, tarihsel deneyimleri gibi birçok faktörün etkisinde gelişen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsedilen bu faktörler ışığında şekillenen devletlerin kimliği uluslararası sistem içerisinde meydana gelen etkileşimlerle sürekli bir değişim içerisinde. Esasında devletlerin kimlikleri bazı yönlerden bireylerin kimlikleri ile benzer özellikler göstermektedir. Nasıl bir birey doğumundan ölümüne kadar geçen süre içerisinde birçok farklı kimliğe sahip oluyorsa devletlerde yine aynı şekilde birbirinden farklı kimliklere sahip olabilmektedir. Mesela bir devlet bulunduğu coğrafyayla (Asya devleti, Baltık ülkesi vb.), ekonomik ve askeri gücüyle (küresel güç, bölgesel güç), içinde bulunduğu ittifaklarla (NATO üyesi, BM üyesi), diliyle (İngilizce Konuşan Devletler) ve daha birçok unsurla ilişkilendirilmek suretiyle farklı kimliklerle karşımıza çıkabilir. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta ilişkilendirmeyi kimin yaptığıdır. Bu ilişkilendirme tüm taraflar tarafından aynı şekilde yapıldığında ortaya objektif bir kimlik çıkmaktadır. Ancak kimi durumlarda objektif kimlikten bahsetmek güçtür. Örneğin Türkiye bazıları tarafından bir Avrupa ülkesi olarak nitelenirken kimisi için Asya, kimisi için bir Orta Doğu ülkesi olarak ifade edilmektedir.

¹Wendt, A. (1994). "Collective Identity Formation and the International State". *The American Political Science Review*, 88 (2), 385.

² Romanova O. (2014, April). *Construction of Russian Identity and Foreign Policy in Early-History Literature and History Textbooks: Application of Ideas in Modern Discourse*. Paper presented at the Workshop "Bringing Humanities Back: Studying Politics and Foreign Policy through Research in the Humanities and Popular Culture". Cambridge, 10.

Bir devletin kendisini ne şekilde tanımladığı, çıkarlarının şekillenmesi ve bunun sonucu olarak uluslararası sistemdeki politikasının belirginleşmesi açısından oldukça önemlidir. Diğer taraftan diğer aktörlerin bir devleti ne şekilde tanımladığı da uluslararası ilişkilerin seyrini önemli derecede etkileyeceğinden aynı derecede öneme sahiptir. Bir başka ifadeyle bir devletin kendi kimliği ve pozisyonuna yönelik algısı ile diğer devletlerin algısı arasında fark oluştuğunda bir çatışma çıkması oldukça muhtemeldir.³ Bu noktada Rusya'nın kendisini nasıl tanımladığı ve Batının Rusya'yı nasıl algıladığı iki taraf arasındaki ilişkilerin seyrini belirlemektedir.

1.1.1. Soğuk Savaş Sonrası Rusların Kimlik Bunalımı

SSCB'nin dağılması ile kimlik bunalımına giren Rusya aynada kendini Batılı devletlerin gördüğünden çok farklı görmekte ya da aynada görmek istediği yansımaya benzemeye çalışmaktadır. Rusya, Soğuk Savaş sonrası girdiği kimlik bunalımında kendini Avrupalımı yoksa Avrasyalı mı olarak tanımlaması gerektiği konusunda ikilem yaşamış ve nihayetinde geçmişten gelen süper güç pozisyonunun Batı medeniyetini kabullenerek devam ettirilemeyeceğine kanaat getirmiştir. Bu kararda Rusya'nın tarihsel kimlik kodlarının yanı sıra Soğuk Savaş sonrası Batı'nın Rusya'ya karşı izlediği politikaların da çok büyük etkisi bulunmaktadır. Batı'nın Rusya'ya karşı takındığı tavrın alt yapısında da yine tarihten gelen algı yatmaktadır. Karşılıklı etkileşim sonucu birbirini sürekli öteki konumuna koyan Batı ile Rusya arasında ortaya çıkan çatışma, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kendisini göstermektedir.

Rusya'nın hem Avrupa hem de Asya'da bulunan geniş topraklara sahip olması Doğu-Batı arasında yaşadığı kimlik bunalımına neden olan temel faktörler arasında yer almaktadır. Avrupalılığın tanımı ve Rusya'nın bu tanım içinde yeri olup olmadığı kafalarda soru işareti oluşturan sorular olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴ Nitekim ne Avrupa Rusya'yı bir Avrupa ülkesi olarak görebilmiş ne de Rusya kendini tam olarak Avrupalı hissedebilmiştir.

³ Forsberg T. (2014). "Status Conflicts Between Russia and The West: Perception and Emotional Biases". *Communist and Post-Communist Studies*, (47), 325.

⁴ Yıldırım S. (2013). "1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları". *KHO Bilim Dergisi*, 23 (2), 62.

Rusların Soğuk Savaş sonrası yaşadığı kimlik bunalımı, tarihsel süreç içerisinde genişleyerek başka toplumları hâkimiyet altına alma hızları ile bu toplumlarla kaynaşma hızlarındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Farklı etnik toplumları aynı çatı altında bir arada tutma çabası emperyal bir kültürü de beraberinde getirmiştir.⁵ Batı Avrupanın aksine kolonileri ile iç içe yaşamak durumunda olan Ruslar ne tam anlamıyla onları asimile edebilmiş ne de onları dışarıda tutabilmiştir.⁶Bu da emperyal kültürün Rus kimlik kodlarında süregelmesine neden olmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya Batı'ya adapte olma gayretine rağmen ulusal kimliği oluşmamış, farklı etnik toplumları içinde barındırmasına karşın tam anlamıyla bir imparatorluk olamayan belli belirsiz bir durum içinde kendini bulmuştur.⁷

Rusya Federasyonu (RF)'nin ilk devlet başkanı Boris Yeltsin'in 1990'larda izlediği politika ve Sovyet tarihine olan yaklaşımı Rus halkında aşağılanma hissi uyandırmış ve Soğuk Savaş sonrası girmiş olduğu kimlik bunalımını derinleştirmiştir.⁸ 2000 yılında iktidara gelen Putin milli kimliğin oluşturulmasına ve Rus halkının üzerindeki aşağılanma hissini ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmıştır. Rusya'nın geçmişte olduğu gibi bir süper güç olarak kalacağını her fırsatta vurgulayan Putin, Çarlık ve Sovyet dönemlerine ait milli sembolleri ön plana çıkararak sosyal yaratacılık taktiği uygulamıştır. Putin bununla milli gurur ve özgüveni tesis etmeyi amaçlamıştır.⁹Geçmişten gelen "büyüklük" fikrini yeniden Rus Milletine aşılarmayı başaran Putin, bu kavramla hem iç politika dinamiklerini yönetmiş, hem de dış politikada süper güç siyasetini şekillendirmeyi amaçlamıştır.¹⁰

Soğuk Savaş sonrası Rus ulusal kimliğinin oluşturulmasında ötekileştirme önemli bir yer tutmaktadır. Rusların 1990 sonrası kendi kimlik tanımlamalarında üç farklı "öteki" kavramı bulunduğunu ifade eden Hopf, bunları "tarihsel, iç ve dış" öteki olarak tanımlamıştır. "Tarihsel öteki" olarak SSCB, "içsel öteki" olarak Çeçenler

⁵ Soltan, E. (2001). "Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği," *Avrasya Dosyası (Rusya Özel)*, 6 (4), 73.

⁶ Soltan, 2001, 74.

⁷ Soltan, 2001, 87.

⁸ Hanson-Green, M. (2017). *Russian Foreign Policy and National Identity*. (Honor Thesis, University of New Orleans, 1990), .5.

⁹ Yıldırım, 2013, 85-86.

¹⁰ Geifman, A. and Teper, Y. (2014). "Russia's New National Identity Under Putin's Regime," *BESA Center Perspective Papers*, (279), .2.

başta olmak üzere diğer etnik gruplar ve dış politikaya şekil veren “dışsal öteki” olarak Batı karşımıza çıkmaktadır.¹¹ Rusya kendisini tanımlarken Batı’yı kendisine referans olarak almaktadır.¹² Dış öteki tanımının karşılığının Batı anlamına gelmesi de bunun sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batı, Soğuk Savaş sonrası Rusya’nın Batılı topluma kabul edilebilmesi için Batılı toplumsal değerleri içselleştirmesini şart olarak öne sürmüştür. Rusya dış ötekinin, yani Batı’nın medeniyetini kabul etmeye zorlanırken, Putin Rusların kendilerine özgü bir medeniyete sahip olduğunu söylemiştir.¹³ Ruslar dünyada birden fazla medeniyetin hüküm sürdüğünü, bunların eşit olduğunu ancak gelişim paternlerinin birbirinden farklı olduğunu savunmaktadır. Hiçbir medeniyetin diğerlerine göre daha üstün olmadığını savunan Ruslar, bu iddialarla Batı medeniyetinin diğer toplumlara kabul ettirilmeye çalışılmasının yanlış olduğunu ima etmektedir.¹⁴ Rusya Soğuk Savaş sonrası içine düştüğü kimlik bunalımından Batı’ya yönelik kapıları kapatmak suretiyle çıkma yolunu tercih etmiştir.

1.1.2. Rus Kimliğinin Özellikleri

Rus kimliği antik dönemlerden itibaren farklı kültürlerin karışımı ile sürekli değişim geçiren ve farklı kültürlerden izler taşıyan bir yapıya sahiptir. Bizanslılar, Tatarlar, Moğollar ve Avrupa kültürü bunların başlıcalarını oluşturmaktadır. Bulunduğu coğrafi konum itibarıyla çok farklı etnik kimliğin etkisi altında kalan Rus kimliği, baskıcı Sovyet döneminde ise Sovyet kimliğinin etkisi altında kalmıştır.¹⁵ Bir anlamda bir üst kimlik niteliğinde olan Sovyet kimliği SSCB’nin lokomotif konumunda olan Rusların etnik kimliğini diğer milletlere göre daha fazla etkilediği söylenebilir. SSCB’nin dağılmasından sonra yukarıda ifade edilen kimlik bunalımından en çok Rusların etkilenmesinin sebeplerinden birisi de budur. Netice itibarıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde Rus kimliğine ilişkin iki kavram ortaya

¹¹ Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955-1999*. Ithaca and London: Cornell University Press, 154.

¹² Romanova, 2014, 5.

¹³ İnternet: Kadobnov, Y. (2020). “Russia is a ‘Distinct Civilization’ Putin Says”, The Moscow Times, 18.05.2020, Web: <https://www.themoscowtimes.com/2020/05/18/russia-is-a-distinct-civilization-putin-says-a70295> adresinden 21 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

¹⁴ Hanson-Green, 2017, 33.

¹⁵ Likhacheva, A. and Makarov, I. (2014). National Identity and The Future Of Russia, *Valdai Discussion Club Report*, Moscow, 29.

çıkılmıştır. Birincisi Rus vatandaşlığını ifade eden ve Sovyet kimliğinin yerini alarak diğer etnik kimlikleri de kapsayan “rossiiskii narod” kavramı, diğeri ise etnik Rusları ifade eden “russkii narod” kavramıdır.¹⁶ “Rossiiskii narod” kavramı iç politikada diğer etnik grupları kapsayıcı olabilmek amacıyla kullanılan bir terimdir. “Russkii narod” kavramı ise Putin’li Rusya’nın eski Sovyet cumhuriyetlerinde yaşayan etnik Ruslara yönelik politikada tercih edilen bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir ulusun kimliğinde önemli yer tutan yapı taşlarından birisi de dindir. Kiev Prensi I. Vladimir’in 10. yüzyılda Bizans’tan Ortodoks dinini benimsemesiyle birlikte Ruslar tek tanrılı dine adım atmışlardır. İlk olarak Kiev’de kurulan Rus Kilisesi müteakiben Moskova’ya taşınmış, 16. yüzyıldan itibaren özerk statüye kavuşmasıyla ulusal kimliğin bir parçasını oluşturmuştur.¹⁷ Öyleki Rus ders kitaplarında Kiev Prensi Vladimir’in en büyük başarıları arasında Hristiyanlığı kabul etmesi gösterilmektedir.¹⁸ Vladimir, Rusları Ortodokslaştırdığı için Ortodoks Kilisesi tarafından “aziz” ilan edilmiştir.¹⁹ Ancak ilerleyen dönemde I. Petro’nun laik reformları kapsamında kiliseyi devlete bağlaması ve 20. yüzyılda Bolşevik Devrimi ile devletin ateist bir kimliğe bürünmesi Ortodoksluğun Rus kimliği içerisinde güçlenmesini engellemiştir. Buna rağmen SSCB’nin yıkılmasıyla birlikte Ortodoks Kilisesi Rus Devletinin ve kimliğinin yeniden ayrılmaz bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır.²⁰ Nitekim Putin de Rus Ortodoks Kilisesi’ne destek vermiştir. Ancak Putin bu konuda temkinli davranmış, Rusya Federasyonu bünyesinde Hristiyan olmayan milletleri de göz önünde bulundurarak kilise-devlet ayrılığı ve dinsel özgürlük esasında bir siyaset izlemiştir. Bu noktada çok uluslu bir yapıya sahip

¹⁶ Hanson-Green, 2017, 15.

¹⁷ İnternet: Dural, S. (Ocak, 2016). Rusya’nın Ulusal Kimlik Algısı ve Dış Politikaya Etkileri. **Academia**, 18, Web:

https://www.academia.edu/24194271/RUSYANIN_ULUSAL_K%C4%B0ML%C4%B0K_ALGISININ_DI%C5%9E_POL%C4%B0T%C4%B0KAYA_ETK%C4%B0LER%C4%B0 adresinden 20 Haziran 2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁸ Ismailov, M. and Ganieva, N. (2013). “In Search for the Russian National Identity: Do History Textbooks Hold the Answer?”. **Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences**. 5 (2), 378.

¹⁹ İnternet: “Ruslar İslamiyet’i Seçmek Üzereyken Nasıl Hristiyanlaştı?”, 14.02.2021, Web: <https://www.mepanews.com/ruslar-islamiyeti-secmek-uzereyken-nasil-hiristiyani-35572h.htm> adresinden 15 Şubat 2021 tarihinde alınmıştır.

²⁰ Ismailov and Ganieva, 2013, 381.

Rusya Federasyonu'nun dini birleştirici bir unsur olarak kullanması aynı zamanda ötekileştirici bir etki yapma potansiyeline de sahiptir.

Rus kimliğine etki eden faktörlerden birisi de Rusya'nın tarih boyunca kurban pozisyonunda olduğu imajının yaratılmaya çalışılmasıdır. Milletçe katlanılan ortak acıların millet bilincini oluşturacağı, Rusları bir araya getireceği düşünülmektedir. Bu geçmişte olduğu gibi günümüzde de hâkim bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Çekilen ortak acılara ilave olarak Rusların tarih boyunca vatanları ve milletleri için kendilerini feda etme özellikleri ön plana çıkarılarak kahramanlığın milli bir özellik olduğu inancı oluşturulmaya çalışılmaktadır.²¹ Kahramanlık öyküleri Rus kültürünün ve ulusal savunmasının vazgeçilmez unsurunu oluşturmaktadır. Kendilerini tarih boyunca maruz kalınan saldırılara karşı hep savunan taraf olarak gören Ruslar, kendilerini hem kurban olarak, hem de bu saldırıların başarı ile üstesinden gelen kahraman bir millet olarak görmektedirler.²² Bir başka deyişle zayıf ezen değil, zalime karşı boyun eğmeyen bir millet olduklarını düşünmektedirler.

Ruslar kendilerini diğerlerinden üstün ve özel görmektedir.²³ Çok eski tarihlere dayanan bu özelliğin ilk göstergesi atalarının Hristiyanlık inancını başka bir millettten bağımsız olarak doğrudan Tanrının lütfu ile kabul ettiklerine inanmalarıdır.²⁴ Son dönemde Vladimir Putin ve Sergey Lavrov'un devletlerarası arenada Rusya'nın özel bir görev üstlendiğini ifade etmeleri de bunun en güzel işaretlerinden birisidir.²⁵ Rusların kendilerini özel ve ırk olarak önemli bir rol üstlenmiş olarak görmeleri 11. yüzyıldan itibaren bugüne değin devam etmiş, 15. yüzyıl sonrasında kendilerini Bizans'ın varisi, 3. Roma olarak görmüşlerdir.²⁶ Sonraki dönemlerde kendilerini "dünya işçi devriminin birleştiricisi," "dünya komünist gücünün lideri ve merkezi"

²¹ Ismailov and Ganieva, 2013, 373.

²² Likhacheva and Makarov, 2014, 15.

²³ Romanova, 2014, 13.

²⁴ Romanova, 2014, 8.

²⁵ İnternet: Lavrov, S. (2016, Mart). Russia's Foreign Policy in a Historical Perspective. *Russia in Global Affairs*, (2), Web: <https://eng.globalaffairs.ru/number/Russias-Foreign-Policy-in-a-Historical-Perspective-18067> adresinden 15 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır.

Ismailov and Ganieva, 2013, 387.

²⁶ Romanova, 2014, .9- 15.

Giles, K. (2017). The Turning Point for Russian Foreign Policy, *TheLetort Papers*, StrategicStudies Institute U.S. Army War College, *Carlisle-PA*, 53.

olarak gören Ruslar²⁷ bu sıfatları 1990'lı yıllara kadar "süper güç" sıfatıyla pekiştirmiştir.

Kahramanlık destanlarına verilen önem ve özellikle Rusya'nın Soğuk Savaş esnasında dünyadaki iki süper güçten biri olması bu kimliğin vatandaşlar üzerine yansımalarına neden olmuştur. Rus halkının kendisini diğer milletlere nazaran yüksek bir statüde görmesi de devletin kimliği üzerine etki etmiştir.²⁸ Rusya Sovyet geçmişini özlemese de, yeniden aynı döneme bir dönüş istemese de, SSCB'nin yıkılışını bir felaket olarak görmektedir.²⁹ Rusların ne kadar kötü olsa da SSCB döneminde geçirilen koca bir yüzyılın boşa geçirildiğini kabullenmeleri zor görünmektedir. Avrasyacılık üzerinden bir ulus kimliği oluşturma gayretindeki Putin, her fırsatta SSCB'nin yıkılışını "en büyük jeopolitik felaket" olarak niteleyerek halk üzerinde psikolojik bir etki oluşturmaya devam etmektedir.³⁰

Tek adama teslimiyet geçmişte olduğu gibi günümüzde de Rusların özelliği arasında yer almaktadır. Tek bir liderin arkasından yürümek Rusların Çarlık Rusya'dan Lenin'e, Stalin'den Putin'e Rus siyasi kültürünün de bir parçasını oluşturmaktadır.³¹ Otokratik bir anlayış anlamına gelen bu özellik Rusları Batı'dan daha çok Doğu'lu kimliğe yakınlaştırmaktadır. Ukhtomskii'nin ifade ettiği gibi belki de Rusya'yı bugüne kadar Batılı ülkelerin karşısında ayakta tutan otokratik anlayışın ta kendisidir.³² Geçmişe bakıldığında rejim ne olursa olsun devlet organı ile halk arasındaki ilişki değişiklik göstermemiştir. Rus Halkının diğer milletlere oranla devlet organına daha itaatkâr bir yapıda olduğu³³, söz konusu özelliğin otokratik yönetim anlayışını da kolaylaştırdığı ifade edilebilir. Ortaçağ'dan beri kullanılagelen "Ben Çar'ın adamıyım" söylemi otokratik anlayışın ve itaatkârlığın göstergesidir.³⁴

²⁷ Lukin, V. (2016). "The Foreign Policy of Soviet Russia: A Quest for Identity". *Strategic Analysis*, 40 (6), 487.

²⁸ Forsberg, 2014, 325.

²⁹ Hanson-Green, 2017, 9.

³⁰ Ismailov and Ganieva, 2013, 387.

³¹ Hill, F. (2016). "Putin: The One-Man Show the West Doesn't Understand". *Bulletin of the Atomic Scientists*, 72 (3), 140.

³² Lukin, A. (2003, Mart-Nisan). *Russia Between East and West: Perceptions and Reality*. Paper presented at the Joint Session of The European Consortium for Political Research, Edinburg, 3-4.

³³ Yıldırım, 2013, 70.

³⁴ Likhacheva and Makarov, 2014, 15.

Günümüzde uyguladığı otokratik yönetim anlayışına rağmen, Rus halkının Vladimir Putin'e gösterdiği büyük ölçekteki desteğin geçmişteki liderlerden daha farklı olduğunu da belirtmekte fayda bulunmaktadır. Putin'e gösterilen bağlılık ve destek korkudan değil, Putin'in ortaya koyduğu şahsiyet ve sosyal kimlik tanımlamasına yönelik gayretlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir.³⁵ Kremlin tarafından Putin'e ilişkin çizilen maskülen bir portrenin Putin'e verilen destekte önemli payı olduğu değerlendirilmektedir. Güce saygı göstermek doğu milletlerinin genlerinde bulunmaktadır. Judo yapan, ava çıkan, hokey oynayan ve kayak yapan bir devlet başkanı görüntüsü Putin'e gösterilen saygının arkasında yatan unsurlardan biri olarak gösterilebilir.³⁶

Rus halkının bir diğer özelliği ise muazzam bir dayanma gücüne ve sabra sahip olmasıdır. Geçmişte her türlü kötü duruma dayanabilmiş bir millettir.³⁷ Batılı milletlere uygulandığında çok kötü sonuçlar doğurabilecek ekonomik yaptırımların Rus milleti üzerinde Batı'nın umut ettiği etkiyi oluşturduğu söylenemez.³⁸ Rus milleti Batı toplumlarının aksine Sovyet döneminin etkisinden gelen, bir başka ifadeyle "homo sovieticus"un (Sovyet tipi insan) başlıca özelliklerinden biri olan kolektif bir anlayışa sahiptir.³⁹

Sonuç olarak Rus kimliği denildiğinde kendilerini diğer milletlerden üstün gören, özel bir misyona sahip olduklarına inanan, güce ve prestije önem veren, otokratik bir yönetim anlayışına sahip, geçmişten günümüze sürekli mağdur pozisyonunda olduğunu düşünen, zor koşullara dayanma gücü yüksek, kolektif anlayışı benimsemiş, Ortodoks dinine mensup bir millet akıllara gelmektedir. Böyle bir millete sahip devletin ise otokratik yönetim anlayışını benimseyen, dış dünyaya realist argümanlarla yaklaşan, dolayısıyla güvenliği ve uluslararası statüyü ön planda tutan, güvenliğin ve statünün elde edilebilmesi için güç kullanılması gerektiğini düşünen bir yapıda olması normal karşılanmalıdır.

³⁵ Hanson-Green, 2017, .8.

³⁶ Hanson-Green, 2017, 7.

³⁷ Likhacheva and Makarov, 2014, 14.

³⁸ Giles, 2017, 33.

³⁹ Tyszka, K. (2009). "'Homo Sovieticus' Two Decades Later". *Polish Sociological Review*, 4 (168), 508.

1.2. Batı'daki Rus Tehdidi Algısı ve Rus Dış Politikası

Soğuk Savaş sonrası Batı'da Rusya'ya yönelik hüküm süren algı ve bunun sonucunda izlenen politika Rusya'nın özellikle 2000'li yıllardan itibaren yeniden saldırgan bir dış politika izlemesinde temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Batı'daki Rus Tehdidi Algısı ve Rusya'ya Karşı İzlenen Politika

Rusya'ya yönelik olarak Batı'da yer eden olumsuz algı sanıldığı gibi Soğuk Savaş döneminden kaynaklanan bir durum değildir.⁴⁰ 10. yüzyılda Hristiyanlığı kabul etmesine rağmen Hristiyanlığın düşmanı olarak nitelendirilen Rusya'ya karşı 12. yüzyılda ironik bir şekilde haçlı seferleri düzenlenmiştir. Katolik-Ortodoks mücadelesi kapsamında ortaya çıkan bu olumsuz görüşler 15. yüzyılda Rusya'nın güçlenerek Batı'ya karşı tehdit oluşturmaya başlaması ile daha da güçlenmiştir.⁴¹ Gayri medeni, barbar, yobaz gibi olumsuz sıfatlarla nitelenen Ruslar, yüzyıllar boyunca sadece savaş zamanı değil barış zamanında da dışlanmıştır. Bu dışlanma öyle bir seviye ulaşmıştır ki Birinci Dünya Savaşı'nda faşist, barbar, şeytan olarak gösterilen Almanya ve Japonya bugün medeni toplumlar olarak görülürken, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında Batı'nın müttefiki konumunda olan Rusya'ya karşı olumsuz bakış açısı değişmemiş, Soğuk Savaş sonrası bile savaşçıl ve gayri medeni olarak görülmüştür.⁴² Rusya'nın özellikle Çeçenistan'a yönelik müdahalesi, Moldova ve Gürcistan gibi eski Sovyet Cumhuriyetlerine yönelik politikaları Ruslara karşı oluşan olumsuz algıyı desteklemek için kullanılmaktadır. Ancak bu noktada ABD'nin son dönemde Irak ve Afganistan başta olmak üzere Orta Doğu'daki faaliyetleri ile Avrupa'nın yüzyıllar boyunca sömürgelerinde yürüttüğü insanlık dışı uygulamaları göz önüne alındığında çifte standart hemen dikkat çekmektedir.⁴³ Batılı ülkeler güç kullandığında "özgürlük ve demokrasinin yayılması," "önleyici taarruz," vb. terimlerle meşrulaştırma yoluna gidilirken, Rusya güç kullandığında

⁴⁰ Paul, M. C. (2001). "Western Negative Perceptions of Russia: 'The Cold War Mentality' Over Five Hundred Years". *International Social Science Review*, 76 (3/4), 104.

⁴¹ Paul, 2001, 105-106.

⁴² Paul, 2001, 105.

⁴³ Paul, 2001, 112-113.

“medeniyetsizlik”, “saldırganlık”, “uluslararası hukuğu çiğneme” iddiaları yankılanmaktadır.

Batıya göre Rusya yayılcılık politikası genlerine nüfuz etmiş bir ülkedir.⁴⁴ Dolayısıyla sadece Soğuk Savaş dönemiyle ilgili olmayan bu politikanın Soğuk Savaşın bitimiyle sona ermesinin de mümkün olmayacağını düşünen Batı, Rusya’ya yönelik olumsuz algılarını devam ettirmiştir. Ayrıca Rusya’nın Bağımsız Devletler Topluluğuna yönelik politikaları, Avrasya Ekonomik Birliği’ni oluşturma çabası, Belarus’la yapılan ikili anlaşmalar Batı tarafından yayılcı politikaların devamı olarak görülmüştür.⁴⁵ Batının Rusya’ya yönelik tarihten gelen olumsuz algısı için öne sürülebilecek argümanların bulunduğu bir gerçektir. Ancak bu olumsuz görüşlerin arkasında yatan gerçek neden Rusya’nın Batı’nın çıkarlarını tehdit etme potansiyeline sahip olmasıdır.⁴⁶

Rusya Soğuk Savaşın sona ermesini bir yenilgi olarak görmemektedir. SSCB’nin dağılmasının gönüllü bir tercih olduğunu düşünen Rusya, SSCB’nin mirasçısı olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde de Batı tarafından eşit bir muamele görmesini beklemekteydi.⁴⁷ Ancak Rusya’nın aksine SSCB’nin yıkılmasını ideolojik bir zafer olarak gören Batılı devletler kaybedenin kazananın isteklerine boyun eğmek zorunda olduğu algısı içerisindeydi.⁴⁸ Rusya’ya masada eşit bir statü tanınması, ona Soğuk Savaş’taki gibi süper güç gibi davranılması aslında Batı’ya zarar verecek bir unsur değildir. Bir çok düşünürün ifade ettiği gibi Rusya’ya istediği statünün verilerek eşit bir muamele yapılması bir sembolden öteye geçmeyecek ve bir inisiyatif kaybına yol açmayacaktı.⁴⁹ Aksine son 15 yıldır meydana gelen çatışmaların belki de önüne geçilmesinin ve Rusya ile ortak bir şekilde hareket edilmesinin fırsatı yakalanacaktı.

SSCB’nin yıkılması ile küresel düzende kendisini bir anda rakipsiz bulan ABD, dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda düzenleme girişimlerine başlamıştır.

⁴⁴ İnternet: Kagan, R. (1996). “The New Russophobes are Here”, Washington Examiner, 01.07.1996, Web: <https://www.washingtonexaminer.com/weekly-standard/the-new-russophobes-are-here-8609> adresinden 10 Ağustos 2018 tarihinde alınmıştır.

⁴⁵ Paul, 2001, 103.

⁴⁶ Paul, 2001, 114.

⁴⁷ İnternet: Lavrov, S. (2016, Mart).

⁴⁸ Hanson-Green, 2017, 29.

⁴⁹ Forsberg, 2014, 324.

Balkanlarda, Orta Doğu'da ve özellikle eski Sovyet Cumhuriyetlerine yönelik izlediği politikalarda Rusya'yı karar mekanizmalarının dışında bırakmayı tercih etmiştir. Soğuk Savaş döneminin hâkim güçlerinden biri olan Rusya, Soğuk Savaş dönemindeki gibi eşit bir muamele görmeyi beklemiş ancak hayal kırıklığı ile karşılaşmıştır. Rusya'nın Batı tarafından eşit görülmemesi, hatta SSCB içinde uydusu konumunda olan devletlerle aynı muameleye maruz kalması bir aşağılanma olarak algılanmıştır. Yeni dönemde koşulsuz şartsız Batı ile entegre olacağını ve yine eskisi gibi karar verme mekanizmaları içerisinde olacağını umut eden Rusya kendisini aldatılmış hissetmiştir.⁵⁰ ABD başkanlarından Clinton'ın Batı ile Rusya arasındaki ilişkilere ilişkin sözleri ABD'nin Rusya'ya yönelik düşüncesini açıkça ortaya koymaktadır:

“Rusya'nın bizim onlara sunduğumuz büyük anlaşmadan elde ettiği, NATO ile aynı odada oturmak ve bizim bir şey üzerinde anlaştığımızda bize katılmaktır. Ancak onların aynı fikirde olmadığı bir şeyi yapmamız konusunda bizi durdurmaya güçleri yoktur. Onay vermediklerini odadan ayrılarak gösterebilirler. Onların elde ettikleri ikinci fayda ise bizim bir gün kalkıp kararımızı değiştirmedığımız sürece onların eski, bizim yeni müttefiklerimize askeri unsurlarımızı sokmayacağımız konusunda sözümüzü almalarıdır.”⁵¹

Açıkça görüldüğü gibi Batı'nın Ruslara yönelik yaklaşımını iyi niyet olarak görmek pek mümkün değildir. Dolayısıyla objektif olarak bakıldığında Rusların kendilerini aşağılanmış hissetmeleri ve buna tepki vermeleri normal karşılanmalıdır. Dönemin Rus Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev'in Kosova ile ilgili bir görüşmede Clinton'ın Rusya uzmanı Strobe Talbott'a “Bize sizin emirlerinize uymamızın bizim yararımıza olduğunu söyleyerek, yaramıza aşağılama da eklemeyin,”⁵² sözü konuyu özetleyen bir ifadedir.

SSCB'nin sona ermesi öncesi önde gelen Batılı devletler tarafından Rusya'nın Almanya'nın birliğinin sağlanmasını kabul etmesine karşılık NATO'nun doğuya doğru genişlememesine yönelik verilen sözlerin tutulmaması, ABD'nin tek taraflı olarak anti balistik füzelerin kontrolüne yönelik anlaşmadan çekilmesi Rusya'nın

⁵⁰ Bugajski, J. (2009). *Dismantling the West: Russia's Atlantic Agenda*, Virginia: Potomac Books, 55.

⁵¹ Goldgeier, J. M. and McFaul, M. (2003). *Power and Purpose: U.S. Policy Toward Russia After the Cold War*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 204.

⁵² İnternet: Majumdar, D. (2017). “How Bill Clinton Accidentally Started Another Cold War”, The American Conservative, 18.10.2017, Web: <https://www.theamericanconservative.com/articles/how-bill-clinton-accidentally-started-another-cold-war/> adresinden 01 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

statü arayışlarına paralel olarak güvenlik endişelerini de ön plana çıkarmıştır.⁵³ NATO'nun doğuya doğru genişlemesine yönelik izlenen politika Soğuk Savaş sonrası dönemde verilmiş en yanlış karar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁴ Rusya'yı dışlayarak onun nüfuz alanında faaliyet göstermenin Batı'ya ne kazandırdığı ve ne kaybettiğinin analizi yapıldığında, özellikle ABD'nin Soğuk Savaş'taki rakibini yeniden ayakları üzerinde durabilen bir rakip yaratmaktan öte bir kazancının olmadığı görülmektedir.⁵⁵ Batılı örgütlerin doğuya doğru genişlemesi sadece Ruslar tarafından değil, Henry Kissenger ve John Mearsheimer gibi ABD'li düşünürler tarafından da Batı açısından önemli bir hata olarak ifade edilmektedir.⁵⁶ NATO'nun genişlemesinin Rusya için bir güvenlik tehdidi oluşturmadığını savunan ABD'li yetkililer, Rusların süper güç niteliğini kaybetmelerinden ötürü rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir.⁵⁷ Ancak bu durumun gelecekte nasıl bir Rusya yaratacağını öngörememişlerdir. Aslında yapılması gereken 1990 sonrası hariç tüm tarihleri boyunca küresel bir güç olan Rusya'nın kimlik tanımlaması ve statü hassasiyetinin göz önünde tutulmasıydı.⁵⁸ Bunun aksine NATO'nun genişlemesinin Ruslar'ın güvenliğine tehdit oluşturmadığını ileri süren Batı, 1999'da Sırbistan'ı bombalayarak Rusların endişelerini haklı çıkarmışlardır.⁵⁹ 2011 yılında Arap Baharı kapsamında Libya'da çıkan olaylara yönelik olarak Batı yine Rusya'yı kandırmıştır. Hava sahasının kapatılması durumunda Libya'ya bir harekât düzenlenmeyeceğini söyleyerek Rusya ve Çin'in veto etmesini engelleyen Batı, karar çıktıktan sonra kendi istediği gibi hareket etmiştir.⁶⁰

ABD'nin eski Sovyet Cumhuriyetlerini etkisi altına alarak Rusya ile bağlantılarını koparmak istemesi, Rusya'nın yeniden emperyal bir politika

⁵³ Hanson-Green, 2017, 27.

⁵⁴ İnternet: Kennan, G. F. (1997). "A Fateful Error", The New York Times, 05.02.1997, Web: <https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful-error.html> adresinden 01 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵ İnternet: Majumdar, 2017.

⁵⁶ Mearsheimer, J. J. (2014). "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions that Provoked Putin". *Foreign Affairs*, 93(5), 78.

⁵⁷ İnternet: Crowley, M. (2018). "Putin's Revenge", Politico Magazine, 16.12.2016, Web: <https://www.politico.com/magazine/story/2016/12/russia-putin-hack-dnc-clinton-election-2016-cold-war-214532> adresinden 12 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

⁵⁸ Giles, 2017, 27.

⁵⁹ Hanson-Green, 2017, 28.

⁶⁰ İnternet: Kovalik, D. (2015). "Rethinking Russia: A Conversation with Russia Scholar Stephen F. Cohen", HuffPost, 07.07.2015, Web: https://www.huffpost.com/entry/rethinking-russia-a-conve_b_7744498 adresinden 10 Ağustos 2017 tarihinde alınmıştır.

izleyeceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Rusya'nın kültüründe yer alan otoriter yapı ile emperyal politikanın birbirlerini karşılıklı olarak etkileyerek artacağını düşünen ABD en kolay çözümü Rusya'nın eski Sovyet nüfuz alanındaki etkisini tamamen sonlandırmakta görmüştür.⁶¹

Eski Sovyet Cumhuriyetinde yaşanan renkli devrimlerle Batı yanlısı hükümetlerin iktidara gelmesi Rusya tarafından Batı'nın kendisine yönelik uygulanan çevreleme politikasının bir parçası olarak karşılanmıştır. Ruslar, NATO ve AB'nin eski Sovyet Cumhuriyetlerini içine alarak doğruya doğru genişlemesini tehdit olarak görmekle birlikte, NATO ve AB'nin bu ülkeler için Batı'nın savunduğu gibi özgürlük ve refah anlamına değil, sadece farklı bir patrona tabi olma anlamında geldiğini iddia etmektedir.⁶² Bu renkli devrimlerin fitilini ateşleyenlerin gerçekten Batılı ülkeler olup olmadığı tartışmaya açık olsa da, Batı'dan önemli ölçüde destek aldıkları bir gerçektir. Renkli devrimlerle kendileri için kukla hükümetler oluşturan Batılı ülkeler Rusya'nın olası emperyal hareketlerini sınırlandırma amacını gütmüşlerdir. Söz konusu devrimlerin bu ülkelere demokrasi ve istikrardan çok kargaşa ve çatışma getirdiği de açıktır.⁶³

Batı içerisinde Rusya'ya karşı tam bir birlik içerisinde hareket edildiğini söylemek güçtür. Özellikle Almanya ve Fransa zaman zaman ABD'den farklı düşünmektedir. Başta enerji alanı olmak üzere Rusya ile geliştirilecek ilişkilerden önemli faydalar bekleyen Almanya, Rusya ile Batı arasındaki krizlerden en fazla etkilenecek ülkeler arasında olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte zaman zaman Avrupa'nın ABD'den bağımsız bir güvenlik politikası izlemesi gerektiğini ifade eden Fransa'da Rusya'nın Avrupa Güvenlik Politikalarına dâhil edilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁶⁴ Ancak yine de bu ülkelerin özellikle Avrupa güvenliği kapsamında ABD'nin imkân ve kabiliyetlerine ihtiyaç duyduklarından Rusya'ya

⁶¹ İnternet: Suslov, D.(2016, November). The Russian Perception of the Post-Cold War Era and Relations with the West. **Harriman Institute, Columbia University**, 5. Web: https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/university-consortium/files/suslov_harriman_lecture_on_post-cold_war_era.pdf adresinden 17 Aralık 2019 tarihinde alınmıştır.

⁶² İnternet: Lavrov,(2016, Mart).

⁶³ İnternet: Lavrov,(2016, Mart).

⁶⁴ Yıldırım, 2013, 81-82.

yönelik geliştirdikleri politikalarda tam olarak ABD'den bağımsız hareket edebildikleri söylenemez.

Rusya'ya yönelik Batı'da oluşan önyargı ve olumsuz algının Soğuk Savaş öncesinde çok uzun bir geçmişe dayandığı göz önüne alındığında, bu algının Soğuk Savaş'tan sonra yok olması gerektiğini düşünmek mantıksızdır.⁶⁵ Bununla birlikte Rusya'nın geçmişten gelen büyük devlet geleneğini ve bunun devlet kimliği ve dış politikadaki etkisini görmezden gelerek hareket etmek aynı derecede hatalıdır.

1.2.2. Rus Dış Politikası

Rusya tarih boyunca güvenliği ön planda tutan bir devlet olmuştur. Bu kapsamda güce ve dolayısıyla güçlü bir orduya sahip olmaya önem veren Rusya emperyal bir anlayışa sahip olmuştur.⁶⁶ Güvenliğin ön planda tutulmasının temel nedenleri arasında yine tarihi ve coğrafyayı görmekteyiz. Tarih boyunca birçok defa işgale uğrayan ve istikrarsız bir niteliğe sahip bir coğrafyada yaşayan Ruslar, ABD gibi okyanuslarla çevrili Batı devletlerinin aksine topraklarına yönelik tehdidi sürekli olarak hissetmiştir.⁶⁷ Ruslar 1610, 1709, 1812, 1915 ve 1941 yıllarında Batılı ülkelerin topraklarını işgal etmesini hafızalarından silmemiş ve bu sebeple özellikle Batıya karşı güvenliği ön planda tutmuşlardır.⁶⁸ Rusya, tarih boyunca sürekli olarak kendisine yönelik saldırılarla mücadele ettiği algısı içerisinde. Tarih boyunca kendisine mutlaka düşman bulan Rusya, değişik dönemlerde Tatarlarla, Türklerle, Fransızlarla, Almanlarla ve şimdide ABD ile mücadele içinde olmuştur. Bu kapsamda kendisini hep savunan olarak hisseden Rusya, yakın çevresindeki her olumsuz gelişmeyi güvenlikle ilişkilendirmeye çalışmaktadır.⁶⁹

Yüzyıllar boyunca Rusya'nın uluslararası ortamdaki rekabetinin kaynaklarından birini statü elde etme çabası oluşturmaktadır. Karl Marks'ın ifade ettiği gibi Rusya'nın dünyayı domine etmeye yönelik politikasının, yani belirleyici

⁶⁵ Paul, 2001, 115.

⁶⁶ Yıldırım, 2013, 68.

⁶⁷ Tsygankov, A. P. (2010). "National Ideology and IR Theory: Three Incarnations of the 'Russian Idea'". *European Journal of International Relations*, 16 (4), 668.

⁶⁸ Kaya, S. (2010). "Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi". *Akademik Bakış*, 4 (4), 44.

⁶⁹ Engström, M. (2014). "Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy," *Contemporary Security Policy*, 35 (3), 365.

güçler arasında yer alma arzusunun değişmesi mümkün gözükmemektedir.⁷⁰ Adeta devletin kimliği haline gelen süper güç olma arzusu, Rusya'yı dış politikasında motive eden önde gelen unsurlar arasında yer almıştır.⁷¹ Bu hedef günümüz Rusya'sının dış politikasını şekillendiren temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya süper güç konumunu sürdürmenin, uluslararası karar verme mekanizmalarında yer almanın ancak Batı'yla işbirliği yaparak gerçekleştirilebileceğini düşünmekteydi. Esasında Rusya'nın SSCB'yi sona erdirmesinde 1980'lerin sonlarından itibaren ortaya çıkan bu düşüncenin de etkisi olmuştur.⁷² Ancak Batı'nın Rusya'ya kaybeden muamelesi yapması, Rusya'yı bölgesel ve küresel olaylarda karar mekanizmasının dışında bırakması Rusya'yı büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Batı ile işbirliği ikinci kez Putin tarafından 11 Eylül saldırıları sonrası denenmiş ancak ABD öncülüğündeki Batı, bu denemeye renkli devrimlerle karşılık vermiştir. Rusya, Batı ile iş birliği girişimleri sonucunda uluslararası ortamda Batı tarafından eşit bir şekilde muamele görmesi ve hak ettiği gibi süper güç olarak görülmesi için güç kullanmaktan başka çaresi olmadığı sonucuna varmıştır.⁷³

Rusya, Soğuk Savaş sonrası her ne kadar süper güç statüsünü devam ettirmek istese de Rusya'ya yönelik politikaları bu statünün Batı tarafından tanınmadığı algısını ortaya çıkarmıştır. Devletin arzulanan statüsü ve gerçekler arasında oluşan fark Rusya'nın dış politikada agresifleşmesine neden olmuştur. Bu psikoloji altında Batı'nın en ufak hareketini bile kendisine yönelik yapıldığını düşünen Rusya, bir süper gücün görmezden gelmesi gereken durumlara bile tepki vermeye başlamıştır. Bu durum da rakiplerine Rusya'yı kolaylıkla kışkırtıp istismar etme gücünü tanımıştır.

Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dış politikası önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere Batı'yı ve Batılı değerleri öteki olarak görmek suretiyle inşa edilmektedir. Ancak iç siyasetteki ötekileştirme Putin tarafından çok fazla ön plana çıkarılmamaktadır. Ulusal kimliğin oluşturulması için gayret serfeden Putin Rusya

⁷⁰ Paul, 2001, 111.

⁷¹ Forsberg, 2014, 323.

⁷² Internet: Suslov, (2016,November), 4.

⁷³ Internet: Suslov, (2016,November), 9.

Federasyonu'nda yer alan farklı etnik kimlikleri de dışlamamak adına milliyetçilik kavramını iç siyasette dikkatle kullanmayı tercih etmektedir. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrası Rus kimliğinin yeniden bir parçası olan Ortadoksluğu da kullanan Putin, bu konuda da dikkatli davranmaktadır. Laiklik prensibini ve diğer dinlere saygıyı işleyerek farklı dine mensup kesimlerin dışlanması da önüne geçmek istemektedir. Ancak dış politikada eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşayan etnik Rus nüfusu etkisi altına almak amacı ile gerek Rus milliyetçiliğini (russkii narod) gerek Ortadoksluğu kullanmaktadır. Bunlara ilave olarak Rus dilini ön plana çıkarmak suretiyle Rusça konuşan halklar üzerinde de bir etki bırakma siyaseti yürütmektedir. Rusya, dış politikada Rus dünyasının bir garantörü olarak hareket etmektedir.⁷⁴

Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu düzenden tek kutuplu dünya düzenine geçiş yapan uluslararası sistemden rahatsız olan Rusya, kendisinin de söz sahibi olduğu çok kutuplu bir dünya düzeni hayal etmektedir. Bu düzenin çok daha istikrarlı bir dünya düzeni sağlayacağını düşünen Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Rusya'nın bu kutuplardan birisini oluşturması gerektiğini ifade etmektedir.⁷⁵ Büyük Petro ve Çar Alexis dönemlerinden beri Rusya'nın Avrupa meselelerinde söz sahibi olduğunu ve Rusya'nın bu gücünü zayıflatmak için gösterilen çabaların hiçbir zaman son bulmadığını ifade eden Lavrov, bu çabanın yeni dönemde de sonuca ulaşamayacağını ve Rusya'nın yeni dünya düzeninde de söz sahibi olmaya devam edeceğini dile getirmiştir.⁷⁶

Rusya, Batı'nın kendisine yönelik izlediği politikalar sonucu yaşadığı güvenlik kaygıları ve Soğuk Savaş sonrası içine düştüğü kimlik bunalımının da etkisiyle saldırgan bir politika izlemeye başlamıştır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de sürekli bir müteffike sahip olamayan Ruslar, Çar III. Aleksander'ın 19. yüzyılda

⁷⁴ İnternet: Никольский, А. (2014). "Песков: Россия не может быть в Стране, Когда Русским Грозит Насилием (Peskov: Ruslar Güç Kullanmakla Tehdit Edildiğinde, Rusya Kenarda Duramaz", РИА Новости, 07.03.2014, Web: <https://ria.ru/20140307/998667005.html> adresinden 17 Haziran 2020 tarihinde alınmıştır.

⁷⁵ İnternet: Lavrov, S. (2013, Nisan). Russia's Foreign Policy Philosophy. **Russian International Affairs Council**, Web: <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/comments/russia-s-foreign-policy-philosophy/#detail> adresinden 17 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

⁷⁶ İnternet: Lavrov, S. (2016, Mart).

kullandığı sözü benimsemişlerdir: “Rusya’nın sadece iki müttefiki vardır-kara ve deniz kuvvetleri.”⁷⁷

1.3. Rusya ve Hibrit Savaş

Batı'nın Rusya'ya karşı geçmişten gelen olumsuz algıları Soğuk Savaş sonrası da kaybolmamış ve onu dışlamaya devam etmiştir. Dolayısıyla Rusya Soğuk Savaş sonrası umut ettiği gibi süper güç statüsünü koruyarak Batılı topluma kabul edilmemiş ve arzu ettiği pozisyona kavuşamamıştır. Batı ile Rusya arasındaki ilişkilerin seyrinin gelecek dönemde barış veya çatışma ekseninde seyretmesini belirleyen 1990-2000 yılları arasında izlenen politikalar olmuştur. İnisiyatifi elinde bulunduran Batılı toplumlar, ABD'nin öncülüğünde gücünü kaybetmiş ancak halen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimi üyesi ve bir nükleer güç olan Rusya'nın hassasiyetlerini iyi bir şekilde yöneterek Rusya'yı kazanabilecek bir konumdaydı. Ancak belki de bir daha ele geçmeyecek olan bu son fırsat Batı tarafından iyi kullanılmamış ve algılarındaki Rusya'yı gerçeğe dönüştürmeyi başarmışlardır. Başta ABD olmak üzere Batılı örgütler tarafından Rusya'ya yönelik izlenen politikalar Rusya'nın güvenlik ve prestij kaygılarını üst seviyeye çıkartarak agresifleşmesini sağlamıştır. Rusya son 15 yılda Putin'le birlikte yeniden bölgesel ve küresel anlamda bir güç olmasını aslında Batı'ya borçludur denilebilir.

2000'li yıllarda Putin'le birlikte Batı'ya entegre olma çabasını tamamen sonlandırarak kendisine yeni bir yol çizen Rusya, imkân ve kabiliyet açısından Batı'yla konvansiyonel anlamda mücadele edebilecek bir güce sahip değildi. Soğuk Savaş sonrası küresel çaptaki teknolojik gelişmelere paralel olarak silah sistemlerindeki gelişmeler, medya organları ve iletişim araçlarındaki büyük değişimler, devlet dışı aktörlerin uluslararası arenada daha önemli bir yere sahip olması, devletlerarası mücadeleyi farklı boyutlara taşımış, savaş ve barış arasındaki çizginin belirsizleşmesine neden olmuştur. Savaş artık diplomasinin devamı olmaktan çıkmış, diplomasi savaşın bir aracı haline gelmiştir. Geçmişte tek bir araç olarak orduya sahip olan savaş, günümüzde orduya ilave olarak birden çok araca sahip duruma gelmiştir. Belirsizlik ve değişim gibi doğasında bulunan özellikleri aynen korumaya devam eden savaşın sacayaklarındaki (halk, araçlar ve yönetim)

⁷⁷ Romanova, 2014, 19.

niteliksel değişimleri iyi analiz eden Rusya, günümüzün sürekli savaş ortamına yani hibrit savaşı ayak uydurmayı başarmıştır.

Önce Gürcistan, sonra Ukrayna'da ve son olarak Suriye'de Batı'ya karşı kafa tutan ve küresel güç pozisyonunu yeniden elde eden Rusya, Gürcistan Savaşı ile bir anlamda ABD ve müttefiklerinin tepkisini de ölçmüştür. Gürcistan'a destek verip sahada Rusya'nın karşısında yer almak bir yana Batı'nın birlik olarak hareket edemediğini gören Rusya, bu zaafı Ukrayna ve Suriye krizlerinde de kullanmayı bilmiştir.⁷⁸

Hibrit savaşın özellikle Batılı ülkelerce Ukrayna Krizi sonrasında Rusya ile özdeşleştirilmesi, Rusya tarafından yeni bir savaş yönteminin bulunduğu anlamına gelmemektedir. Rusya'nın kullandığı araç ve yöntemler Batı'nın zaten sahip olduğu ve çok önceden kullanmaya başladığı araç ve yöntemlerden farklı değildir. Rusya'nın farklı olarak tek yaptığı şey, bu araç ve yöntemleri etkin bir şekilde Batı'ya karşı kullanmasıdır. Batı'nın çıkarları ile çatışan ve Batı'nın menfaatlerini sınırlandıran Rusya'yı ortak düşman ilan etme ve ona karşı bir cephe oluşturma gayretlerinin içinde doğan bir terimdir hibrit savaş.

⁷⁸ İnternet: Hill, F. (2016, February). Understanding and Deterring Russia: U.S. Policies and Strategies. **Brookings**, Web: <https://www.brookings.edu/testimonies/understanding-and-deterring-russia-u-s-policies-and-strategies/> adresinden 03 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ

2.1. Savaş

İnsanlık tarihi içerisinde en ilkel toplumlardan en modern toplumlara kadar çatışma her zaman varlığını sürdüren bir olgudur. Çatışma temel olarak insanın doğasından gelen varlığını sürdürme çabası ile dünyaya yönelik edindiği deneyimlerin bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Esasında varlığını sürdürme çabası sadece insana özgü bir davranış olmayıp tüm canlılara özgü içgüdüsel bir davranıştır. Diğer canlılardan farklı olarak akıl sahibi olan insanların veya bireylerin eylemlerinde aklın sağladığı avantajla rasyonellik beklemek ilk bakışta yanlış gözükmemektedir. Rasyonaliteyi⁷⁹ alternatif hareket tarzları arasından en az maliyetle en çok faydayı sağlayan hareket tarzını seçmek olarak tanımlamak yani akla uygun hareket etmek olarak ifade etmekte bir sakınca yoktur. Yani akıl sahibi olan insandan duyuları ile değil aklıyla hareket etmesi beklenir. Ancak insanın her eyleminin rasyonel çerçeve içerisinde olduğunu söylemek iddialı bir önerme olacaktır.

Realist akımın öncülerinden kabul edilen Thomas Hobbes çatışmanın insanın doğasından kaynaklandığını ve çatışmanın üç nedeninin “rekabet”, “güvensizlik” ve “şan-şeref” olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁰ İnsanın doğasında yer alan çatışmanın bu kaynakları insanların bir araya gelmesinden oluşan toplumların arasındaki çatışma yani savaşın kaynakları için de geçerli midir? Realist teori bu soruyu evet olarak cevaplandırmaktadır. Thucydides’e kulak verdiğimizde savaşın kaynağı olarak yine benzer bir üçlü karşımıza çıkmaktadır: korku, onur ve çıkar.⁸¹ Literatürde savaşın kaynağı olarak ilave olgulara işaret edildiği görülmektedir. Nefret, kibir, aç gözlülük, kıskançlık, hırs, adalet, intikam gibi insan doğasından geldiği ileri sürülen birçok

⁷⁹ Rasyonalizm Türk Dil Kurumu Web sitesinde “Akla dayanan, doğruluğun ölçütünü duyularla değil, düşünmede ve tündengelimli çıkarmalarda bulan öğretilerin genel adı olarak” tanımlanmıştır.

⁸⁰ Hobbes, T. (2012). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. (çev. S.Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin rjinali 1651’de yayımlandı), 101.

⁸¹Thucydides(1996).*The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to “The Peloponnesian War”*(trans. Richard Crawley in 1874).Robert B. Strassler(ed). New York: Free Press, 43.

faktör savaşın kaynakları arasında gösterilmektedir.⁸² Ancak bu faktörler dikkatle incelendiğinde nihai durumda Hobbes ve Thucydides'in temel üçlülerine indirgenebilecekleri görülecektir. Mesela nefret ve intikamın geçmişte sarsılan onur ve prestijden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Ledbow'un her seviyedeki insan topluluğunda etkin olduğunu ifade ettiği korku, onur ve çıkardan oluşan üçlü motivasyon, iş birliği, çatışma ve risk alma eylemlerinde durumdan duruma farklı oranlarda rol oynamaktadır.⁸³ Bu noktada şu soru akıllara gelebilir: Benzer koşullarda iki farklı aktör aynı tepkiyi mi gösterir? Bu çalışmada devletleri birbirine benzeyen yekpare aktörler olarak gören realist akımdan farklı düşünülmektedir. Korku, onur ve çıkar faktörleri devletlerin kimliği, tarihi, kültürü, imkân ve kabiliyetleri ile jeopolitik konumu gibi farklı unsurların etkisi altında şekillenir. Bu çerçeveden bakıldığında her devletin veya toplumun benzer durumlarda farklı hareket edebileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra üç motivasyon kaynağı aynı aktör için farklı dönemlerde farklı oranlarda etkili olabilir. Örneğin mevcut durumda Suriye ve Ukrayna için güvenlik motivasyonu ön plandayken, ABD için çıkar unsuru ön plandadır veya Rusya Federasyonu için İkinci Dünya Savaşı'nda güvenlik motivasyonu ilk sırada yer alırken, Putin'li dönemde onur motivasyonunun önem kazandığı görülmektedir. Ayrıca bu motivasyon faktörlerinin herhangi birisinin diğerinden daha önemli olduğunu söylemek doğru değildir. Mesela onurun güvenlikten veya çıkardan daha önemli olduğunu ifade etmek oldukça iddialı ve yanıltıcıdır. Mesela Lebow bir çalışmasında devletlerin uluslararası sistemdeki yerinin veya gücünün ki bu unsurlar onur ile yakından ilişkilidir, diğer motivasyon unsurlarından daha önemli olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴ Söz konusu ifadeyi belirli bir dönem veya aktör için kullanmak daha isabetli olacaktır.

Özetle insanlar arası veya insanların oluşturduğu toplumlar arasındaki çatışmanın veya bir başka ifadeyle savaşın kaynağı korku (güvenlik), onur-şeref (aktörün toplum veya sistem içindeki yeri veya konumu) ve çıkara dayanmaktadır.

⁸² Dubik, J. M. (2002). "Has Warfare Changed? Sorting Apples from Oranges". *An Institute of Land Warfare Publication*, 2 (3), 2.

⁸³ Lebow, R. N. (2008). *A Cultural Theory of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 5-6.

⁸⁴ Lebow, R. N. (2010). "The Past and Future of War". *International Relations*, 24 (3), 13.

2.1.1. Savaş Nedir?

Bir önceki kısımda insanlar veya toplumlar arası çatışmanın kaynağını üç temel motivasyona dayandığı ifade edilmiştir. Tekrar ifade etmek gerekirse, motivasyon kaynağı olarak literatürde gösterilen din farklılıkları, kültürel farklılıklar, intikam, hırs vb. unsurlar bu üç temel motivasyon unsuru kapsamında sınıflandırılabilir.

Peki, savaş nedir? Türk Dil Kurumu sözlüğüne baktığımızda savaşın “Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele” olarak tanımlandığı görülmektedir.⁸⁵Türkiye Cumhuriyeti’nin 2941 sayılı “Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu”nda savaş, “Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askerî güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadele” olarak tanımlanmıştır.⁸⁶Avrasya Terim Dergisinde yayınlanan ve savaşın tanımını ve belirleyici özelliklerini inceleyen makalesinde Ali Bilgin Varlık savaşı, “Devletler veya devlet grupları tarafından, millî güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması suretiyle icra edilen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve/veya eylem” olarak ifade etmiştir.⁸⁷Savaşa ilişkin yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde yer verilen Carl Von Clausewitz’in “Savaş Üzerine” adlı eserinde de savaş “geniş ölçekli bir duello”, “düşmanın istenilen yönde hareket etmesi için kuvvet kullanılması” olarak tanımlanmıştır.⁸⁸Tanımlar incelendiğinde hepsinde kuvvet kullanmanın yer aldığı görülmektedir. Tanımlara göre kuvvet kullanımı, yani ordunun kullanımı savaşın varlığından söz etmek için şarttır. Bu çalışmanın müteakip bölümlerinde de ifade

⁸⁵İnternet: Türk Dil Kurumu, Web: <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden 10 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

⁸⁶ İnternet: 2941 Sayılı “Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu”. (1983). Md. 3-5. Web: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo:=2941&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden 05 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.

⁸⁷Varlık, A. B. (2013). “Savaş Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (2), 119.

⁸⁸ Clausewitz, C. V. (1976). *On War*. (trans. by M. Howard and P. Paret). New Jersey: Princeton University Press. (Eserin orijinali 1832’de yayımlandı), 75.

edileceği gibi ordu savaşın her zaman aracı konumunda olmuştur. Ancak gelinen noktada savaşın tek aracı ordu değildir.

Clausewitz ayrıca savaşın kendi başına izole bir olgu olmadığını, politikadan ayrı düşünölemeyeceğini “savaşın politikanın farklı araçlarla devam ettirilmesi” olduğunu vurgulamıştır.⁸⁹ Clausewitz bu düşünceyle esas itibarıyla savaşın politikanın bir aracı olduğunu, savaşın amaçlarının politika ile uyumlu olması gerektiğini, aksi takdirde savaşın anlamını yitireceğini belirtmeyi amaçlamıştır. Napolyon savaşları örnek olarak ele alındığında katıldığı savaşların büyük çoğunluğunu kazanmasına rağmen iyi bir politikacıdan yoksun Fransa nihai aşamada kaybetmiştir. Napolyon çok iyi bir komutan olarak gösterilmesine rağmen iyi bir politikacı olmaktan uzaktır.⁹⁰ Napolyon, savaş aracını politik amaca hizmet için kullanmamış, savaşı nihai bir amaç olarak görmüştür.

Clausewitz’in savaş teorisinin temel taşlarını birincil ve ikincil üçlüler olarak da ifade edilen unsurlar oluşturmaktadır. Bunlardan ilkinı duygu (iç güdüsel şiddet, nefret ve düşmanlık)-şans ve fırsat-akıl oluşturmaktadır. Clausewitz bu üçlüyü ikincil bir üçlüyle ilişkilendirmiştir. Bunlar toplum-ordu-hükümettir. Yani duygu halk ile, şans ve fırsat ordu yani generallerle, akıl ise devlet yöneticileriyle ilişkilendirilmiştir.⁹¹ Bu çalışmada da bahse konu ikincil üçlü yani halk-ordu ve yönetim savaşın temel unsurları olarak kabul edilmektedir. Ancak bu çalışmada Clausewitz’in yaşadığı dönemden günümüze kadar bu üçlünün anlam ve kapsamında bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklere “Savaşın Değişimi” başlıklı kısımda ayrıntılı olarak değinilecektir.

2.1.2. Savaşın Değişimi

Savaşın değişimi uluslararası ilişkiler literatürünün önemli ölçüde dikkatini çeken bir konudur. Özellikle son yıllarda yapılan eski savaşlar yeni savaşlar ayrımı savaşın eskiye göre farklı bir şekilde algılandığının işeretidir. Burada sorulması

⁸⁹ Clausewitz, C. V. (1976), 87.

⁹⁰ Gray, C. S. (2007). *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. NY: Routledge, 46-48.

⁹¹ Clausewitz, C. V. (1976), 89.

gereken en önemli soru, savaşın gerçekten değişip değişmediği sorusudur. Savaş gerçekten evrimleşmekte midir, yoksa değişim sadece bir algıdan mı ibarettir?

“Yeni Savaş” düşüncesinin savunucuları genel olarak savaşların son zamanlarda devletler arası yerine daha çok sivil savaş niteliğine büründüğünü, etnik ve dinsel nedenlerin ön plana çıktığını, sivil ve asker arasındaki ayrımın belirsizleştiğini ve sivillerin kasıtlı olarak hedef alınmaya başladığını, sivil kayıpların ve yerinden edilen sivillerin sayısında önemli artış olduğunu ileri sürmektedirler.⁹²

Buna karşın Newman günümüz savaşlarında gözlemlenen bu unsurların aslında çokta yeni olmadığını, yaklaşık 100 yıldır cereyan eden savaşlarda görülebildiğini ileri sürmektedir. Ona göre siviller üzerindeki şiddetin artması ne günümüze ne de sivil savaşa özgü bir durumdur.⁹³ Ayrıca iç savaşın 1990’larda yoğun olarak görülmesine rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle 1992’den sonra azalma gösterdiğini savunmaktadır.⁹⁴ Edward algılanan bu değişimin akademisyenlerin ve politikacıların sayılan faktörlere geçmişe nazaran daha fazla yoğunlaşmasına ve iletişimde yaşanan gelişmelerin savaşın gerçeklerini insanların gözleri önüne sermesine bağlamaktadır.⁹⁵

Yeni Savaş akımının önemli düşünürlerinden Mary Kaldor 20. yüzyılın sonlarında yeni bir kuvvet kullanım şeklinin ortaya çıktığını savunmaktadır.⁹⁶ Yeni dönemde devletlerarası savaş ile organize suç hareketleri ve insan hakları ihlalleri arasındaki farkın belirsizleştiğini vurgulayan Kaldor⁹⁷, bunun devlet otoritesinin zayıflaması, devletlerin parçalanması ve kuvvet kullanımındaki devlet tekelinin erozyona uğraması sonucunda oluştuğunu ifade etmektedir.⁹⁸ Savaşın küreselleşme süreciyle birlikte değişerek günümüzdeki halini aldığını ifade eden Kaldor, değişimin esas itibarıyla savaşın hedeflerinde, metodlarında ve finans kaynaklarında görüldüğünü vurgulamaktadır.⁹⁹ Günümüz savaşlarını kimlik

⁹² Newman, E. (2004). “The New War Debate: A Historical Perspective is Needed”. *Security Dialogue*, 35 (2), 174-175.

⁹³ Newman, E. (2004), 179, 181.

⁹⁴ Newman, E. (2004), 180.

⁹⁵ Newman, E. (2004), 179.

⁹⁶ Kaldor, M. (2012). *New & Old Wars*. UK: Polity Press, (Third Edition, Kindle Version), 221.

⁹⁷ Kaldor, M., 2012, 225.

⁹⁸ Kaldor, M., 2012, 295, 296

⁹⁹ Kaldor, M., 2012, 273, 326.

politikalarıyla ilişkilendiren Kaldor, konvansiyonel savaşların yerini gerilla savaşlarının aldığı ve savaş ekonomisinin eski savaşlardaki merkezi yapıdan farklı olarak çoğunlukla dış kaynaklara dayandığını savunmakta ve savaşın sürdürülmesi ile ekonomik çıkarlar arasında doğru bir orantı oluştuğunu ileri sürmektedir.¹⁰⁰

Savaşın köklü bir değişime uğradığını savunan bir başka akademisyen Martin Van Creveld, savaşın artık devletlerden farklı aktörler tarafından da yapıldığını göz önünde tutarak, savaşın günümüzde Clausewitz'in üçlüsünü (halk, ordu, hükümet) yansıtmadığını ileri sürmektedir.¹⁰¹ Ancak Clausewitz'in savaşın temel üçlülerini ifade ederken savaşın tarafların sosyopolitik yapılarını göz önünde tuttuğunu ifade etmek yanıltıcı olabilir.¹⁰² Devlet dışı aktörlerin hukuki anlamda bir hükümetlerinin bulunmaması yönetim kademesinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Burada incelenmesi gereken asıl nokta devlet dışı aktörlerin günümüz savaşlarının aktörü mü yoksa aracı mı olduğudur.

1989 yılında William S.Lind ve arkadaşları tarafından savaşta değişim dört safhaya ayrılarak incelenmiştir.¹⁰³ Bu safhaları birbirinden ayıran temel faktörler kullanılan teknoloji ve stratejidir. Bu kapsamda yapılan incelemenin konusu olan savaşlar 1648 Vestfalya Anlaşması sonrası döneme aittir.¹⁰⁴ Tarihte hakkında detaylı bilgi olan ilk savaş M.Ö. 2525 yılında¹⁰⁵ cerayan etmiştir. İlk ordu teşkilatı ise Sümer ve Mısır medeniyetlerine kadar dayanmaktadır.¹⁰⁶ Bununla birlikte Roma İmparatorluğu ordusunun daha 5. yüzyılda yapısal anlamda kendinden sonra gelen Avrupa ordularından çok daha üstün durumda olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁷ 1648 yılının savaşa yönelik araştırmalarda temel olarak alınmasının sebepleri arasında, bu tarihten önce genel olarak ritüel ve geleneklerle sınırlanmış bir savaş

¹⁰⁰ Kaldor, M., 2012, 325-383.

¹⁰¹ Creveld, M. V. (2002). "The Transformation of War Revisited," *Small Wars & Insurgencies*, 13 (2), 8.

¹⁰² Schuurman, B. (2010). "Clauesewitz and the 'New Wars' Scholars". *Parameters*, Spring, 94.

¹⁰³ Lind, W. S., Nightengale, K., Schmitt, J. F., Sutton, Joseph W. And Wilson, Gary I. (1989). "The Changing Face of War: Into The Fourth Generation". *Marine Corps Gazette (pre-1994)*, 73 (10), 23.

¹⁰⁴ İnternet: Gürçan, M. "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", 87. Web: https://www.academia.edu/12423369/Sava%C5%9F%C4%B1n_Evrimi_ve_Teorik_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar adresinden 11 Ocak 2021 tarihinde alınmıştır.

¹⁰⁵ Gabriel, R. A. and Metz, K. S. (1992). A Short History of War: The Evolution of Warfare and Weapons". *Report*, Strategic Studies Institute U.S. Army War College, *Carlisle, PA*, 7.

¹⁰⁶ Gabriel, R. A. and Metz, K. S., 1992, 4.

¹⁰⁷ Gabriel, R. A. and Metz, K. S., 1992, 20.

görünümünün olması¹⁰⁸ ile 1648 yılında bugünkü şekliyle devletin (ulus devlet) doğmuş olması gösterilebilir.¹⁰⁹

Lind ve arkadaşları tarafından birinci nesil olarak ifade edilen savaşlarda, yivsiz msket tüfeği kullanan piyadenin, ateş gücünün artırılması amacıyla çizgisel düzenli bir hatta kullanılması göze çarpmaktadır.¹¹⁰ Teknoloji, manevra ve ateş desteğinin çok sınırlı olduğu bu dönemden 1. Dünya Savaşı'nı da içine alan dönemi kapsayan ikinci nesil savaşlara geçiş makineli tüfeğın ortaya çıkması, topçu sınıfının gelişmesi, demiryolu ve telgrafın askeri maksatlarla kullanılmasının başlamasıyla gerçekleşmiştir. Liyakat sistemine dayanan bir askeri eğitim ve rütbe terfi sistemi, buhar motorları ve zırh teknolojilerinin savaş gemilerine uygulanması, uçakların ilk defa ateş unsuru olarak kullanılması bu safhada görülen diğerk gelişmelerdir. Gelişen teknoloji ile muharebe sahasının genişlediğı gözlenen bu nesil savaşların temel özelliğı sivillerden uzak, tahkimli mevzilerde ve göğüs göğüse mücadeleden oluşmasıdır.¹¹¹Topyekûn savaşlar dönemi olarak da isimlendirilen ikinci nesil savaşlardan odak noktasını 2. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu ve 1990'lı yıllara kadar olan dönemi kapsayan üçüncü nesil savaşlara geçiş yapılmıştır. Tankların ve savaş uçaklarının kullanımıyla manevranın büyük önem kazandığı bu dönemde, çizgisel olmayan taktikler ilk defa görölmeye başlanmıştır.¹¹² Bu dönemde nükleer silah ve uzun menzilli füzelerin de ortaya çıkmasıyla hasım ülke derinliklerindeki ekonomik tesis ve siviller hedef alınarak topyekûn mücadele anlayışı daha da genişletilmiştir.¹¹³ 1990'lı yıllarda hatta 11 Eylül 2001 sonrası görölmeye başladığı ileri sürölen son nesil savaşlarda (dördüncü nesil) savaşan taraflar tam anlamıyla bilinmemekte, savaş ve barış arasındaki çizgi büyük oranda belirsizleşmekte ve sivil halk odak noktasına alınmaktadır.¹¹⁴

Savaşın küreselleşme süreciyle birlikte değışerek günümüzdeki halini aldığını ve değışimin esas itibariyle savaşın hedeflerinde, metodlarında ve finans

¹⁰⁸ Childs, J. (2000). The Military Revolution I: The Transition to Modern Warfare. In C. Townshend (Eds.) *The Oxford History of Modern War*, New York: Oxford University Press, 21.

¹⁰⁹ Lebow, R. N., 2010, 15.

¹¹⁰ Lind, W. S. ve diğerkleri, 1989, 23.

¹¹¹ Gürcan, M., 90.

¹¹² Lind, W. S. ve diğerkleri, 1989, 23.

¹¹³ Gürcan, M., 91.

¹¹⁴ Lind, W. S. ve diğerkleri, 1989, 23.

kaynaklarında görüldüğünü ifade eden Kaldor da eski savaşları sınıflandırırken başlangıç noktası olarak 17. yüzyılı esas almıştır. Sınıflandırmasında savaşan birimleri, hedefleri, ordunun tipini, askeri teknoloji ve teknikler ile savaş ekonomisini değişim gösteren faktörler olarak almıştır. Savaşan birimlerin devletten bloklara, hedeflerin sınır çatışmalarından ideolojik çatışmalara, ordunun tipinin paralı askerlerden önce halk ordularına sonra yeniden profesyonel ordulara, savaş ekonomisinin vergi ve borçlanma uygulamasından askeri endüstriyel ekonomiye evrildiğini ileri sürmektedir.¹¹⁵

Savaşın değişip değişmediği sorusuna verilecek cevap iki yönlüdür: hem evet hem de hayır. Savaşın doğası değişmez tarafını oluştururken, savaşın karakteri durumdan duruma değişim göstermektedir.¹¹⁶ Peki, savaşın doğası ne anlama gelmektedir? Clausewitz'in savaşın iklimi olarak ifade ettiği "tehlike, çaba, belirsizlik ve şans"¹¹⁷ savaşın doğasının unsurları arasında yer almaktadır. Söz konusu unsurların ilkel çağlardaki savaşlarda da günümüz savaşlarında da var olduğu aşîkârdır. Bunlara ilave olarak savaşın doğasını oluşturan en önemli unsur "değişim" in kendisidir.¹¹⁸ Bu değişim unsuru kendini savaşın karakterinde göstermektedir.

Savaşın karakteri toplumlar ve uluslararası sistem içinde meydana gelen sosyolojik değişime ve teknolojik gelişmelere paralel olarak sürekli değişim içerisinde. Savaşın karakterindeki değişimi günümüzde savaş teriminin önünde kullanılan birbirinden farklı sıfatlara bakıldığında daha net görmekteyiz. Ekonomik savaş, siber savaş, konvansiyonel savaş, düzensiz (irregular) savaş, nükleer savaş, birleşik savaş, teknolojik savaş ve bilgi savaşı bunlardan bazılarıdır. Savaşın metodları ve kullanılan araçlar durumdan duruma veya zamana bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bazı akademisyenler tarafından savaş, aktörlerine ve savaşın yoğunluğuna göre de sınıflandırılmaktadır.¹¹⁹ Devletlerarası savaş, bloklar arası savaş, iç savaş, yüksek yoğunluklu ve düşük yoğunluklu savaş vb. Kaldor gibi daha önce bahsedilen yeni savaş düşünürlerinin vurguladıkları hususlar ile Lind ve

¹¹⁵ Kaldor, M., 2012, 519.

¹¹⁶ Gray, C. S. (2005). "How Has War Changed Since the End of the Cold War?". *Parameters*, Spring, 17.

¹¹⁷ Clausewitz, C. V. (1984), 104.

¹¹⁸ Pappila, O. (2008). "The Nature of War Today". *Dikussion & Debatt*, 4, 69.

¹¹⁹ Pappila, O., 2008, 70.

arkadaşlarının ifade ettikleri değişimlerin sosyolojik ve teknolojik gelişmelerin bir tezahürü olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Clausewitz'in ikinci üçlüsü ile değişim unsurunun etkileşimi ortaya konulmak istenilmektedir. Clausewitz'in ikinci üçlüsü, yani halk, ordu ve yöneticiler savaşın temel taşları olarak karşımızda durmaktadır. Her savaşta liderleri (yöneticileri), maddi ve manevi destek sağlayan halkı ve orduyu görmek mümkündür.¹²⁰ İnsanlar bir toplumun olmazsa olmaz bir unsuru olduğuna göre sosyal bir faaliyet olarak ifade edebileceğimiz savaşın da ayrılmaz bir parçasıdır. Gray'in de ifade ettiği gibi "Savaş sosyal bir kurumdur ve o sadece devletler tarafından değil toplumlar tarafından yapılır."¹²¹ Halkın savaşa verdiği destek maddi ve manevi boyutta olmak üzere tarih boyunca değişik dönemlerde kendini göstermektedir. Mesela günümüzde olduğu gibi geçmişte de vergilendirme sistemi ile halk ordunun desteklenmesinde önemli rol oynamaktadır.¹²² Kurtuluş Savaşını göz önüne getirdiğimizde Türk halkının desteğinin ordunun itici gücünü oluşturduğu kabul edilen bir gerçektir. Bununla birlikte milli devletin doğuşuyla birlikte özellikle Fransız İhtilali sonrasında halkı oluşturan bireylerin birer subje değil vatandaş olduğu ve ulusu savunmanın vatandaşların görevi olduğu nosyonu ortaya çıkmıştır.¹²³ Nitekim Napolyon döneminde krala veya paraya sadakat yerini vatanseverliğe bırakmıştır.¹²⁴ Paralı askerlerden (mercenary)¹²⁵ oluşan ordu yerini vatandaşlardan oluşan orduya bırakmaya başlamış ve iki dünya savaşında da milli ordular karşı karşıya gelmiştir.

Buraya kadar halkın sağladığı maddi destekten (hem finansal hem de fiziksel anlamda) bahsedildi. Ancak halkın desteği bu kadarla sınırlı değildir. Hükümetler için savaş kararı vermede en önemli faktörlerden biri, bu kararın halk tarafından desteklenmesidir. ABD hükümetlerinin Vietnam, Irak ve Afganistan savaşları esnasında ülke içinde karşılaştığı baskı, halkın savaş kararına vereceği desteğin ne

¹²⁰ Pappila, O., 2008, 72.

¹²¹ Gray, C. S., 2007, 8.

¹²² Gabriel, R. A. and Metz, K. S., 1992, 72.

¹²³ Gray, C. S., 2007, 55.

¹²⁴ Gabriel, R. A. and Metz, K. S., 1992, 82.

¹²⁵ Mercenary kelimesinin Türkçe'deki en yakın anlamı paralı asker olmakla birlikte, kelimenin hizmet karşılığı ücret alındığını vurgulamaktan ziyade para veya maddi çıkar dışında bir motivasyon olmadığı şeklinde anlaşılması gerekmektedir.

kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Geçmişte savaş alanlarının muharebe alanları ile sınırlı olması, kullanılan silahların yıkım gücünün sınırlılığı gibi nedenlerle sivil halk cereyan eden savaşlardan en az ölçüde etkilenmekteydi. İletişim araçlarının hemen hemen yok denecek kadar az olması nedeniyle halk içinde savaştan haberi olmayan kesimlerin bile varlığı mümkündü. Teknolojik gelişmeler ve buna paralel olarak iletişim imkânlarının artması savaş kararında halkın etkisinin artmasına neden olmuştur. Özellikle demokratik ülkelerde daha fazla hissedilen bu etki, günümüzde halkın savaşın gerekliliğine inandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Halk kavramı Clausewitz döneminde savaşan tarafların kendi halkına işaret etmektedir. Ancak savaşın doğasındaki değişim unsuru gün geçtikçe ikincil üçlü içindeki halk kavramını genişletmiştir. Günümüzde savaşan taraflar kendi halkının yanı sıra dünya kamuoyunu da ikna etme veya etkileme gereği duymaktadırlar. Bunda başta internet olmak üzere iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle hızlanan küreselleşme sürecinin etkisi büyüktür. Savaşın hukuksuz olduğu inancı, savaşı sadece nefsi müdafaa kapsamında bir politika aracı olarak gören 1928 tarihli Kelleogg-Brian Paktiyle birlikte kabul görmeye başlamıştır.¹²⁶ Günümüzde silahlı bir güç kullanımı nefsi müdafaa ve/veya BMGK kararı olmaksızın hukuksuz olarak kabul edilmektedir.¹²⁷ Yine devletlerin egemenliğine saygı, insan hakları, azınlık hakları gibi son yüzyılda uluslararası norm haline gelen unsurlar devletlerarası ve devlet içinde şiddete başvurmayı sınırlayan önemli faktörler arasındadır. Özetle günümüzde devletler güç kullanmak için dünya kamuoyu nezdinde bu hareketini haklı gösterme zorunluluğu hissetmektedirler. Kaldor'un da belirttiği üzere Irak müdahalesinde Bush, her ne kadar uluslararası hukuka uygunluğu tartışmalı olsa da önleyici nefsi müdafaa (preemptive self defence) mazeretini ileri sürerek ABD'nin eylemini haklı gösterme çabasına girmiştir.¹²⁸

Clausewitz'in ikincil üçlüsünün ikinci ayağı olan "ordu", o zamanın savaşın yegâne aracıdır. Prusyalı General "ordu" ifadesiyle savaşın aracını anlatmaya çalışmıştır. Çünkü Clausewitz'in eserin yazıldığı tarihlerde 20. ve 21. yüzyıldaki

¹²⁶ Kaldor, M., 2012, 746.

¹²⁷ United Nations. (1945). *UN Charter*. San Francisco, June 1945.

¹²⁸ Kaldor, M., 2012, 750-751.

gelişmeleri öngörmesi beklenemez. Örneğin yoğun olarak kara muharebelerinin ele alındığı eserde hava gücünden bahsetmemesinin bir eksiklik olacağını iddia etmek mantıklı olmayacaktır.¹²⁹ Clausewitz'in öğretisine göre politikanın bir aracı olan savaşın aracıda ordudur ve bu araç o zamanın yegâne aracıdır. Savaşın aracı olan ordu kendi içinde teknolojik ve sosyolojik gelişmelere paralel olarak değişim göstermiştir. Silahların isabet ve yıkım güçleri artmış, orduların kurumsal yapıları daha etkin hale gelmiş, denizde, havada ve karada manevra kabiliyeti üst seviyeye çıkmıştır. Ordular artık aylar yıllar içinde değil günler, hatta saatler içinde uzun mesafeler kat edebilme yeteneğine kavuşmuştur. Bu gelişmeler geçmişte belirli bir bölgeyle sınırlı muharebe alanlarının genişlemesine neden olmuş, hatta savaşan tarafların tüm topraklarını içine almasıyla sonuçlanmıştır. Ancak ordudaki bu gelişmeler günümüz savaşlarının nihai halini açıklamak için yeterli değildir. Prusyalı'nın ikincil üçlüsünün ikinci elemanı olan araç kavramı genişlemiş ve savaş kendine yeni araçlar bulmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında cereyan eden Soğuk Savaş'ın temel silahı nükleer silahların ortaya çıkması, karşılıklı ve hatta çok taraflı bağımlılığın artmasıyla ekonominin bir savaş aracı haline dönüşmesi, siber kabiliyetlerin kazanılması, iletişim araçlarının hızlı gelişimiyle bilginin bir savaş aracına dönüşmesi, savaşın araçlarını artırmıştır. Bu sebeple savaşın değişimini incelerken sadece ordunun değişimine indirgemek hatalı olacaktır.

Savaş üzerine yapılan araştırmalarda aynı zamanda savaş muharebeye indirgemek de aynı derecede hatalıdır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Savaşta yapılan çarpışmalardan her biri"¹³⁰ olarak ifade edilen muharebeler savaş oluşturan parçalardır. Gray'in ifadesiyle savaş hasımlar arasındaki tüm ilişkileri ifade ederken, muharebe askeri anlamdaki silahlı mücadeleyi ifade etmektedir.¹³¹ Önceden sadece fiziksel arazi, deniz alanı veya hava sahasını ifade eden muharebe alanlarının zamanla soyut bir özellik kazanmasıyla ekonomik, siber gibi farklı muharebe alanları ortaya çıkmıştır.

Clausewitz'in ikincil üçlüsünün son elemanı ise hükümettir. Hükümet teriminden diğer ülkeler tarafından yasal olarak tanınmış bir hükümet

¹²⁹ Gray, C. S., 2007, 28.

¹³⁰ İnternet: Türk Dil Kurumu, Web: <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden 17 Eylül 2018 tarihinde alınmıştır.

¹³¹ Gray, C. S., 2007, 6.

anlaşılmalıdır. Burada bağımsız olarak savaş kararını verme ve savaşı yönetme otoritesine ve icra etme imkân ve kabiliyetlerine sahip yönetim kadrosu veya liderler anlaşılmalıdır. Birincil üçlüdeki akıl ile ilişkilendirilen hükümet (yöneticiler) savaş araçlarından her birini siyasi hedefe yöneltmede, savaşı yönetme ve gerektiğinde durdurmada kısacası savaşın her aşamasında beyin vazifesi görmektedir. Zaman içinde beyliklerden, krallıklara, imparatorluklardan ulusal hükümetlere değişik formlara bürünen yönetim kadroları savaşın başlatılması, uygulanması ve sonlandırılmasında otorite rolü oynamaktadır.

Bununla birlikte hükümetlerin (yöneticilerin) bağımsız olma niteliği son derece önemlidir. Aksi takdirde kendi toplumunun güvenlik, onur ve çıkarlarından doğan savaş eylemine karar verme, yönetme ve sonlandırma kabiliyetinden yoksun olacak ve diğer aktörlerin bir aracı olmaktan öteye geçemeyeceklerdir. Söz konusu hususa hibrit savaş kısmında tekrar değinilecektir.

İkincil üçlünün her bir unsurunda meydana gelen değişimlerin yanında birbirleri ile etkileşimlerinde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İlk olarak halk geçmişte maddi ve manevi bir destek, bir itici güç konumundayken günümüzde araç olarak da kullanılabilmektedir. Özellikle hedef ülke halkı etki altına alındığında belki bir ordu ile elde edilemeyecek avantajlar elde edilebilmektedir. Bu aynı zamanda insan beyninin bilgi harekâtı kapsamında bir muharebe alanına dönüştüğünü ifade etmektedir.

İkinci olarak geçmişte askeri liderler ile hükümetler arasında bir uçurum varken günümüzde bu uçurum gittikçe azalmaktadır. Özellikle muharebe alanındaki komutan ile hükümet arasındaki iletişim, politik hedefle askeri hedeflerin uyumlaştırılması daha güçken, günümüz muharebelerinde sivil yöneticiler ve askeri yöneticiler aynı mekândan harekâtları sevk ve idare edebilmekte anlık gelişmeleri canlı olarak izleyebilmektedir. Muharebelerin seyrini siyasi gereklilikler ışığında etkileme kabiliyetine sahip hükümetler muharebelerde geçmişe göre daha çok kontrol sahibidirler. Bununla birlikte yukarıda ifade ettiğimiz yeni muharebe alanları üzerinde sivil yöneticiler askeri yöneticilere göre çok daha fazla söz sahibidir.

2.2. Hibrit Savaş

Hibrit savaş terimi son yıllarda uluslararası ilişkiler alanında sıkça duyulan popüler bir terim haline gelmiştir. 2014 yılı baharına kadar pek fazla ilgi görmeyen bu terim, bu tarihten itibaren hem akademik alanda hem de medyada büyük ilgi uyandırmıştır.¹³² İlk olarak 1998 yılında Robert G.Walker tarafından kullanıldığı ifade edilen¹³³ terim, 2007 yılında literatürde hatırı sayılır bir şekilde görülmeye başlamıştır. Özellikle Hizbullah'ın İsrail'e karşı 2006 yılındaki başarısı hibrit savaş ile ilişkilendirilmiştir.¹³⁴ Bu sebeple genellikle devlet dışı aktörlere atfedilen terim, 2014 yılında Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle savaşın aktörünün Rusya olması Batı dünyası için ayrı bir önem arz etmektedir.

2.2.1. Tanım Karmaşası

Günümüzde üzerine sayısız kitaplar, akademik makaleler ve medya haberleri bulunan hibrit savaş'ın ne olduğu üzerinde tam olarak anlaşmaya varılamamıştır. Kısacası Patrick J. Cullen ve Erik Reichborn-Kjennerud'un dediği gibi "Hiç kimse onu anlamıyor, ama herkes onun bir problem olduğu konusunda hem fikir."¹³⁵ Literatür incelendiğinde bazı ortak noktaları olsa da, hibrit savaşın birbirinden farklı tanımları ile karşılaşılmaktadır.. Mesela Peter Mansoor hibrit savaş devlet ve/veya devlet dışı aktörlerin aktör olduğu, ortak bir politik amaç için konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan güçlerin bir araya getirildiği bir çatışma şekli¹³⁶ olarak ifade ederken, Frank Hoffman ve Russell W.Glenn hibrit savaşa askeri olmayan unsurları da dâhil etmektedirler.¹³⁷ Yine Mansoor'unkine benzer bir tanım Roma NATO

¹³² Сазонова, К.Л. (2017). «Гибридная война»: международно-правовое измерение» ("Hibrit Savaş": Uluslararası-Hukuk Boyutu). *Журнал Высшей школы экономики*, (4), 178.

¹³³ Hoffman, F. (2007). "Conflict In The 21st Century: The Rise of Hybrid Wars". *Potomac Institute for Policy Studies*, 9.

¹³⁴ Hoffman, F. (2007), 8.

¹³⁵ Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E. (2017). "Understanding Hybrid Warfare," *A Multinational Capability Development Campaign Project*, 3.

¹³⁶ Mansoor, P. R. (2012). Introduction: Hybrid Warfare in History. In W. Murray and P. R. Mansoor (Eds.) *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. New York: Cambridge University Press, 2.

¹³⁷ İnternet: Hoffman, F. (2014). "On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats", 28.07.2014, <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats> adresinden 14 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Glenn, R. W. (March, 2009). Thoughts on Hybrid Conflict. *Small Wars Journal*, 5. Web: www.smallwarsjournal.com/jrnl/art/thoughts-on-hybrid-conflict adresinden 02 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

Savunma Kolleji tarafından yayımlanan bir makalede görülmektedir. Bu tanımda hibrit savaşın muharebe alanı ile sınırlı olmadığı ifade edilse de askeri olmayan unsurlardan bahsedilmemiştir.¹³⁸ Ukrayna'lı yazar Evgeniy Dikiy (Евгений Дикий) farklı bir yaklaşımla hibrit savaşı “bir devletin diğeri üzerinde iç siyasi çatışma maskesi altında uyguladığı silahlı saldırganlık” olarak tanımlamıştır.¹³⁹ Rus yazar Komleva (Н. А. Комлева) ise hibrit savaşı “rakip ülke toplumunun tüm jeopolitik unsurlarına yöneltilerek onun tamamıyla yıkılmasını amaçlayan kolektif bir hareket” olarak ifade etmektedir.¹⁴⁰ Burada da biri (Евгений Дикий) tamamen Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin etkisi altında ifade edilmiş sınırlı bir tanımla, silahlı çatışmanın çok ötesinde genel bir tanımı (Н. А. Комлева) karşımızda görmekteyiz.

Tanımlardaki bu farklılıkların temel sebebi herkesin tanımladığı şeyin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Kimi yazarlar klasik muharebe alanına, bir başka deyişle silahlı çatışmaya odaklanırken kimi yazarlar devletlerin savaş stratejilerine odaklanmaktadır. Silahlı çatışmaya odaklanan yazarlar konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan askeri unsurları (terörist örgütler, organize suç örgütleri, gerilla vb.) araç olarak ifade ederlerken, devletlerin savaş stratejilerine odaklanan yazarlar ise bunlara ilave olarak askeri olmayan unsurları da araç olarak ifade etmektedirler.

Bir başka bakış açısı ise farklılıkların bir birinden farklı olayların örnek alınmasından kaynaklanmasıdır. 2006 yılında Hizbullah'ın İsrail karşısındaki başarısı incelendiğinde askeri unsurlara odaklanmak oldukça normal karşılanmalıdır. Ancak 2014 yılındaki Ukrayna Krizi ile hibrit savaşı açıklamak gerekiyorsa askeri olmayan unsurları dâhil etmemek mümkün değildir. Bettina Benz ve Hanna Smith'in ifadesiyle hibrit savaş zaman içinde askeri stratejik bir konseptten, Rus dış politikasını açıklamaya çalışan bir teoriye dönüşmüştür.¹⁴¹

¹³⁸ Jacobs, A. and Lasconjarias, G. (2015). NATO's Hybrid Flanks: Handling Unconventional Warfare in the South and the East. **Research Paper**, Research Division-NATO Defense College, **Rome**, (112), 3.

¹³⁹ Дикий, Е. (2016). Гибридная Война России: Опыт Украины Для Стран Балтии (Rusya'nın Hibrit Savaşı: Baltık Ülkeleri için Ukrayna Örneği). Литовская военная академия им. генерала Йонаса Жямайтиса, **Вильнюс**, 11.

¹⁴⁰ Комлева, Н. А. (2017). “ Гибридная Война: Сущность и Специфика (Hibrit Savaş: Temeli ve Karakteri)”. **Философия Политики и Политология**, 130.

¹⁴¹ Renz, B. and Smith, H. (2016). “Russia and Hybrid Warfare-Going Beyond the Label”. **Aleksanteri Papers**, University of Helsinki, **Finland**, (1), 1.

Esasında kelime anlamına bakıldığında tanımlar birbirinden farklı olsa da hiç birisine yanlış olduğu söylenemez. Hibrit teriminin Türkçe sözlük anlamına bakıldığında melez (isim) veya iki farklı güç kaynağının bir arada bulunması (teknoloji) anlamları görülmektedir.¹⁴² Latince kökenli bir kelime olan hibrit (hybrid) İngilizcede ise iki farklı maddenin birleşiminden oluşan maddeyi ifade etmektedir.¹⁴³ Hibrit tanımların hepsinde farklı iki veya daha fazla unsurun birlikte kullanılması yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sadece silahlı çatışmayı ifade etmek için “hibrit muharebe” veya “hibrit harekât” gibi taktik seviyedeki ifadeleri, devletlerin diğer devletlere yönelik tüm unsurlarıyla giriştikleri mücadeleyi “hibrit savaş” veya “hibrit strateji” gibi daha geniş anlamı olan ifadeleri kullanmanın kavram karmaşasını kaldırabileceği düşünülebilir.

Ancak üzerinde düşünülmesi gereken asıl nokta ortaya çıkmış bir terimi tanımlamaya çalışmanın veya bir olguya etiket yapıştırmanın ötesinde reel dünyada savaş pratiğinin hangi şekle büründüğünü açıklamaya çalışmaktır. Bir başka ifadeyle etikete ve tanıma odaklanmak günümüz savaşlarını anlamının önüne geçmektedir.

Bu çalışmada, silahlı çatışmadaki, bir başka deyişle askeri unsur ve taktiklerdeki değişimden ziyade, geniş anlamda savaşta değişimler ele alınacaktır. Bu nedenle hibrit savaş terimigünümüz savaşlarını ifade etmek için kullanılacaktır.

2.2.2. Yeni-Eski Tartışması

Hibrit savaş teriminin tanımındaki karmaşanın yanı sıra ortaya çıkış zamanı ve atfedilen önem de oldukça dikkat çekicidir. Özellikle popülerlik kazandığı 2014 yılı sonrası dönemde sanki yeni bir savaş taktiği geliştirilmiş izlenimi vermektedir. Başlangıçta devlet dışı aktörlerin savaş alanlarındaki teknik ve taktik anlamdaki gelişimlerine işaret etmek için kullanılan terim¹⁴⁴, Rusya’nın Ukrayna müdahalesi

¹⁴² İnternet: Türk Dil Kurumu. Web: <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden 10 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁴³ İnternet: Oxford Dictionaries. Web: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/hybrid> adresinden 10 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁴⁴ Reichborn-Kjennerud, E. and Cullen, P. (2016). “What is Hybrid Warfare”. *Policy Brief, Norwegian Institute of International Affairs*, (1), 1.

sonrasında birden devletler tarafından kullanılan yeni bir strateji olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

Peki, her iki açıdan baktığımızda da adına ne denirse densin ortada yeni bir şey var mıdır? Hibrit savaş üzerindeki tartışmaların bir diğer boyutunu da bu soru oluşturmaktadır. Kimi akademisyenlere göre yeni olarak ortaya konulan şeyler geçmişte de aynen var olmuştur. Mesela Michael Kofman ve Matthew Rojansky gibi bazı yazarlar hibrit savaş kavramının yeni görünmesine rağmen ne içerdiği unsurların ne de savaş alanında bir arada kullanılmalarının yeni bir olgu olmadığını savunmaktadır.¹⁴⁵ Günümüz muharebelerinde kullanılan araçları incelediğimizde bunun pekte yanlış olmadığını görmekteyiz. Jens Stoltenberg'te ilk hibrit muharebenin "Truva atı" olduğunu ifade ederek hibrit taktiklerin çok eskilere dayandığını belirtmiştir.¹⁴⁶ Bunun yanında İngilizlerin Birinci Dünya Savaşında Osmanlılara karşı Arap isyanlarını kullanmasının hibrit savaşın örneği olduğunu ileri süren Mansoor buna benzer birçok örnek sıralamaktadır.¹⁴⁷ Andrei Demidov'da (Андрей Демидов) Napolyon'un 1812 yılında ekonomik araçları Rusya'ya karşı kullanmasını, Hitlerin propagandayı çok etkin olarak kullanmasını ve ABD'nin Soğuk Savaşta kullandığı taktiklerin hibrit savaş kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmektedir.¹⁴⁸

Bugün hibrit savaş anlamında kullanılan araçların geçmişte de kullanıldığına itirazı olmayan karşı görüş ise, yeni olan şeyin eski araçların kullanılma biçiminde olduğunu savunmaktadır.¹⁴⁹ Araçların kullanılma biçimindeki yeniliğin bir arada ve eş zamanlı olarak kullanılmalarında olduğu ileri sürülmektedir.¹⁵⁰ Hibrit Savaşın en

¹⁴⁵ Kofman, M. and Rojansky, M. (2015). A Closer Look At Russia's 'Hybrid War'. **Kennan Cable**, The Wilson Center, **Washington, DC.**, 2.

¹⁴⁶ İnternet: North Atlantic Treaty Organization. (2015). "Zero-Sum? Russia, Power Politics, and the post-Cold War Era", Web: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118347.htm adresinden 28 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁴⁷ Mansoor, P. R., 2012, 6.

¹⁴⁸ Демидов, А. (2016). "Найиональная Безопасность: Гибридные Войны Как Проявление Межгосударственных Конфликтов В Современных Условиях (Ulusal Güvenlik: Devletlerarası Çatışmaların Günümüz Şartlarındaki Görünümü Hibrit Savaş)". **Экономические Стратегии**, (2), 56.

¹⁴⁹ Jacobs, A. and Lasconjarias, G., 2015, 1.

¹⁵⁰ Hoffman, F. G. (2009). "Hybrid Warfare and Challenges". **Joint Forces Quarterly**, (52), 36.

önemli noktasının farklı araçların birlikte bir sinerji oluşturması olduğu savunulmaktadır.¹⁵¹

Hibrit savaş, yani günümüz savaşlarında kullanılan araçların ileri teknolojinin getirdiği araçları saymazsak çoğunun geçmişte de kullanıldığını görmekteyiz. Ancak günümüz savaşlarında bir yeniliğin olduğu da inkâr edilemez. Ama bu yeniliği bir arada eş zamanlı kullanım şeklinde ifade etmekte yalın olduğu kadar yanıltıcı da olabilmektedir. İlerideki bölümlerde bu konuya ayrıntılı olarak yer verilecek olsa da burada şu konuya değinmek faydalı olacaktır. Günümüzde hibrit savaş olarak niteleyebileceğimiz çarpıcı örnekler incelendiğinde hepsinde tüm araçların kullanıldığını veya eş zamanlı kullanıldığını söylemek güçtür.

2.2.3. Hibrit Savaşın Aktörleri ve Araçları

Hibrit Savaşın aktörleri konusunda akademisyenlerin büyük çoğunluğu hem fikir gibi görünmektedir. Devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörler de hibrit savaşın bir aktörü olarak kabul edilmektedir.¹⁵² Hibrit savaş teriminin kullanılmaya başlanmasında büyük pay sahibi Hizbullah'ın da devlet dışı bir örgüt olduğu göz önüne alındığında bu tutum normal gözükmemektedir. Hibrit savaşın aktörlerinin kim olduğu, tanımda olduğu gibi bakış açısına göre değişkenlik göstermektedir. Eğer hibrit savaş silahlı çatışma, bir başka ifadeyle muharebe alanıyla sınırlı tutulursa, yani hibrit olgusu sadece konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan askeri araçların birlikte kullanımı olarak kabul edilirse, devletlerin yanında devlet dışı aktörlerin de birer hibrit aktör olarak kabul edilmesi gerekir. Şayet politika, diplomasi ve ekonomi gibi unsurları hibrit savaşın araçları arasında kabul edersek, devlet dışı aktörlerin hibrit savaşın aktörü olması hususu sorgulanmalıdır.¹⁵³ Buna ilave olarak herhangi bir örgütün veya organizasyonun politika, diplomasi ve ekonomi de dâhil olmak üzere tüm araçlara sahip olduğu iddia ediliyorsa bu oluşumları devlet dışı aktör olarak tanımlamanın ne kadar doğru olduğu tartışmalıdır.

¹⁵¹ Racz, A. (2015). "Russia's Hybrid Warfare in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist". *FIIA Report, The Finnish Institute of International Affairs*, (43), 32.

¹⁵² Jacobs, A. and Lasconjarias, G., 2015,2.

¹⁵³ Racz, A., 2015, 43.

Buna ilave olarak her devletin bir hibrit savaş aktörü olduğunu ileri sürmekte doğru olmayacaktır. Belirli seviyede taarruzi askeri kabiliyete sahip olmayan, diğer aktörleri etkileyebilecek teknolojik, diplomatik ve ekonomik kapasiteye sahip olmayan devletlere hibrit savaşın aktörü sıfatını vermek yanıltıcıdır.

Hibrit savaş kapasitesine sahip olmayan devlet ve/veya devlet dışı aktörler hibrit savaşta aktör olamasalar da araç olabilirler. Devlet dışı aktörlerin hemen hemen hepsi bir veya birden fazla devlet tarafından desteklenmektedir.¹⁵⁴ Hizbullah'ın ve Haşdi Şabi'nin İran tarafından, Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ), Demokratik Birlik Partisi (PYD) teör örgütü, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) terör örgütü, El Kaide ve Irak ve Şam İslam Devleti (DEAŞ) terör örgütünün ABD tarafından desteklenmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Belki de şu şekilde ifade edersek daha anlaşılır olabilir. İsrail ile İran arasındaki hibrit savaşta Hizbullah bir aktör müdür yoksa İran'ın bir aracı mıdır? Veya PYD/PKK Orta Doğu'da devam eden hibrit savaş'ta aktör müdür yoksa ABD'nin aracı mıdır? Bu sorulara verilecek cevap aktör konusuna da açıklık getirecektir.

Hibrit savaşın araçları konusunda Machiavellism tabanlı "Zafere giden her yol mubahtır" sözü oldukça açıklayıcıdır. Literatürde konvansiyonel askeri güç yani ordu ve konvansiyonel olmayan askeri unsurlara (bunların içinde nükleer silahlardan kimyasal silahlara, milis güçlerden çetelere, terörist örgütlerden organize suç örgütlerine kadar her türlü unsur dâhildir) ilave olarak askeri olmayan unsurların yani siber harekât, bilgi harekâtı, istihbarat, diplomasi, politika, ekonomi, yumuşak güç, medya, sosyal medya ve sosyolojik unsurların da hibrit savaşın araçları arasında sayıldığını görmekteyiz. Hatta askeri olmayan unsurların 1:4 oranında askeri unsurlara göre daha fazla kullanıldığı ileri sürülmektedir.¹⁵⁵ Bunlara ilave olarak hedef ülke halkı ve/veya muhalefeti ile üçüncü bir ülke gibi etki altına alınma potansiyeli bulunan unsurları da hibrit savaşın araçları arasında sayabiliriz.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Jacobs, A. and Lasconjarias, G., 2015, 2.

¹⁵⁵İnternet: Бартош, А. (2017). "Гибридная Война Становится Новой Формой Межгосударственного Противоборства," Независимое Военное Обозрение, 07.04.2017, Web: https://nvo.ng.ru/concepts/2017-04-07/1_943_gibryd.html adresinden 20 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁶ Dumlupınar, N. (2017). "Hibrit Savaş: İran Silahlı Kuvvetleri". *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 74.

Söz konusu unsurlardan hangisinin daha etkili olduğu sorusunun cevabı net bir şekilde verilemez. İleriki kısımlarda da belirtileceği üzere hibrit savaş'ta izlenen yöntemler, kullanılan araçlar ve bu araçların derecesi durumdan duruma farklılık arz etmektedir.¹⁵⁷ Bu araçlardan konvansiyonel askeri güç, kullanılsın veya kullanılsın her durumda etkisini gösteren vazgeçilmez bir unsurdur. Bazı yazarlar tarafından günümüz savaşlarında en son başvurulacak bir araç olarak kabul edilse de¹⁵⁸ taarruzi bir askeri gücün varlığı bile bazı durumlarda diğer araçlara olan ihtiyacı ortadan kaldırılabılır. Gün geçtikçe isabet ve yıkım gücü artan silahlar askeri gücün caydırıcılığını artırmaya devam etmektedir.¹⁵⁹

2.2.4. Hibrit Savaşın Karakteri

Hibrit Savaşı yani günümüz savaşlarını geçmişteki savaşlardan farklılaştıran temel faktörler maliyet, etkinlik ve uluslararası hukuk ile normlardan oluşmaktadır. Aktörler bu üç faktörün etkisi altında hibrit savaşa eğilim göstermektedirler.

Uluslararası hukuk çerçevesinden bakıldığında devletlerin silahlı güç kullanması belirli koşulların oluşmasına bağlıdır. Bunlar BMGK kararı ile nefsi müdafaadır. Nefsi müdafaası kapsamında her ne kadar tartışmalı da olsa son yıllarda ortaya çıkan önleyici müdahale kavramı da (ABD'nin Irak müdahalesinde kullandığı gibi) silahlı güce başvurmanın bir mazereti olarak kullanılmaktadır. Bu koşulların dışında silahlı güce başvurmak uluslararası hukuka aykırı kabul edilmektedir. Bunların dışında insan haklarının korunması, koruma yükümlülüğü gibi olgularda savaş hakkı göstermek için başvuru kavramlarıdır. Devletler çıkarları doğrultusunda silahlı güce başvurmak için uluslararası hukuka uygun şartlar mevcut olmadığı takdirde, bu şartları kendileri oluşturma yoluna gitmektedirler. Bunun içinde farklı araçlar kullanarak hukukun etrafından dolaşmayı amaçlamaktadırlar.¹⁶⁰ Hedeflenen amaçlara diplomasi gibi şiddet içermeyen araçlarla ulaşamadığında,

¹⁵⁷ Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E., 2017, 9.

¹⁵⁸ Banasik, M. (2016). "Russia's Hybrid War in Theory and Practice". *Journal on Baltic Security*, 2 (1), 177.

¹⁵⁹ Townshend, C. (2000). Introduction: The Shape of Modern War. In C. Townshend (ed.) *The Oxford History of Modern War*. New York: Oxford University Press, 12.

¹⁶⁰ Сазонова, К.Л., 2017, 180.

Andrievskii, T. (2017). "Гибридная Война: Сущность и Базовые Стратегии (Hibrit Savaş: Özü ve Temel Stratejisi)". *Харьковского национального педагогического университета им. Г.С.Сковороды, Украина*, 3 (1), 162.

hedef ülke içinde “kontrollü kaos”¹⁶¹ oluşturmak suretiyle amaçlar gerçekleştirilmeye veya direk silahlı güç kullanımı için koşullar oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Hedef ülke içinde kaos oluşturmak için kullanılan bilgi hareketi, siber hareket, milis veya terörist örgütlerin desteklenmesi gibi faaliyetlerin arkasındaki aktörü tespit etmek güç olduğundan devletler için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Makul inkâr edilebilirlik olarak isimlendirilen bu özellik hibrit savaşın karakterinin bir parçasıdır.¹⁶² Hukuksal olarak ilan edilmesinin ardından başlaması gereken savaş, günümüzde bu özelliğini yitirmiş, açıklığın yerini gizlilik almıştır.¹⁶³ Bazı yazarlar tarafından bilgi harekâtının hibrit savaşın en önemli aracı olarak gösterilmesindeki temel sebep de budur.¹⁶⁴

Hukuksal açıdan bir başka nokta ise şudur; bir devletin diğer bir devlete uluslararası hukukun ortaya koyduğu koşullar dışında silahlı güç kullanması nefsi müdafaa kapsamında bir karşılığa veya uluslararası bir müdahaleye gerekçe olabilirken, bilgi harekâtı ve siber harekât gibi araçlarla yapılan saldırganlığın bu kapsama girip giremeyeceği şüphelidir.¹⁶⁵ Önümüzdeki dönemde de hibrit savaş ortamından en çok faydalanan BMGK üye devletlerinin de bu yönde bir girişimde bulunmayacağı düşünülmektedir.

Devletlerin hibrit savaşa eğilim göstermelerinin ikinci sebebi de maliyet faktörüdür. Maliyet iki açıdan etkili olmaktadır. Birincisi ekonomik açıdan maliyet, ikincisi siyasi açıdan maliyettir.¹⁶⁶ İki dünya savaşı galip devletler de dâhil olmak üzere savaşan taraflara büyük yıkım ve maliyetler getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası günümüze kadar silahların yıkım gücünün artması ve nükleer silahlanma, aynı ölçekte bir savaşın vereceği zararı hayal edilemeyecek seviyelere çıkarmıştır. Bu sebeple doğrudan konvansiyonel silahlı gücün kullanımı hibrit savaşta tercih edilmeyen bir yöntemdir.¹⁶⁷ Ancak bu konvansiyonel gücün önemsiz ya da ikincil

¹⁶¹ Бартош, А.А. (2015). “Гибридные Войны Как Проявление Глобальной Критичности Современного Мира (Günümüz Dünyasının Küresel Eleştirisi Şeklindeki Hibrit Savaş)”. *Аналитический и Научно-Практический Журнал*, 29 (1), 72.

¹⁶² Reichborn-Kjennerud, E. and Cullen, P., 2016, 2.

¹⁶³ Andrievskii, T., 2017, 162-163.

¹⁶⁴ Neag, M. M. (2016). “A New Typology of War-Hybrid War”. *Military Art and Science, Revista Academiei Forțelor Terestre*, 81 (1), 17.

¹⁶⁵ Сазонова, К.Л., 2017, 185.

¹⁶⁶ Dumlupınar, N., 2017, 77.

¹⁶⁷ Banasik, M. (2016). “Russia’s Hybrid War”. *Science & Military*, (2), 41.

önemde olduğu anlamına gelmez. Daha önce belirttiğimiz gibi konvansiyonel güç olmadan hibrit savaştan söz edilemez. Konvansiyonel güç başlangıçtan itibaren caydırıcılık etkisiyle devrededir. Bununla birlikte ihtiyaç duyulduğunda gerektiği kadar kullanımıyla çarpan etkisi yapma kabiliyetine sahip bir araçtır. Hibrit savaşın diğer araçlarının maliyeti, konvansiyonel güce oranla oldukça düşüktür. Burada bahsedilen maliyet edinme ve hazır tutma maliyeti değil, kullanımından ve neden olacağı karşı müdahaleden kaynaklanan maliyettir. Her ne kadar konvansiyonel silah grubuna girmese de nükleer silahları da bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Çünkü kullanımı sonrasında her iki tarafta da ortaya çıkacak maliyet çok yüksektir. Soğuk Savaş döneminde önemli ölçüde caydırıcılık görevini yerine getiren nükleer silahlar, hibrit savaşta da iş başındadır.

Maliyetin diğer boyutu olan siyasi maliyeti ele aldığımızda yine aynı sonuca varılmaktadır. Konvansiyonel gücün kullanımı, özellikle hukuki şartlar oluşmadıysa devletleri saldırgan konumuna sokmakta ve önemli yaptırımlarla karşı karşıya bırakabilmektedir. Buna ilave olarak verilecek ekonomik ve askeri kayıplar iç siyasette yönetimleri ciddi oranda baskı altına almaktadır.¹⁶⁸ Bu nedenle hem mali hem de siyasi ve ekonomik kaygılarla aktörler perde arkasından siber harekât, bilgi harekâtı, özel askeri şirketler, terör örgütleri vb. araçları kullanmaya eğilim göstermektedirler. Hem ekonomik hem de siyasi maliyetlerinin daha az olmasına rağmen ifade edilen bu araçların etkinlikleri daha az değildir.¹⁶⁹

Hibrit savaş teriminin özelliklerinden birisi de olumsuz bir algıya neden olmasıdır. Bu nedenle hiçbir ülke kendisinin hibrit savaş uyguladığını dile getirmemektedir.¹⁷⁰ Bunun en önemli sebebi hibrit savaşın araçları içinde terörizm ve diğer suç unsurlarının bulunmasıdır. Bu nedenle hibrit savaş terimi çoğu zaman karşı tarafla ilişkilendirilmekte, düşman “hibrit tehdit” terimiyle ifade edilmektedir. Bu anlamda taraflar yani devletler kendi yaptıkları veya yapmaları gerektiği şeyi “hibrit tehditle mücadele” veya “hibrit tehditlere karşı koyma” olarak ifade etmektedirler.¹⁷¹ ABD başta olma üzere Batı dünyası, Rusya’nın hibrit savaş

¹⁶⁸ Сазонова, К.Л., 2017, 181.

¹⁶⁹ Сазонова, К.Л., 2017, 181.

¹⁷⁰ Демидов, А., 2016, 58.

¹⁷¹ İnternet: North Atlantic Treaty Organization. (2018). “NATO’s Response to Hybrid Threats”, Web: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm?selectedLocale=en adresinden 19 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

taktikleri uyguladığını ileri sürerken, Rus tarafı da bunun tam aksine hibrit savaşın yıllardır ABD tarafından uygulandığını savunmaktadır.¹⁷² Rus Genelkurmay Başkanı Valeri Geresimov 2013 yılı Şubat ayında yazdığı bir makale¹⁷³ nedeniyle Batı tarafından hibrit savaş ıcat eden kişi olarak gösterilmeye başlanmıştır. Ancak Andrew Monaghan'ın tespit ettiği gibi Gerasimov makalesinde Rus stratejisini değil Batı'nın değişen savaş araçları ve taktiklerinden bahsetmektedir.¹⁷⁴ Diğer taraftan Rus tarafı renkli devrimleri hibrit savaşla ilişkilendirmekte ve Ukrayna'daki hükümetin devrilmesinin ardında Batı'nın olduğunu iddia etmektedir.¹⁷⁵ Hibrit savaş teriminin ortaya atılmasının bile bir hibrit savaş aracı olan propaganda maksatlı olduğu ileri sürülmektedir.¹⁷⁶ Konuyla ilgili yazılan kitaplar, akademik makaleler veya medyada yer alan haberlerin bile bilgi harekâtının bir parçası olabileceği unutulmamalıdır. Nitekim terimin Rusya'nın Ukrayna müdahalesi sonrası birden Rus hareketlerini etiketlemek¹⁷⁷ için kullanılması kuşkuları artırmaktadır.

2.2.5. Hibrit Savaş ve Clausewitz'in Üçlemesi

Savaşın değişimi adlı kısımda belirttiğimiz gibi günümüz savaşları geçmişte olduğu gibi Prusya'lı General'in üçlemelerine dayalıdır. Ancak savaşın doğasının vazgeçilmez bir unsuru olan değişimin etkisi altında ikincil üçlünün oynadıkları rolün kapsamı genişlemiş ve çeşitlilikleri artmıştır. İkincil üçlünün bu değişimi neticesinde savaş günümüz savaşlarına yani hibrit savaş'a evrilmiştir.

Internet: Headquarters, Department of the Army. (2010). "Hybrid Threat", TC 7-100, V, Web: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/tc7_100.pdf adresinden 18 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

Комлева, Н. А., 2017, 134.

¹⁷² Цыганков, П.А. (2015). "Гибридная Война": Политический Дискурс и Международная Практика (Hibrit Savaş: Siyasi Söylem ve Uluslararası Uygulama)". **Вестник Московского университета. Социология и политология**, (4), 257.

¹⁷³ İnternet: Герасимов, В. (Şubat 2013). Ценность Науки в Предвидении (Bilimin Değeri Öngörüdür). **Военно-Промышленный Курьер**, Web: <https://vpk-news.ru/articles/14632> adresinden 02 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁷⁴ Monaghan, A. (2016). "Putin's Way of War: The 'War' in Russia's 'Hybrid Warfare'". **Parameters**, 45 (4), 68.

¹⁷⁵ Марков, С. А. (2015). **«Гибридная Война» Против России, (Rusya'ya Karşı Hibrit Savaş)**. Москва: Алгоритм, 6-9.

¹⁷⁶ İnternet: Фельгенгауэр, П. (2015). "Интервью: Гибридная Война"- Новая Угроза или Пропагандистский Трюк? (Hibrit Savaş- Yeni Tehdit mi Yoksa Propaganda Hilesi mi?). **Deutsche Welle**, 25.02.2015, <https://www.dw.com/ru/гибридная-война-новая-угроза-или-пропагандистский-трюк/a-18278421> adresinden 10 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁷⁷ Сазонова, К.Л., 2017, 185.

2.2.5.1. Halk

Clausewitz'in duygu ile ilişkilendirdiği ikinci üçlemenin ilk ayağı olan halk geçmişten günümüze savaşın temel unsurlarından birisini oluşturmaktadır. Esas itibariyle savaşın kaynağı olarak ifade edilen güvenlik, onur (şan şeref) ve çıkar motivasyonları da duygu ile yakından ilgilidir. Bir toplumun geçmişi, değerleri, dili, kültürü ve coğrafyası o toplumun kimliğini oluşturmakta, kimlikte toplumun dış dünyayı algılama şeklini etkilemektedir. Toplumların algılarındaki bu değişiklik nihai olarak devletlerin uluslararası sistemdeki davranışlarının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Toplumların savaşın temel motivasyonları olan güvenlik, onur veya çıkardan herhangi birisi veya birkaçına yönelik bir kaygı oluştuğunda devletlerin savaşa başvurma eğilimi artmaktadır.

Bu nedenle halkı yani toplumu savaş faaliyetinin başlangıç noktası olarak görmek mümkündür. Bununla beraber daha önceki bölümlerde ifade ettiğimiz üzere halk savaş faaliyetinde geçmişten günümüze hem maddi hem manevi anlamda devletin destek aldığı yegâne unsurdur. Toplumun desteği olmaksızın savaş faaliyetinin devam ettirilebilmesi mümkün değildir.

Günümüz savaşlarında, yani hibrit savaşta da halk önemini artırarak devam ettirmektedir. Özellikle sürekli savaş hali olarak niteleyebileceğimiz hibrit savaşta devletler sadece kendi toplumunu değil, hedef ülke halkını ve dünya kamuoyunu da dikkate almak zorundadır. Kendi toplumunun itici gücüne ihtiyacı olan devletler hibrit savaşta uluslararası kamuoyunun algısını da etkilemek durumundadır.¹⁷⁸ Algının kontrolü ve şekillendirilmesi hibrit savaşın en etkili taktiklerinden birisidir.¹⁷⁹ Silahlı güç kullanımına meşruiyet arama çabaları bunun bir göstergesidir. Bunun dışında bilgi harekâtı, siber harekât veya devlet dışı oluşumların kullanılması da faaliyetlerin perde arkasından bir maske altında yapılmasına imkân vermekte ve toplum üzerinde olumsuz bir algı oluşumunun önüne geçilmek istenmektedir. Bazı durumlarda ise büyük askeri tatbikatlar, suikastlar, bombalama eylemleri vb. faaliyetlerle düşman ülke veya üçüncü ülke toplumları üzerinde korku ve kargaşa

¹⁷⁸ Сафонова, К.Л., 2017, 179.

¹⁷⁹ Noiseux, J. D. (2015). *Becoming Hybrid, Towards a Critical Theory of Agency in War* (PhD. Thesis, Trend University, 2015), 23.

yaratma hibrit savaşta büyük önem taşımaktadır. Özellikle hedef ülke toplumunun algısına hükmedilebildiğinde istenen sonuçlara ulaşmak oldukça kolaylaşmaktadır.¹⁸⁰ Sonuç olarak hibrit savaşın muharebe alanlarından birisini “insan zihni” bir başka ifadeyle toplumların algısı oluşturmaktadır.¹⁸¹

2.2.5.2. Araç (Ordu)

Üçlemenin ikinci elemanı olan ordu daha önce de ifade edildiği üzere araç anlamına gelmektedir. Günümüzde küreselleşmenin ve gelişen teknolojinin etkisiyle ordunun kendi içinde meydana gelen gelişmelerin yanı sıra yeni araçlar ortaya çıkmıştır. Silahların menzilinin artması nedeniyle klasik muharebe alanlarının genişlemesinin yanı sıra yeni ortaya çıkan araçlar farklı muharebe alanlarının da ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁸² Örneğin bilgi harekâtı insan zihnini, siber harekât sanal ortamı muharebe alanı olarak kullanmaktadır. Geçmişte savaş diplomasinin başka araçlarla devamı konumundayken artık diplomasinin kendisi bir savaş aracı haline dönüşmüştür. Ekonomi, geçmişte savaşın icra edilmesi ve sürdürülmesinde önemli bir destek görevindeyken, hibrit savaşta başlı başına bir muharebe alanı haline gelmiştir.

Bu çalışmada hibrit savaşın birer aracı olarak ifade edilen devlet dışı örgütler, terörizm ve suç örgütleri gibi unsurlar geçmişe göre daha uzun süre ayakta kalabilmekte, küreselleşmenin ve teknolojiye erişimin getirdiği avantajla kapasiteleri gün geçtikçe artmaktadır.¹⁸³ Silahlı güç kullanımının yanında, bilgi harekâtı, siber harekât gibi alanlarda da faaliyet gösterebilen devlet dışı aktörler, devletler tarafından çok maksatlı araç olarak kullanılabilir. Zaman zaman etkileme potansiyelleri mevcut olsa da, devletlere özgü siyaset, diplomasi ve ekonomi gibi alanlarda faaliyet gösteremeyen¹⁸⁴ devlet dışı aktörler henüz araç konumlarını sürdürmektedir.

¹⁸⁰ Banasik, M., 2016, *Journal on Baltic Security*, 163.

¹⁸¹ Berzins, J. (2014). “Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvia Defense Policy”. *Policy Paper, Center for Security and Strategic Research-National Defense Academy of Latvia*, (2), 5.

¹⁸² Noiseux, J. D., 2015, 69.

¹⁸³ Noiseux, J. D., 2015, 42.

¹⁸⁴ Racz, A., 2015, 43.

2.2.5.3. Yönetim

Üçlemenin son ayağı ise hükümet veya bir başka ifadeyle yönetimdir. Clausewitz'in birincil üçlemedeki akıl ile ilişkilendirdiği yönetim, araçları istenilen hedefe yönlendiren irade olarak tanımlanabilir. Hibrit savaşta bir önceki kısımda ifade edildiği gibi orduya ilave olarak yeni araçların ortaya çıkması yönetimin istenilen hedeflere ulaşma konusunda elini güçlendirse de bu araçların sevk ve idaresini karmaşık hale getirmiştir. Esasında bir kısmı geçmişte de var olan bu araçların koordineli bir şekilde sevk ve idare edilerek aynı amaca yönlendirilmesi hibrit savaşın getirdiği yeniliği ifade etmektedir. Hibrit savaş farklı araçların bir arada sinerji oluşturacak şekilde kullanılabilmesidir. Aynı ayrı kullanıldıklarında elde edilecek etkilerin toplamı, bir arada koordineli bir kullanımla elde edilecek toplam etkiden her zaman daha az olacaktır.¹⁸⁵

Literatürü incelediğimizde hibrit savaşta farklı araçların bir arada koordineli bir şekilde eş zamanlı olarak hedefe yöneltildiğine vurgu yapılmaktadır.¹⁸⁶ Ancak araçların kullanım zamanlaması ile ilgili yani eş zamanlı veya ardışık olarak kullanımla ilgili bir sınırlama getirmek hibrit savaşın karakterine aykırıdır. Bazı araçları önce bazı araçları sonra kullanma yönünde bir eğilim varsa bile bunu bir kural olarak ifade etmek doğru değildir. Araçların kullanım şekli ve zamanı durumdan duruma farklılık göstermektedir. Farklı durumlarda bazı araçlar daha yoğun bazı araçlar düşük derecede kullanılabilmekte, bazı araçların kullanımı ise tercih edilmeyebilmektedir. Bunu belirleyecek ve idare edecek birim hibrit savaşın akıl organı yani yönetimdir. Bu nedenle hibrit savaş için belirli bir doktrin oluşturma çabası faydasız olduğu kadar hibrit savaşın karakterine aykırıdır.¹⁸⁷ Hibrit savaşta belirsizlik ve yaratıcılık hüküm sürmektedir.¹⁸⁸ Cullen ve Kjennerud'un söylediği gibi "Hibrit savaşın alacağı şekil mevcut koşullara dayanmaktadır."¹⁸⁹

¹⁸⁵ Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E., 2017, 3.

Бартош, А.А., 2015, 74.

¹⁸⁶ Internet: Glenn, R. W. (March, 2009), 2.

¹⁸⁷ Dayspring, S. M. (2015). **Toward A Theory of Hybrid Warfare: The Russian Conduct of War During Peace** (Master's Thesis, Naval Postgraduate School, 2015), 34.

¹⁸⁸ Cullen, P. and Reichborn-Kjennerud, E., 2017, 8.

¹⁸⁹ Reichborn-Kjennerud, E. and Cullen, P., 2016, 4.

Birbirinden farklı birçok aracı her durumda farklı bir şekilde senkronize ederek hedefe yönlendirmek emir komuta birliğinin, bir başka deyişle tek elden merkezi bir yönetimin önemini ön plana çıkarmaktadır.¹⁹⁰ Bu kapsamda günümüz savaşlarının, yani hibrit savaşın yönetiminde sadece askerlerden ibaret olmayan devletin tüm fonksiyon alanlarından temsilcilerin oluşturduğu üst seviye merkezi yönetim organlarına ihtiyaç bulunmaktadır.¹⁹¹ Sadece bu birimin oluşturulması da yeterli değildir. Söz konusu yönetim biriminin hızlı karar alma ve uygulamaya dönük yetkiyle donatılması veya yetkili mercilerden onay alınması maksadıyla anlık iletişim imkânlarına kavuşturulması gerekmektedir. Rusya'nın özellikle Ukrayna krizindeki başarısının arkasında, oluşturulan merkezi yönetim biriminin bulunduğu ifade edilebilir.¹⁹²

Bazı yazarlar, hibrit savaşın dinamik ortamının gereği hızlı karar alma, değiştirme ve uygulama kabiliyeti konusunda anti-demokratik yönetime sahip devletleri daha avantajlı görmektedir.¹⁹³ Belki de aynı araçları kullanan Batılı ülkelerden Rusya'yı ayıran temel fark budur. Rusya temel alınarak ortaya atılan bu önermelerin doğruluk payı oldukça yüksektir. Özünde suç unsuru da barındıran hibrit savaş karakteri itibariyle zaten demokratik rejimlere uygun değildir. Ancak hibrit savaşta suç unsurlarına başvurulmasa bile hızlı karar alma ve uygulama yeteneğine sahip merkezi birimler gereklidir. Demokratik idare şekline sahip devletlerin de özel düzenlemeler ile merkezi savaş yönetim birimlere sahip olabileceği ve bu sayede hibrit savaşta hem savunmaya yönelik hem de gerektiğinde tarruza yönelik etkinliğin sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

2.2.6. Hibrit Savaş Pratiği

Hibrit savaşın icrasında dikkat edilmesi gereken hususlar, faaliyetlerin maskelenmesi yani anonimliğin ve inkâr edilebilirliğin sağlanması, hedef ülkelerin zayıf taraflarının ve ağırlık noktalarının belirlenmesi, kullanılan araçların derecelerinin karşı müdahaleyi veya üçüncü ülkelerin müdahalesini tetikleyecek

¹⁹⁰ Reichborn-Kjennerud, E. and Cullen, P., 2016, 3.

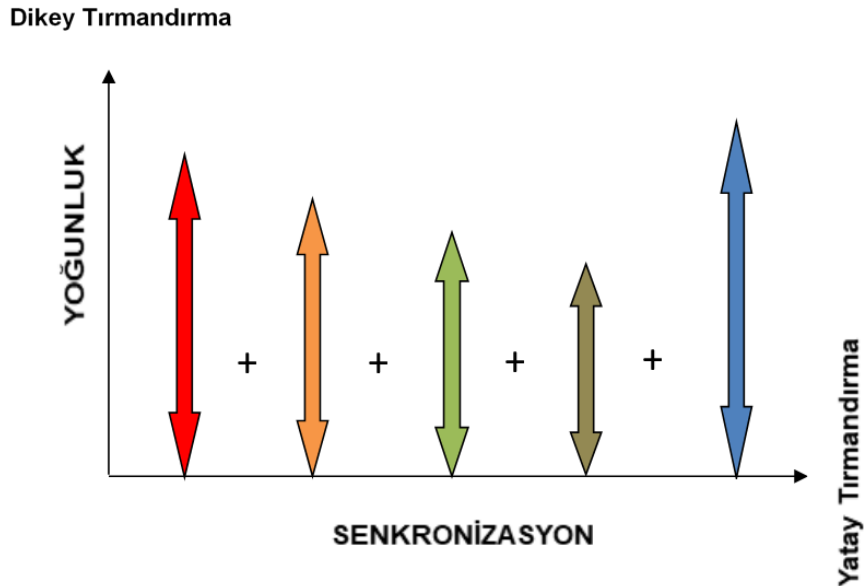
¹⁹¹ Banasik, M., 2016, *Journal on Baltic Security*, 172.

¹⁹² Balasevicius, T. (2017). "Looking for Little Green Man, Understanding Russia's Employment of Hybrid Warfare," *Canadian Military Journal*, 17 (3), 26.

¹⁹³ Reichborn-Kjennerud, E. and Cullen, P., 2016, 2.

seviyenin altında tutulmasıdır.¹⁹⁴ Hibrit savaşta hedef ülke içinde yaratılan kargaşa ortamının ülke içi dinamiklerden kaynaklandığı görünümünün verilmesi, ortaya çıkan krizlerin ciddiyetinin düşük olduğu havasının yaratılması ve en önemlisi bu krizlerin dış müdahalelerden kaynaklandığı algısının yaratılmaması gerekmektedir. Böylece hedef ülke saldırının başladığının farkına bile varamadan çok yönlü kısıpaca alınmış olmaktadır. Bu kapsamda hibrit savaşta hedef ülkenin, bölgesel ve küresel güçlerin kırmızı çizgilerinin ve erken alarm mekanizmalarının limitlerinin ve muhtemel karşı hamlelerin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bu analizler yönetim biriminin eylemlerinde kabul edeceği risk ve maliyet derecelerinin belirlenmesi ve eylemlerin yönlendirilmesinde büyük fayda sağlayacaktır.

Patrick Cullen ve Erik Reichborn-Kjennerud tarafından 2017 yılında yayınlanan bir çalışmada Hibrit Savaşın uygulama şekli Şekil-1’de gösterilen grafikte basit bir şekilde açıklanmıştır. Grafikte renkli olarak gösterilen ok işaretleri hibrit araçları ifade etmektedir. Grafiğin dikey eksenı kullanılan araçların yoğunluğunu, yatay eksen ise senkronizasyonu ifade etmektedir. Her bir aracın yoğunluğunun artırılması “dikey tırmandırma” devreye yeni araçların sokulması ise “yatay tırmandırma” olarak ifade edilmektedir.

Şekil 2.1. Hibrit savaş pratiği ¹⁹⁵

¹⁹⁴ Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E., 2017, 10.

¹⁹⁵ Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E., 2017, 9.

Hibrit Savaş aktörü gerektiğinde bir aracın yoğunluğunu artırıp azaltırken, yani dikey tırmandırma uygularken gerektiğinde yeni araçları devreye sokmaktadır. Dikey tırmandırmada dikkat edilmesi gereken nokta uygulanan faaliyetin bir dış müdahale gibi gözükmemesi ve hedef ülkenin erken ikaz sistemlerinin devreye sokulmamasıdır. Bu nedenle yoğunlukların hangi noktada azaltılacağı ve artırılacağı çok iyi tespit edilmelidir. Yatay tırmandırmada ise ilave araçlardan hangilerinin ne zaman devreye sokulacağı çok iyi planlanmalıdır. Hatta Patrick Cullen ve Erik Reichborn-Kjennerud'un belirttiği gibi bazı araçlar (mesela ekonomik yardım) havuç bazı araçlar sopa olarak kullanılabilir.¹⁹⁶

Hibrit savaşta araçların kullanılması sonucunda ortaya çıkan etkiler doğrusal değildir. Neden sonuç ilişkisi doğrusal olmadığında öngörülebilir olaylar zincirinden söz etmek mümkün değildir.¹⁹⁷ Örneğin ekonomik alanda uygulanan bir saldırı sosyal alanda veya askeri alanda ikincil bir etkiyle de sonuçlanabilir. Hedef ülke tarafından belirsizliği artırarak öngörülebilirliği ve tedbir almayı güçleştiren bu husus aynı zamanda saldırgan taraf içinde olayların kontrolünün kaybedilmesine neden olabilir.¹⁹⁸ Bu açıdan bakıldığında planlamanın, ayrıntılı analizin ve dolayısıyla hibrit harekâtın merkezi olarak tek elden yürütülmesinin önemi açıkça ortadadır.

2.2.7. Hibrit Savaş Alanı

Önceki bölümlerde muharebe alanları ile savaş alanı arasındaki farka vurgu yapmıştık. Klasik anlamda muharebe alanı daha çok silahlı çatışmanın hüküm sürdüğü alanı ifade ederken savaş alanı tüm araçların kullanıldığı diplomasi, ekonomi gibi farklı nitelik ve boyuttaki muharebe alanlarını da içine alan sahayı ifade etmektedir. Burada alan ifadesiyle belirli sınırları olan bir mekân akla gelse de muharebe alanları günümüzde soyut anlam kazanmaya başlamıştır.

Bununla birlikte devletlerarası sürekli bir savaş hali olarak tanımladığımız hibrit savaş belirli iki devlet arasında sınırlanmış bir ilişki olarak düşünmek yanıltıcı olacaktır. Örneğin 2014 yılındaki Rusya-Ukrayna Krizini diğer uluslararası dinamiklerden bağımsız bir savaş olarak ele almak doğru değildir. Rusya ile

¹⁹⁶ Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E., 2017, 13.

¹⁹⁷ Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E., 2017, 13.

¹⁹⁸ Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E., 2017, 14.

Ukrayna arasındaki krizi küresel ölçekteki hibrit savaşın bir parçası olarak düşünmek bizi daha doğru sonuçlara götürecektir. Daha sonraki bölümlerde ele alacağımız Gürcistan Krizi, Ukrayna ve Suriye Krizleri temelde küresel ölçekte devam eden hibrit savaşın görünür hale gelmiş parçalarını oluşturmaktadır. Mevcut durumda benzer krizlerin Baltık coğrafyasında, Uzak Doğu'da ve Balkanlarda görünür olmaması bu bölgelerde hibrit savaşın var olmadığı anlamına gelmemektedir.

Bu çerçevede hibrit savaşın iki farklı seviyesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ukrayna krizinde olduğu gibi en az bir tarafın hibrit savaş aktörü olduğu iki devlet arasında cereyan eden faaliyetleri ifade etmesidir. İkincisi ise bölgesel ve küresel ölçekteki hibrit aktörler arasında cereyan eden çıkar mücadelesidir. Birinci seviyedeki her bir örnek başlı başına bağımsız bir olay olmayıp geniş ölçekteki hibrit savaşın parçalarını oluşturmaktadır.

2.2.8. Hibrit Savaşın Teorik Çerçevesi

Uluslararası ilişkiler teorileri uluslararası sistemi ve bu sistem içindeki aktörlerin birbirleri ile olan ilişkilerini açıklama çabası içerisinde. Devletlerarası ilişkilerin ayrılmaz bir unsuru olan savaş teorilerin ilgi odağı olagelmıştır. Bu noktada teorilerin temel sorunsalı barış ve güvenliğin nasıl sağlanacağıdır.¹⁹⁹

İlk bakışta sürekli savaş hali olarak tanımladığımız hibrit savaşın devletlerarası çatışmayı kaçınılmaz olarak gören realist teoriyle açıklanabileceği düşünülebilir. İkinci Dünya Savaşı ve devamında cereyan eden Soğuk Savaş döneminde hâkim teori olan realizm devleti yekpare rasyonel bir aktör olarak görmekte ve temel amacının çıkarlarını maksimize etmek olduğunu ileri sürmektedir. İnsanın doğasının ve dolayısıyla bireylerin oluşturduğu devletlerin doğasının kötü olduğu varsayımından hareket eden realizm savaş anarşik sistemin kaçınılmaz bir olgusu olarak görür. Yapısal realizm de denilen neo-realizm bu anarşik düzende barış ve güvenliğin ancak güçler dengesi ile sağlanabileceğini ileri sürmektedir.²⁰⁰ Soğuk Savaş dönemindeki güçler dengesiyle savaşın önüne geçildiği ileri sürülmekte

¹⁹⁹ Karabulut, B. (2017). "Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya Örneği," *Karadeniz Araştırmaları Merkezi*, XIV (55), 119.

²⁰⁰ Karabulut, B., 2017, 119.

ancak bu dönemde meydana gelen Kore Savaşı, Vietnam Savaşı gibi sıcak çatışmalar göz ardı edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında büyük güçler arası savaşların esas alındığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu dönemde göreceli bir barış döneminden bahsedilmesi Soğuk Savaşın bir savaş olarak kabul edilmediği anlamını da doğurmaktadır.

Diğer bir geleneksel teori olan liberalizm ve sonrasında neo-liberalizm de devletleri uluslararası sistemin en önemli, rasyonel ve çıkarları peşinde koşan bir aktörü olarak görmektedir. Liberaller realistlerden farklı olarak barışın normal bir durum olduğunu, liberal demokratik değerlerin yaygınlaşması, etkin uluslararası örgütlerin kurulması ve uluslararası hukuk ve normların yaygınlaştırılması ile barışın sağlanabileceğini ileri sürmektedirler. Karşılıklı bağımlılık ve serbest ticaretin devletlerarası barışın sağlanmasında önemli potansiyele sahip olduğunu ileri süren Neo-liberal bakış barışın uluslararası kurum ve rejimler yoluyla gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Liberal teori Milletler Cemiyetinin başarısızlığını açıklayamadığı gibi demokrasinin silahla yaygınlaştırma çabalarına da tatminkâr bir cevap verememektedir. Özellikle Batılı değerlere karşı oluşan tepkinin barışı daha da zora sokması, Birleşmiş Milletlerin etkinliğinin sorgulanması teorinin savunucularını zor durumda bırakmaktadır. Liberal teori de savaş teriminden sıcak çatışmayı anlamakta diplomatik ve ekonomik savaş gibi hibrit savaş alanları kapsam dışında tutulmaktadır.

Her iki geleneksel teoriye baktığımızda her ikisinin de rasyonalist temele dayandıkları görülmektedir. Bununla birlikte her iki teoride de devletler birbirlerine benzeyen aktörler olarak görülmekte ve çıkarları verili olarak kabul edilmektedir. Söz konusu teorilere alternatif olarak ortaya çıkan eleştirel teorilerden inşaaacı teori ise devletleri çıkarlarının peşinde koşan aktörler olarak kabul etmekle birlikte bu çıkarların verili olmadığını, kimlik başta olmak üzere devletlerin iç dinamiklerinin çıkarları meydana getirdiğini, çıkarların da eylemleri doğurduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte eylemlerinde yine iç dinamikleri etkileyerek karşılıklı bir inşaa döngüsünün oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu inşaa döngüsüyle devletlerin eylemleri ile inşaa ettiği uluslararası yapıyı ve oluşan bu yapının da devletlerin iç dinamiklerini, çıkarlarını ve nihai olarak eylemlerini sürekli olarak şekillendirdiği iddia edilmektedir.

Hibrit savaş özelinde konuyu incelediğimizde günümüzde halen savaşın kaynaklarının güvensizlik, onur ve çıkarlara dayandığını söyleyebiliriz. Devletler öncelikli olarak güvenliğinin, uluslararası sistemde iyi bir yer edinmenin bir başka ifadeyle etkin bir konumda olmanın, maddi ve manevi çıkarlarının peşinde koşan en önemli aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet dışı örgütler, devletlerarası organizasyonlar, normlar ve uluslararası hukuk, sisteme ve devletlerin eylemlerine etkileri bulunmakla birlikte çıkarlarını maksimize etme gayretindeki devletlerin (özellikle büyük güçlerin) birer aracı olmaktan öteye geçememektedirler. Ancak devletler birbirine benzeyen yapılar olarak görülmemelidir. Devletlerin iç dinamiklerinin, kimliklerinin, tarihlerinin, coğrafyalarının, dil ve kültürlerinin devletlerin güvenliğine, onurlarına, çıkarlarına (her devletin çıkarı birbirinden farklı olabilir) ve dolayısıyla eylemlerine önemli etkileri bulunmaktadır.

Savaş kavramı ile barış kavramını günümüzde birbirinden ayrı olarak incelemek mümkün değildir. Savaş artık belirli bir süreyi kapsayan sıcak çatışma olarak düşünülemez. Savaş artık silahlı muharebelerden daha farklı araçlara sahiptir ve geçmişte olduğu gibi açık değil gizlilik içinde icra edilmektedir. Bunun idrakında olan hiç bir aktör kendisini hiçbir suretle güvende hissetmeyecek ve sürekli savaş hali devam edecektir. Çıkarların ortak olduğu zamanda iş birliğine eğilim ortaya çıksa da bu iş birlikleri belirli alan veya sürelerle sınırlı olmakta ve hibrit savaşın bir parçasını oluşturmaktadır. Yapısalcılığın iddia ettiği gibi yeni barışçıl kimliklerin inşa edilmesi ile barışın sağlanması mümkün değildir. Yeni kimlikler inşa edilebilir veya var olanlar ön plana çıkartılabilir, ancak bu barışı sağlamaktan ziyade güvensizliği ön plana çıkartarak çatışmaya yol açmaktan başka sonuç getirmeyecektir. Uluslararası sistemde güçler dengesi tarafların eylemlerini ve konvansiyonel muharebeleri sınırlamak için halen önemli bir unsur olmaya devam etmektedir. Ancak güçler dengesiyle hibrit savaşın önüne geçmek mümkün değildir.

Görüldüğü gibi hibrit savaşı var olan hâkim teorilerden birinin çerçevesine oturtmak pek mümkün gözükmemektedir. Her teorinin cevap verebildiği alanlar olduğu gibi açıklayamadığı veya yanıldığı alanlar da mevcuttur. Bu kapsamda belirli bir teoriye bağlı kalmak yerine tüm teorilerden faydalanmak ve bu yönde hareket etmek daha yerinde olacaktır. Hibrit Savaşın ismine de uygun olacak şekilde bu yöneme “hibritizm” adını vermenin uygun olacağını düşünüyoruz.

Hibritizm ile günümüz uluslararası sistemini şu şekilde tasvir edebiliriz. Birbirinden farklı kimliklere ve çıkarlara sahip devletler uluslararası sistemin temel aktörüdür. Devletlerin iç dinamikleri ve çıkarları sistem ile karşılıklı olarak etkileşim halindedir. Uluslararası sistem anarşiktir ancak statik değil dinamik bir yapıya sahiptir. Aktörlerin kimliklerinin, çıkar ve eylemlerinin değişimine paralel olarak sistem de sürekli bir değişim içerisindedir. Devlet dışı örgütler, devletlerarası organizasyonlar, norm ve hukuk gibi kavramlar sistemi etkileyen unsurlar olmakla birlikte temel aktörlerin araçları konumundadır. Savaşın doğası değişmemekle birlikte karakteri ve kapsamı değişime uğramış, savaş silahlı gücün yanında kendine yeni araçlar bulmuştur. Bu da uluslararası sistemde savaşın sürekliliğini beraberinde getirmiştir.

Sistemin temel aktörleri imkân ve kabiliyet açısından eşit değildir. Bu nedenle tüm devletler hibrit savaş ı icra etme kabiliyetine sahip olamamaktadır. Güvenliklerini sağlamak, sistemdeki konumlarını sürdürmek ve çıkarlarını maksimize etmek isteyen küçük devletler büyük devletler arasında bazen araç konumuna düşmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ: GÜRCİSTAN, UKRAYNA VE SURİYE KRİZLERİ

3.1. Analiz Çerçevesi

Bu bölümde tezin ikinci bölümünde incelenen hibrit savaş, yani çağımızın savaşına sıklıkla örnek gösterilen Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizleri incelenecek, bu krizlerin birbirleriyle olan benzerlik ve farkları irdelenerek her bir krizde Clausewitz'in üçlemesinin nasıl tezahür ettiği sorgulanacaktır.

Analiz için seçilen her kriz örneğinde Rusya aktif olarak rol almaktadır. Gürcistan ve Ukrayna krizleri, Rusya ve bu eski Sovyet ülkeleri arasında cereyan etmiş gibi bir görünüm içinde olsa da temelleri oldukça eskilere dayanan ve başta ABD olmak üzere Batılı ülkeleri de taraflar arasında sayabileceğimiz krizlerdir. Her iki krizde SSCB'nin dağılmasından sonra büyük güç kaybeden Rusya Federasyonu'nun kırmızı çizgisi ile yakından ilişkili olması ve her iki ülkenin de Batı'ya entegrasyon çabaları krizleri siyasi açıdan birbirine benzetmektedir. Bununla birlikte her iki ülkenin de Rusya'nın komşusu olması krizleri coğrafi açıdan birbirine yaklaştırmaktadır. Yine her iki ülkede özerk bölgelerin yer alması, Rusça konuşan halkların bulunması gibi benzerlikler kıyaslamada kolaylık sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Her iki krizde var olan benzerliklerin yanı sıra birbirinden farklı faktörler de bulunmaktadır. Gürcistan Krizinin reform öncesi Ukrayna Krizinin ise reform sonrası cereyan etmiş olması, konvansiyonel gücün kullanılma oranı, yerel müzahir unsurların etkisi gibi birçok husus her iki krizi birbirinden ayırtmaktadır.

Suriye krizine baktığımızda Gürcistan ve Ukrayna Krizlerinden önemli temel farklılıkların bulunduğunu görmekteyiz. İlk iki örneğin aksine coğrafi açıdan Rusya'dan uzak olması, tamamen farklı bir kültürün hüküm sürdüğü bir bölgede cereyan etmesi, iki ülke arasında değil birçok aktörün aktif olarak rol alması, diğer krizlerin aksine Rusya'nın Suriye Hükümetine karşı değil onun yanında yer alması gibi hususlar Suriye krizini Rusya açısından farklılaştırmaktadır. Bu nedenle daha anlaşılır olması için ilk aşamada birbirine benzer özelliklere sahip olan Gürcistan ve

Ukrayna krizlerinin karşılaştırmalı analizi yapılacak, müteakiben ortaya konulan sonuçlarla Suriye krizi analiz edilecektir.

Krizler zamansal, mekânsal ve içerdiği aktörler bakımından birbirlerinden ayrı krizler olarak ele alınabilmelerinin yanı sıra Rusya ve Batı arasında cereyan eden rekabeti yansıtan bütünsel bir krizin parçaları olarak da düşünülmelidir.

Krizlerin karşılaştırmalı analizine geçmeden önce başarı kriterine değinmekte fayda görmekteyiz. Literatürde genellikle Gürcistan krizi Rusya açısından başarısızlık, Ukrayna krizi ise başarı olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu nitelendirmelerin hangi açıdan yapıldığını çok iyi incelemek gerekmektedir. Çünkü başarının hangi kriterle göre ölçüldüğü büyük önem arz etmektedir. Aslındabaşarı tarafların konulan hedefe veya hedeflere ulaşmalarıdır. Bu noktada akla gelen soru, taraflarca konulan hedeflerin ne olduğunun tam olarak bilinip bilinemeyeceği sorusudur. Tarafların başlangıçta açıkladıkları hedeflerin ne kadar doğru olduğu ve dışarıdan bakan bir gözün eksik bilgi ile yapacağı varsayımların ne kadar yeterli olduğu tartışmaya açık hususlardır. Bu sebeple tarafların hedeflerinden resmi belgeler olmadıkça tam olarak emin olmak mümkün değildir. Ancak tarafların genel stratejileri, tarihten gelen çıkarları göz önüne alındığında bütünsel anlamda bazı çıkarımlar yapmak mümkün olabilir.

3.2. Karşılaştırmalı Analiz

Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizlerinin ortak noktalarından birisi hepsinde farklı şekil ve derecelerde de olsa silahlı güç kullanımının var olmasıdır. İkinci bölümde ifade ettiğimiz gibi silahlı güç kullanımı hibrit savaş için bir koşul değildir. Günümüzde silahlı güç kullanılmayan ancak diğer araçlarla devam etmekte olan hibrit savaş örnekleri mevcuttur. Ancak kaynak bakımından zengin olmaları ve uluslararası kamuoyunun dikkatinin bu üç krizde yoğunlaşması nedeniyle Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizleri analiz örnekleri olarak seçilmiştir.

3.2.1. Gürcistan Krizi

Harita 3.1. Gürcistan haritası ²⁰¹

Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya ile olan problemleri 1920'li yılların başlarından itibaren başlamış, SSCB döneminde dondurularak rafa kaldırılmış ancak SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla şiddetli bir şekilde tekrar patlak vermiştir. Ortaya çıkan gerginlik Rusya'nın öncülüğünde BM'nin müdahalesi ile yeniden kısmi olarak soğutulmuştur. Rusya, eski SSCB bölgesinde hâkimiyetini sürdürebilmek için bu alandaki birçok bölgede istediği zaman alevlendirebileceği kendi inisiyatifiyle istediği istikamete yönlendirebileceği krizlerin varlığından istifade etmektedir. Bu sebeple üstünün hafif bir şekilde kapatıldığı bu krizleri 2008 yılına kadar elinde koz olarak tutmayı tercih etmiştir.

Gürcistan, Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde Ukrayna ile birlikte kırmızı çizgisini oluşturan hassas bir konudur. Güney Kafkaslardaki enerji kaynaklarının Karadeniz'e uzanan rotası üzerinde olması ve daha önemlisi bir NATO ülkesi olan Türkiye ile sınırı sebebiyle Batı ile arasında bir tampon konumunda olması Gürcistan'ın Batı'ya kayışını Rusya için bir beka sorunu haline getirmektedir.

²⁰¹ İnternet: Web: <https://uianaliz.org/haber/105/17/2008-rusyagurcistan-savasi> adresinden 25 Şubat 2021 tarihinde alınmıştır.

Gürcistan, ABD başta olmak üzere Batı için de önemli bir yere sahiptir. Güney Kafkaslar'daki enerji kaynaklarının Karadeniz üzerinden Avrupa'ya akışının emniyeti bağlamında Gürcistan Batı için önemlidir. Nitekim Gürcistan AB Komşuluk Politikaları kapsamına alınan 16 ülkeden birisidir.²⁰² Gürcistan'ın Rus hâkimiyetinden uzaklaşarak Batı'ya yaklaştırılması başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerce 1990'lı yıllardan itibaren yürütülen bir politikadır. "Gül Devrimi" yürütülen bu politikanın en somut tezahürlerinden birisidir. Batı yanlısı Saakashvili'nin 25 Ocak 2004 tarihinde iktidara gelmesiyle Batı ile entegrasyon girişimleri somut bir hal alan Gürcistan, Rusya'dan gittikçe uzaklaşmaya başlamıştır. Gürcistan, AB için ekonomik, ABD için ise siyasi öneme sahip²⁰³ olsa da, Batı için gözden çıkarılamaz bir pozisyonda hiçbir zaman olmamıştır.²⁰⁴ ABD'nin demokrasinin yayılması, halkların özgürlüğü ve ekonomik kalkınma gibi olguların arkasındaki asıl amacı Rusya'nın çevrelenmesidir. Rusya'nın çevrelenmesine yönelik 1990'lardan itibaren izlenen bu siyaset, Rusya'nın tehdit olarak algılanmasının yarattığı güdüden kaynaklanmaktadır. Ancak bu güdü Rusya'nın saf dışı kalmasının aksine saldırgan bir politika izlemesine neden olmuştur.

SSCB'nin dağılmasından sonra Batı tarafından Rusya'ya verilen güvencelerin aksine gerek NATO'nun gerek AB'nin genişleyerek Rusya'nın kırmızı çizgilerine kadar dayanması Rusya'yı tehdit etmiş ve tepki vermesine neden olmuştur. Gürcistan krizi, Soğuk Savaş sonrası başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler ile Rusya arasındaki gerilimin sıcak çatışmaya dönüştüğü bir kriz olarak değerlendirilebilir.

Soğuk Savaş sonrası Balkanlar'ın şekillenmesinde, Orta Doğu'da cereyan eden krizlerin Batılı ülkelerin inisiyatifinde yönlendirilmesinde süper güç niteliğini kaybetmiş olan Rusya'nın güvenlik kaygıları göz ardı edilmiştir. Putin'in başa geçmesi ile Rusya, öncelikle Çeçenistan sorunu üzerine kararlılıkla eğilmiş ve müteakiben uluslararası sistemde yeniden aktif rol alma çabalarını artırmıştır. 2008 yılında ilan edilen Kosova'nın bağımsızlığının ABD önderliğinde birçok devlet tarafından tanınması ile Bükreş zirvesinde Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği

²⁰²Sönmez, A. S. (2010). "Avrupa Birliği'nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 117.

²⁰³Yenigün, C. ve Bolat, M. A. (2010). "Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı". *Dünya Çatışmaları*, 1 (3.Baskı), 484.

²⁰⁴Nilsson, N. (2018). "Russian Hybrid Tactics in Georgia". *Silk Road Paper, Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program*, 27.

konularında alınan kararlarla kendisini iyice sıkışmış hisseden Rusya, Gürcistan üzerinden Batı'ya çok ciddi bir mesaj vermiştir. Rusya Kosova'nın tanınmasına karşılık Gürcistan'a güç kullanarak Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıyarak cevap vermiştir.

2008 yılı Ağustos ayında cereyan eden kısa süreli bu savaş fiziksel olarak Rusya ile Gürcistan arasında geçse de, Rusya'nın Batı ile olan savaşının bir bölümünü oluşturduğu açıktır. Gürcistan krizini değerlendirirken iki ülke arasındaki mücadelenin yanı sıra, daha geniş perspektiften bakmak suretiyle Rusya ile Batı arasındaki mücadele kapsamında da incelemek gerekmektedir.

Rusya-Gürcistan Savaşını analiz ederken öncelikle Clausewitz'in üçlemesinin nasıl şekillendiğine göz atmak gerekmektedir. Savaşın üç dinamiği olan "Halk, Araçlar ve Yöneticiler"in Clausewitz döneminden kapsam ve şekil bakımından farklılık gösterse de günümüz savaşlarında halen var olduğu "Hibrit Savaş" başlıklı ikinci bölümde belirtilmişti.

Geçmişten çok farklı olarak günümüzde iletişimin tahayyül edilemeyecek ölçüde hızlanmasıyla, dünyanın bir bölgesinde çıkan bir gerilim anlık olarak kilometrelerce uzaklıkta yaşayanlar tarafından haber alınabilmektedir. Devletler tarafından sessiz sedasız bir şekilde konvansiyonel güç kullanımının mümkün olmadığı bir çağda yaşamaktayız. Bu nedenle devletler belki de verilebilecek en ciddi kararlardan biri olan savaş kararını kendi halkının desteği olmadan veya halkının düşüncesini, algısını şekillendirmeden almak istemezler. Bu kapsamda Putin'li Rusya'yı incelediğimizde Soğuk Savaş sonrası hem iç hem dış siyasette Batılı ülkeler tarafından çevrenme politikasının izlendiği, Rusya'nın tehdit altında olduğu, SSCB nüfuz alanındaki en ufak Batı etkisinin Rusya'ya karşı yapıldığı, Rusya'ya karşı haksızlık yapıldığı ve uluslararası sistemde Rusya'nın dikkate alınmadığı şeklinde sürekli olarak beka ve prestij sorununun varlığı işlenmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle süper güç niteliğini kaybeden Rusya'da halk üzerinde oluşan güvenlik kaygısı ve milli kompleks Rusya'nın agresif dış politikasını desteklemektedir. Esasında büyük bir gücün küçük bir devlete karşı giriştiği bir savaşta kendi halkının desteğini alması çok kolay değilse de söz konusu devletin otoriter bir yapıda olması ve bu savaşın aslında Batı'ya karşı verildiği şeklindeki

sunumlar bunu kolaylaştırmaktadır. 2004 yılından itibaren 2015 yılına kadar Levada Center tarafından Rusya’da uygulanan anketlerde Rusya’nın Güney Osetya ve Abhazya politikası ankete katılanların yaklaşık yüzde 60-70’i tarafından desteklenirken, yaklaşık yüzde 10-15 lik bir kesim tarafından onaylanmamıştır.²⁰⁵ Bu destek sadece Gürcistan krizine özgü bir davranış olmayıp Rusya yönetiminin Batı karşısında attığı cüretkâr adımlarda önemli bir destek konumundadır. Dolayısıyla günümüz savaşlarında Rusya, Clausewitz üçlüsünün ilk ayağının en önemli unsuru olan kendi halkının desteğini sağlamıştır diyebiliriz.

Üçlemenin halk ayağının ikinci parçasını hasım topraklarda yaşayan halk oluşturmaktadır. Rusya’nın uzun yıllar boyunca Abhazya ve Güney Osetya’ya sağladığı destek, savaştan hemen önce Güney Osetya ve Abhazya halkına Rus pasaportu dağıtması, Gürcistan ve Batı aleyhine yapılan propagandalar, hasım ülke halkını etki altına almak adına yapılan girişimler olarak belirtilebilir. Savaş esnasında bu bölgede yerel silahlı güçlerin yanı sıra milis güçlerin örgütlenmesi ve savaşta büyük ölçüde kullanılması bu bölgedeki toplumun verdiği desteğe işaret etmektedir. 2014 yılında The Washington Post’ta yayınlanan bir çalışma sonuçlarına göre Abhazya ve Güney Osetya Halklarının Rusya Federasyonu’na olan güvenleri yüzde 80-90’larda seyretmektedir.²⁰⁶ Hasım topraklarda yaşayan halkın Rusya’ya verdiği destek iki açıdan çok önemlidir. Bunlardan ilki savaş öncesi ve esnasında yerel istihbaratın kolay ve hızlı bir şekilde elde edilmesidir. İkinci husus bölge halkının desteğinin olmaması aynı zamanda bir direnç olması anlamına geleceğinden hem fiziksel olarak harekâtı sekteye uğratabilecek bir faktör olacak hem de harekâtın meşruluğu tehlikeye düşecektir. Rusya’nın Gürcistan’ın güç kullanması karşısında kendi vatandaşlarının da yaşadığı bölge halkının haklarını korumak, güvenliğini sağlamak amacıyla güç kullandığı iddiası uluslararası kamuoyunda harekâtın

²⁰⁵ İnternet: Levada Center. (2015). “Abkhazia and South Osetia (Survey)”, Web: <https://www.levada.ru/en/2015/09/21/abkhazia-and-south-ossetia/> adresinden 10 Mart 2020 tarihinde alınmıştır.

²⁰⁶ İnternet: Toal, G. and O’Laughlin, J. (2014). “How People in South Ossetia, Abkhazia and Transnistria Feel About Annexation by Russia?”, The Washington Post, 20 Mart 2014, Web: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/03/20/how-people-in-south-ossetia-abkhazia-and-transnistria-feel-about-annexation-by-russia/> adresinden 30 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.

Araştırmasonuçları 2014 yılında yayınlanmasına rağmen araştırmanın Abhazya’da yapıldığı yıl 2009, Güney Osetya’da yapıldığı yıl 2010’dur.

meşruluğunu ifade etmek amacıyla ileri sürülmüştür. Bölge halkının desteği olmadan bu iddia asılsız olmanın ötesine geçemeyecektir.

Halk ayağının son unsuru olan uluslararası kamuoyunu etkileme açısından konuya baktığımızda ise Rusya'nın başarılı olduğunu söylemek güçtür. Rusya tarihten gelen kötü ünüyle dünyanın gözünde saldırgan ve anti demokratik bir kimliğe sahiptir. Rusya'nın yapmış olduğu harekâtın gerçekte haklı veya haksız olması önemli değil, insanların bunu nasıl algıladığı önemlidir. Rusya'nın saldırgan ve anti demokratik hüviyeti ABD başta olmak üzere dünya basınına egemen devletlerce Rusya karşıtı propagandaları ile birleştiğinde Rusya'nın dünya milletlerini kendi yanına çekmesi geçmişte olduğu kadar gelecekte de güç gözükmemektedir. Nitekim Rusya'nın Gürcistan'a yönelik müdahalesi kimin haklı kimin haksız olduğundan bağımsız olarak dünya kamuoyu tarafından kınanmıştır. Savaş sonrası Abhazya ve Güney Osetya'nın Rusya dışında sayılı birkaç devlet dışında diğer devletler tarafından tanınmaması da bunun göstergelerinden birisidir.

Gürcistan savaşında Rusya açısından halk ayağını kısaca özetlemek gerekirse, Rusya kendi halkının ve savaşın fiili olarak icra edildiği Abhazya ve Güney Osetya topraklarında yaşayan halkın desteğini arkasına almıştır. Bununla birlikte savaş öncesi ve esnasında yapılan propagandalar ile Gürcistan halkı üzerinde de psikolojik baskı oluşturmuştur. Bunun yanında pek şaşırtıcı olmayan bir şekilde uluslararası kamuoyundan destek görememiştir. Konuya daha geniş bir perspektiften incelediğimizde Rusya'nın uluslararası kamuoyunu yanına çekemese de bu harekât ile başta Baltık ülkeleri olmak üzere eski SSCB nüfuz alanındaki Rusya yanlısı veya karşıtı tüm halklar üzerinde bir etki oluşturduğu söylenebilir.

Günümüz Savaşlarının, yani hibrit savaşın en temel özelliği, farklı araçların eş zamanlı veya değişik zamanlarda karşı taraf ve/veya üçüncü ülkeler tarafından fark edilmeyecek, bir başka ifade ile alarm seviyeleri aşılmadan farklı şiddet seviyelerinde kullanılarak hedef ülkenin istenilen istikamete zorlanmasıdır.

Hibrit savaşın araçlarını ikinci bölümden hatırlayacak olursak ekonomiden, orduya, siber ortamdan diplomasiye, yumuşak güçten propagandaya, paralı askerlerden terörist örgütlere kadar çok sayıda araç sayabiliriz. Aslında hibrit

savaşta araçların sınırını çizmeye çalışmak yerinde bir gayret olmayacaktır. Hedef ülke ve/veya ülkelerin zaaflarını iyi analiz etmek ve bu zaafları istismar edebilecek araçları seçebilmek hibrit savaşta başarının anahtarı olarak gösterilebilir.

Savaşın onun bittiği yerde başladığı savunulan “Diplomasi”, hibrit savaşta karşımıza onun bizzat bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Diplomasi bir devletin temel iletişim aracı, stratejisini somutlaştırdığı bir dil vazifesi görmektedir. Rusya’nın kendi nüfuz alanı olarak gördüğü bölgeye yönelik savaşı bu alandaki devletlerle değil Batı ile olmuştur. Başlangıçtan itibaren diplomasisini NATO’nun genişlemesinin engellenmesine, yani nüfuz alanının Batı’ya kaymasını önlemeye yöneltmiştir. Batılı Devletlerden başlangıçta bu yönde bir niyetleri olmadığı yönünde teminat olsa da²⁰⁷, süper güç niteliğini kaybetmiş olan Rusya Gorbacov ve Yeltsin dönemlerinde bu konuda diplomatik bir başarı elde edememiştir. Bu konuda yapılmış yazılı bir anlaşma olmaması Batı’nın elinde kuvvetli bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰⁸

2000’li yıllarda Putin’le birlikte yeni bir sayfa açan Rusya, başta ABD olmak üzere Batı ile ilişkilerinde başlangıçta pozitif bir yaklaşım sergileme yoluna gitmiştir. 2001 yılındaki İkiz Kulelere yapılan saldırılar sonrasında ABD Başkanı ilk arayan devlet Başkanı Putin olmuş ve bu dönemde Rusya, Küba ile Vietnam’daki askeri varlığını azaltma konusunda talepleri olumlu karşılamıştır.²⁰⁹ Ancak Rusya’nın bu diplomasinin zayıflıktan kaynaklandığını düşünen ABD, Rusya’nın kırmızı çizgileri ile oynamaya devam etmiştir.²¹⁰ Putin başlangıçta izlediği diplomasinin yarar getirmeyeceğini anladığı anda stratejisini değiştirmiştir. Değişen bu stratejiye uyum sağlamak Rus diplomasisi için büyük bir sorun teşkil etmemiştir. Çünkü Rusya’nın elinde eski nüfuz alanının hemen hemen her bölgesinde kullanabileceği çözümsüz bırakılmış etnik krizler bulunmaktadır.

Rusya SSCB döneminden itibaren nüfuz alanında etnik çatışma ortamı yaratma ve bu sorunların çözümsüzlüğünün devamını sağlamaya yönelik bir siyaset

²⁰⁷ The European Union Committee. (2015). *The EU and Russia: Before and Beyond the Crisis in Ukraine*. Londra: The Stationary Office Limited, 35.

²⁰⁸ Hanson-Green, 2017, 28.

²⁰⁹ Lukin, A. (2016). “Russia’s Pivot to Asia: Myth or Reality?” *Strategic Analysis*, 40 (6), 576.

²¹⁰ Lukin, A., 2016, 576.

izleyerek SSCB sonrası ortaya çıkan yeni devletlerde gelecekte istismar edilebilecek önemli zaaflar oluşmasını sağlamıştır. Abhazya ve Güney Osetya Gürcistan örneğinde bu siyasete çok iyi örnek oluşturmaktadır. Rusya'nın bu siyasetini hibrit savaşın diplomasi aracı kapsamında değerlendirebiliriz. 1990'lı yıllarında bu bölgede yaşanan çatışmalar sonrası barışı koruma gücü kisvesi altında bölgede asker bulunduran Rusya, bunu 2008 savaşında lehine kullanmayı bilmiştir.

Rusya'nın Gürcistan'a ilişkin diplomasisi temelde Gürcistan'ın Batıya entegrasyonunu engelleyerek Rusya'ya yakınlaştırmaya dayanmaktadır. Bunun için yukarıda da bahsedildiği gibi öncelikle Abhazya ve Güney Osetya'daki sorunları kullanmıştır. Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ile ilgili bu sorunun yıllarca çözümsüz kalmasını sağlayarak Gürcistan'a koz olarak kullanmayı tercih etmiştir. Söz konusu etnik sorunların AB ve NATO ile entegrasyonda önemli pürüz teşkil edeceğini ve ayrıca Gürcistan'ın ABD için hayati bir öneme sahip olmadığını da bilincinde olan Rusya bu bölgelerdeki problemin devamına yönelik bir diplomasiyi tercih etmiştir. Bununla birlikte müteakip sayfalarda değineceğimiz propaganda faaliyetleri ile Gürcistan'ı Batı'nın gözünde değersizleştirme, Batı'yı da Gürcistan'ın gözünde güvenilmez kılmaya yönelik söylem ve fiillerde bulunmaktadır. Bununla birlikte Rusya Gürcistan içindeki Rus yanlısı medya ve siyasi yapılanmalarla "tarafsızlık" politikasının Gürcistan için en iyi çözüm olduğunu işlemektedir.²¹¹

Rusya, 2008 Savaşı sonrası Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıyarak Kosova'ya karşılık Batı'ya güçlü bir mesaj verirken, Gürcistan'a yönelik diplomasisinde çok büyük bir değişiklik olmamıştır. Bu bölgedeki çözümsüzlük hala Gürcistan'a karşı bir baskı aracı olarak kullanılabilir niteliktedir. Ancak bazı değişiklikler mevcuttur. Güney Osetya ve Abhazya'nın Rusya Federasyonu'na muhtemel bir ilhakı savaş sonrası Gürcistan üzerindeki baskının temelini oluşturmaktadır. Özellikle Güney Osetya'da yapılan referandum ve zamanlaması bu hususun bir "tit for tat" aracı olarak kullanıldığının bir kanıtı olarak gösterilebilir.²¹² 2014 yılında Kırım'ın ilhakı öncesinde hem Gürcistan hem de Batı

²¹¹ İnternet: Menabde, G. (2015). Pro-Russian Forces in Georgia Demand Neutral Status For Country. *Euroasia Daily Monitor*, 12 (182), <https://jamestown.org/program/pro-russian-forces-in-georgia-demand-neutral-status-for-country/> adresinden 10 Eylül 2017 tarihinde alınmıştır.

²¹² Nilsson, N., 2018, 30.

tarafından belki de ihtimal verilmeyen bu bölgelerin ilhakı, 2014 sonrası inandırıcı bir hal almıştır.

Hibrit savaşın önemli araçlarından bir tanesini de ekonomi oluşturmaktadır. Ekonominin bir savaş aracına dönüşebilmesi için karşılıklı bağımlılık değil asimetrik bağımlılığın tesis edilmesi çok önemlidir. Bir başka ifadeyle ticari ilişkiler sonlandırıldığı takdirde hedef ülkenin üzerinde yarattığı etki çok daha fazla olması gerekir. Rusya-Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkilerde asimetrik bağımlılık kolayca tahmin edilebileceği gibi Gürcistan aleyhine bir durum sergilemektedir.²¹³ İki ülkenin yüz ölçümü, doğal kaynakları, nüfusu gibi birçok faktörü göz önüne aldığımızda oluşan bu asimetrik bağımlılık normal bir görünüm sergilemektedir. Ancak asimetrinin oluşmaya başlamasının 2000'li yılların başında Putin döneminde gerçekleşmesi bilinçli bir siyaset olup olmadığı konusunu tartışmaya açabilir. Gürcistan'ın Rusya'ya olan asimetrik bağımlılığın 2008 yılında bir araç olarak kullanılıp kullanılmadığı, bu bağımlılığın etkin bir baskı oluşturabilecek bir seviyede olup olmadığı üzerinde odaklanmakta fayda bulunmaktadır.

Ekonomik alanda Rusya-Gürcistan ilişkilerini dört alanda incelemek mümkündür. Bunları dış yatırım, ticari ilişkiler, enerji ve Rusya'da yaşayan Gürcü vatandaşları tarafından Gürcistan'a gönderilen havaleler olarak sıralayabiliriz.

Dış yatırımı incelediğimizde Rusya'nın Gürcistan karşısında önemli bir güce sahip olmadığını görmekteyiz. 1996 yılından beri Gürcistan'a yapılan toplam dış yatırımdaki Rusya'nın payı yıllık bazda yüzde 10'u geçmemekte ve giderek azalan bir eğilim göstermektedir.²¹⁴ 2008 yılını incelediğimizde 26.2 milyon dolarla Rusya çok önemli olmayan bir paya sahipti. Dolayısıyla Rusya bu alanda 2008 yılında da şu anda olduğu gibi Gürcistan üzerinde bir baskı aracına sahip değildi.

İki ülke arasındaki dış ticarete baktığımızda 2000'li yılların başında her iki ülkenin birbirlerine olan ihracat hacmi hemen hemen aynı iken Rusya'nın Gürcistan'a ambargo uyguladığı 2006 yılında asimetri 6 kat Rusya lehine

²¹³ Newnham, R. E. (2015). "Georgia on my mind? Russian sanctions and the end of the 'Rose Revolution'". *Journal of Eurasian Studies*, 6 (2), s.162.

²¹⁴ Kapanadze, S. (2014). "Georgia's Vulnerability to Russian Pressure Points". *Policy Memo, European Council on Foreign Relations*, (ECFR/106), 2.

Hibrit savaş kapsamında değerlendirildiğinde, ikili dış ticaret 2008 savaşı öncesinde olduğu gibi Rusya açısından bir baskı aracı olmaya devam etmektedir. Rusya 2008 savaşıdan iki yıl önce uyguladığı ticari ambargolar ile ekonomi alanında sahip olduğu asimetric avantajı kullanmaya başlamıştır. İkili ticarete Gürcistan için en büyük ihracat kalemleri olan şarap ve madensuyu sektöründe asimetric bağımlılık oluşturmuş ve bu alanda 2006 yılındaki ambargolarla ekonomik alanda dikey tırmandırma uygulayarak Gürcistan üzerinde baskı kurmuştur. Ancak Gürcistan'ı Ermenistan ve Ukrayna gibi ülkelerle kıyasladığımızda bu baskıdan en az etkilenen ülke olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Gürcistan savaş sonrası dış ticaretini ülke bazında oldukça çeşitlendirmiştir.²²⁰ Bu sebeple yukarıda bahsi geçen belirli kalemlerin dışında genel tablonun çok karamsar olduğunu söylemek yanlış olur. Genel olarak Rusya ile Gürcistan'ın toplam ticaret hacimlerindeki oranlara bakıldığında ticaretin, ilişkilerin yeniden başladığı 2013 yılında Gürcistan'ın Rusya'nın toplam ihracatında yüzde 0,12, ithalatında ise yüzde 0,064'lük bir paya sahip olduğunu, Rusya'nın ise Gürcistan'ın toplam ihracatında yüzde 6, ithalatında ise yüzde 7,5 lik bir paya sahip olduğu görülmektedir.²²¹ 2019 yılını incelediğimizde bu oranların özellikle Rusya'nın Gürcistan dış ticaretindeki yerinde artış görülse de oranların yüzde 15'in altında seyretmekte olduğunu görmekteyiz.²²²

Esasında dış ticaretin kalemleri arasında sayılan enerji ticaretini özel önem arz etmesi sebebiyle enerji bağımlılığı kapsamında ayrı olarak ele almak daha açıklayıcı olacaktır. 2008 öncesi Gürcistan doğalgaz ihtiyacının büyük bölümünü Rusya'dan karşılamaktaydı. Bir başka ifade ile doğalgaz konusunda da Rusya'ya asimetric olarak bağımlıydı diyebiliriz. Rusya bu alandaki asimetric avantajını da kullanarak önce doğalgaz fiyatını iki katına çıkarmış (1000 m³ fiyatı 63 dolardan 110 dolara çıkarmıştır) müteakiben kış aylarında gaz akışını dönem dönem keserek Gürcistan'ı sıkıntılı duruma sokmuştur.²²³ Ancak bölgedeki diğer ülkelere göre Gürcistan oldukça şanslı bir konumdadır. Savaş sonrası yıllarda Azerbaycan'dan doğalgaz

²²⁰ Kapanadze, S., 2014, 3.

²²¹ Вибель, В., 2017, 13.

²²² İnternet: Trade Map,

https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c643%7c%7c268%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 adresinden 13 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.

²²³ İnternet: Rukhadze, V. (2015). Russia's Gazprom Seems Set to Return to Georgia. *Euroasia Daily Monitor*, 12 (190), <https://jamestown.org/program/russias-gazprom-seems-set-to-return-to-georgia/> adresinden 12 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

ithalatını artırmak suretiyle Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmıştır.²²⁴ Mevcut durum itibarıyla Rusya'dan Ermenistan'a gönderilen doğalgazın transfer ücreti dışında Rusya'dan doğalgaz ithal etmemektedir.²²⁵ Gürcistan'ın Rusya'dan elektrik enerjisi ihracatı için de durum Gürcistan için daha da iyi bir duruma gelmiştir. 2006 yılına kadar Rusya'ya bağımlı olan Gürcistan 2007 sonrası Rusya'ya elektrik enerjisi ihraç etmeye başlamıştır. Dolayısıyla 2008 savaşı öncesinde Rusya için önemli bir baskı aracı olan enerji, savaş sonrası Gürcistan'ın hemen yanı başındaki Azerbaycan'a yönelmesi ve elektrik enerjisi üretimindeki artış ile etkin bir baskı aracı olmaktan çıkmıştır.²²⁶

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde dördüncü ve son alan olan Rusya'dan Gürcistan'a yapılan para transferleri oluşturmaktadır. 2008 yılında Rusya'dan gelen toplam para transferleri miktar olarak tüm ülkelerden gelen tutarın yüzde 60'ını oluştururken, müteakip yıllarda bu yüzde 50 oranında seyretmiştir.²²⁷ Rusya savaş öncesi Gürcistan'a para transferi yasağı getirerek Gürcistan'a baskı uygulama yoluna gitmiştir. Ancak söz konusu yasak konusunda Western Union gibi Batılı şirketler konusunda etkili olamayan Rusya, Gürcü vatandaşları çeşitli bahanelerle sınır dışı etme gayreti içerisinde girmiştir.²²⁸

Gürcistan'la ilişkilerinde Rusya, ekonomiyi baskı aracı olarak kullanmaktadır. Ancak bu aracın eski SSCB ülkeleri ile kıyaslandığında Gürcistan üzerinde çok etkili olmadığı görülmektedir. İki ülke ekonomisi arasındaki muazzam büyüklük farkı ister istemez asimetrik bir bağımlılık yaratsa da gerek Azerbaycan gibi doğal kaynaklar bakımından zengin bir komşusunun olması ve gerek diğer dış ticarete ihracat ve ithalatını çeşitlendirmesi ekonomi aracının Gürcistan üzerindeki etkilerini sınırlandırmaktadır. Özellikle 2013 yılında tekrar iyileşme sürecine giren iki ülke ekonomik ilişkilerinde şarap ve bununla ilişkili tarım sektörü etkilenme potansiyeli en yüksek alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomi aracının bu krizde kullanımını şu şekilde özetleyebiliriz. 1990 sonrasında özellikle enerji alanı, para transferleri ve

²²⁴ Woehrel, S. (2009). "Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries". **Congressional Research Service**, (RL34261), 11.

²²⁵ Margvelashvili, M. and Mukhigulishvili, G. (2011). Energy Security Georgian Perspective. **Regional Security Report**, Turku-Finland, 19.

²²⁶ Kapanadze, S., 2014,3.

²²⁷ Internet: Institute for Development of Freedom of Information. (2016).

²²⁸ Kapanadze, S., 2014, 3,6.

şarap sektöründe zaman içinde asimetrik bağımlılık gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle ekonomi aracı sürekli devrededir. 2006 yılına gelindiğinde doğalgaz fiyatlarındaki yüksek artış, çeşitli bahanelerle gaz akışının durdurulması ve ekonomik ambargolar ise bu aracın kullanımında dikey tırmandırma yöntemine örnek teşkil etmektedir.

Bilgi harekâtı hibrit savaşın araçları arasında önem açısından ön sıralarda yer almaktadır. Sürekli savaş hali olarak da ifade ettiğimiz hibrit savaşta bilgi harekâtını her zaman kullanımda olan bir araç olarak sayabiliriz. Bilgi harekâtı birbirinden farklı iki anlamda kullanılmaktadır. Bunlardan ilki bilgi sistemleri üzerine yapılan harekâtı ifade ederken, diğeri bilginin manipüle edilmesi anlamını taşımaktadır.²²⁹ Birinci türdeki bir harekât ile hedef ülke tesislerine ve komuta kontrol sistemlerine fiziken zarar verilirken, ikinci tür daha çok psikolojik etkiler üzerine yoğunlaşmaktadır. Birinci tür bilgi harekâtı siber harekâtı ifade etmektedir. Gürcistan örneğine baktığımızda Rusya ikinci tür yani psikolojik etkiyi hedef alan bilgi harekâtını daha çok tercih etmiştir.²³⁰ Bu kapsamda bilgi harekâtının önemi üçlemenin ilk ayağı olan halk üzerinde olan psikolojik etkisinden kaynaklanmaktadır. Bilgi harekâtı bir devletin gerek kendi halkını gerek hedef ülkede yaşayan halkı ve uluslararası kamuoyunu ikna etmek, kendi safına çekmek veya tarafsız kılmak için çok önemli bir enstrüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi harekâtının içerisine izlenen bir politikayı destekleyen gerçeklerin kamuoyuna yansıtılmasının yanı sıra gerçeklerin çarpıtılarak veya abartılarak yansıtılması yani dezenformasyon da girmektedir.

Rusya yapacağı askeri müdahaleye bir gerekçe oluşturmak maksadıyla savaş öncesinden itibaren dezenformasyon ve propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. Özellikle Gürcistan'ın Abhazya ve Osetya'da yaşayan Gürcü olmayan halk üzerinde kuvvet uyguladığı, bunun soykırım seviyelerine kadar ulaştığı haberlerini yayarak

²²⁹ İnternet: Beehner, L., Collins, L., Ferenzi, S., Person, R. and Brantly, A. (2018). Analyzing the Russian Way of War: Evidence from the 2008 Conflict with Georgia. **Modern War Institute, West Point**, 65. Web: <https://mwi.usma.edu/wp-content/uploads/2018/03/Analyzing-the-Russian-Way-of-War.pdf> adresinden 17 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

²³⁰ Beehner, L ve diğerleri, 2018, 67.

askeri müdahalesine kılıf hazırlamıştır.²³¹ En yetkili isimlerce farklı ortamlarda sıklıkla Gürcistan'ın saldırgan taraf olduğu vurgulanmış, Rusya'nın müdahalesini bir nefsi müdafaa olduğu algısı yaratılmaya çalışılmıştır.²³² Bununla birlikte Rusya Güney Osetya ve Abhazya'daki Gürcü saldırılarını ve halkın Rus Ordusu tarafından kurtarıldığı görüntüleri hem yerel hem uluslararası yayın organlarıyla aktarmak suretiyle bilgi harekâtı icra etmiştir.²³³ Kendi halkı ve Abhazya ile Güney Osetya Halkı üzerinde etkili olan bu bilgi harekâtı faaliyetlerinin uluslararası mecrada ikna edici olduğu söylenemez.²³⁴

Rusya Gürcistan'da uyguladığı bilgi harekâtında iki temel strateji izlemiştir. Bunlardan birincisi Batı kamuoyunun gözünde Gürcistan'ı itibarsızlaştırma çabalarıdır. Rusia Today ve Sputnik gibi İngilizce dilinde de yayın yapan basın yayın organları vasıtasıyla Gürcistan'ı yolsuzluğun süregeldiği, anti-demokratik, iç sorunlarını çözmekte yetersiz eski bir Sovyet ülkesi olarak yansıtmaya çabasında olmuştur. Bununla Batı kamuoyuna Gürcistan'ın nitelik itibarıyla Batı'ya entegrasyon için uygun olmayan bir ülke olarak göstermeyi amaçlamıştır.²³⁵

İkinci strateji ise Gürcistan halkının gözünde Batı'nın güvenilmez ve gerçek tehdit olduğu algısını yaratmaktır. Özellikle 2008 sonrası Gürcistan Halkına yönelik olarak Batı'nın Gürcistan'ın güvenliği ile ilgilenmediği, Gürcistan'ın Batı için bir kukladan ibaret olduğu ve savaş esnasında da Batı'nın Rusya karşısında hiçbir şey yapmadığı algısını oluşturma gayretinde bulunmuştur.²³⁶ Batı'ya entegrasyonun Ortodoksluk ve milli değerlere aykırı olduğunu, 2014 yılında ayrımcılığa karşı hazırlanan yasa tasarısında dikkatleri "homoseksüelliğe" yönelterek propaganda

²³¹ İnternet: Министерство обороны Российской Федерации (Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı). (2008). "Новости: Жертвами грузинского нападения на Южную Осетию стали более 2 тыс. Человек (Gürcistan'ın Güney Osetya'ya Saldırıların'da Ölenlerin Sayısı İki binini Geçti)", 10.08.2008, Web: <https://web.archive.org/web/20080815070006/http://www.mil.ru/info/1069/details/index.shtml?id=49353> adresinden 16 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

²³² İnternet: "Did Mercenaries Help Georgia", Russia Today, 10.08.2008 Web: <https://www.youtube.com/watch?v=Bcv-ynUDYHc> adresinden 20 Ocak 2018 tarihinde alınmıştır. İnternet: "Никакого Доверия К Грузинскому Руководству Не Осталось (Gürcü Yönetimine Güven Kalmadı)", Вести, 12.08.2008, Web: <https://www.vesti.ru/article/2229128> adresinden 20 Ocak 2018 tarihinde alınmıştır.

²³³ Donovan, G. T. (2009). Russian Operational Art in the Russo-Georgian War of 2008. Strategy Research Project, U.S. Army War College, **Carlisle, PA**, 21.

²³⁴ Donovan, G. T., 2009, 21.

²³⁵ Nilsson, N., 2018, 28.

²³⁶ Nilsson, N., 2018, 26.

yapılmış, Gürcistan'ın NATO'ya entegrasyonu Türkiye'nin yayılmacı politikası ile ilişkilendirilmiş, AB Birlik Anlaşmasının Gürcistan ekonomisini çökertmek için bir araç olduğu sık sık vurgulanmıştır. Gürcistan'da yer alan Batılı örgütlerin istihbarat topladığı gibi propagandalarla Batı'ya karşı güvensizlik tohumları ekilmektedir.²³⁷

Görüldüğü gibi bilgi harekâtı kriz öncesi, esnası ve sonrasında sürekli olarak vardır. Bu kapsamda yatay tırmandırma yani araç çeşitliliği arasında sürekli olarak varlığını devam ettirmektedir. Rusya'nın bilgi harekâtı, Rus, Abhaz ve Oset Halklarına yönelik başarılı olmuşsa da, Gürcü Halkı ve Batılı ülke halkları için görünürde başarılı olduğu söylenemez.²³⁸ Ancak Rusya tarafından ısrarla icra edilen bilgi harekâtı, Gürcistan'ın Batıya entegrasyonu ve iç sorunlarını çözüme kavuşturmasında olumsuz bir etken olarak var olmaya devam edeceği aşikardır.

Hibrit savaş kapsamında araç olarak ifade edilen bir diğer unsur siber harekâttir. Siber harekâtın bazı kaynaklarda bilgi harekâtı kapsamında değerlendirmesi gerektiği ifade edilmektedir.²³⁹ Siber saldırılar kullanılarak bilgi harekâtının yukarıda ifade edilen her iki anlamında da faaliyet gösterilebilir. Hedef ülkenin komuta kontrol sistemleri başta olmak üzere bilgisayar teknolojilerine dayanan tesis ve sistemlerine fiziki zarar verilebilmesinin yanında, propaganda ve dezenformasyon faaliyetleri de icra edilebilir. Rusya 2007 yılında Estonya'ya karşı uyguladığı siber saldırılardan sonra Gürcistan'da da siber saldırılara başvurmuştur.

Rusya'nın Gürcistan'a yönelik siber harekât hazırlıkları savaştan iki ay önce başlamıştır.²⁴⁰ Gürcistan'a karşı faaliyet gösteren hacker siteleri için alan adlarının (domain) aylar önce alındığı ifade edilmektedir. Gürcistan krizinde siber saldırı için kullanılan başlıca site StopGeorgia.ru olarak kayıtlara geçmiştir. Kriz öncesi hazırlanmış olan site, savaşın başlamasından bir gün sonra aktif hale getirilmiştir. Bu site tecrübeli hackerlar tarafından siber saldırı tekniklerinin anlatıldığı, yüksek değerde Gürcü hedeflerinin listelendiği bir forumdan oluşmaktadır. Bu site

²³⁷ Nilsson, N., 2018, 44-45.

²³⁸ İnternet: Thornton, L. and Turmanidze, K. (2019). "Public Attitudes in Georgia: Results of April 2019 Survey," National Democratic Institute and CRRC Georgia,31, Web: https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20Georgia_April_2019_Public_Issues%20Poll_ENG_Final.pdf adresinden 17 Mayıs 2020 tarihinde alınmıştır.

²³⁹ Beehner, L ve diğerleri, 2018, 67.

²⁴⁰ Beehner, L ve diğerleri, 2018, 60.

vasıtasıyla uzman olmayan internet kullanıcılarına da saldırı yapabilme kabiliyeti kazandırılmıştır.²⁴¹ Rusya'nın siber saldırıları sivil hackerlar aracılığı ile icra etmesi inkâr edilebilme özelliği ile hibrit savaşın ruhu ile uyum içerisindedir.

Rusya siber saldırılar ile icra ettiği konvansiyonel harekât ile eş zamanlı olarak Gürcistan'ın komuta kontrol sistemlerini hedef alarak ülke içi ve dışı haberleşme sistemlerini gayri faal duruma getirmiş, devlet organlarını belirli bir süre işlevsiz hale getirmiştir. Gürcistan'ın devlet kurumları arasındaki iletişimin kopmasının yanı sıra iç ve dış kamuoyuna bilgi aktarımı belirli bir süre yapılamamıştır. Rusya'nın buradaki temel amacı gelişen olayları uluslararası kamuoyuna kendi açısından tek taraflı yansıtarak algı yönetimi yapmak ve olası bir üçüncü taraf müdahalesinin önüne geçmektir.²⁴² Rusya bu amacını büyük oranda gerçekleştirmiş, ancak siber saldırıların Gürcistan içerisindeki etkileri çok büyük olmamıştır. Çünkü Gürcistan nüfusunun 2008 yılında sadece yüzde 10'luk bir bölümü internet erişimine sahipti.²⁴³ Bu oranın 2020 yılında yüzde 68'e yükseldiğini²⁴⁴ düşündüğümüzde Gürcistan'ın siber saldırılara karşı hassasiyetinin arttığını söyleyebiliriz. Nüfusun internet kullanımının düşük oranda olmasının yanında diğer ülkelerle kıyaslandığında Gürcistan ekonomisi ve sisteminin internete bağımlılığı çok daha azdı.²⁴⁵ Askeri açıdan etkilerine baktığımızda ise siber saldırıların Gürcistan Ordusunun komuta kontrol sistemlerini tam anlamıyla etkilediği söylenemez.²⁴⁶

Rusya'nın Gürcistan'a yönelik 2008 yılında uyguladığı siber saldırılar konvansiyonel harekâta meşruluk kazandırma, üçüncü tarafların müdahalesinin önlenmesi, bilgi harekâtı ile birlikte toplum üzerinde psikolojik etki yaratmak amaçlarını taşımıştır. Gürcistan örneği siber harekâtın askeri harekâtla koordineli bir şekilde kullanıldığı ilk savaş²⁴⁷ olarak gösterilse de en etkili olarak gösterilemez.

²⁴¹ Carr, J. (2011). *Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld (2'nd Edition)*. Sebastapol, CA: O'Reilly Media, 15.

²⁴² Beehner, L. ve diğerleri, 2018, 61.

²⁴³ İnternet: *Internet Live Stats*. (2016). "Georgian Internet Users".

Web: <https://www.internetlivestats.com/internet-users/georgia/> adresinden 17 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

²⁴⁴ İnternet: Datareportal. (2020). "Digital 2020:Georgia". Web:

<https://datareportal.com/reports/digital-2020-georgia> adresinden 20 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.

²⁴⁵ Beehner, L. ve diğerleri, 2018, 61.

²⁴⁶ Beehner, L. ve diğerleri, 2018, 64.

²⁴⁷ Beehner, L. ve diğerleri, 2018, 59.

Bu noktada şunu ifade etmek gerekir. Hibrit savaşta bir aracın elde ettiği sonuçları tek başına değerlendirmek suretiyle genel bir kanıya ulaşmak mümkün değildir. Rusya 2007 yılında Estonya'ya karşı siber savaşta başarılı iken Gürcistan'da başarısız mı olmuştur? Konuyu bu şekilde değerlendirmemek gerekir. Hibrit savaş ortaya konan amaca göre, hedef ülkeye göre farklı araçların farklı şekil ve derecelerde kullanılmasını gerektirmektedir. Gürcistan 2008 yılında internete çok daha bağımlı olsaydı, belki de konvansiyonel gücün kullanımı ve derecesi farklı olabilirdi.

Günümüz savaşlarının vazgeçilmez unsurlarından bir diğeri de ordu dışı unsurlardır. Ordu dışı unsurlar denildiğinde özel askeri şirketler, gönüllü veya paralı askerler, diğer yerel unsurlar akıllara gelmektedir. 2008 Gürcistan savaşını incelediğimizde Çeçen paralı askerlerinden oluşan Vostok Taburu²⁴⁸, Kazak (Cossacs)²⁴⁹ paralı askerleri ve Güney Osetya ve Abhazya'daki yerel unsurlar Rus Ordusuna destek veren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çeçen, Kazak ve Kuzey Osetyalılardan oluşan paralı askerlerin ve gönüllülerin dışında daha sonraki krizlerin aksine Gürcistan krizinde özel askeri / güvenlik şirketlerinin kullanıldığına ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Bununla birlikte yerel işbirlikçiler Gürcistan Savaşında da Ruslar açısından önemli bir yere sahiptir. Ancak gerek Abhazya gerek Güney Osetya'daki işbirlikçilerin çoğunluğunun Rus Ordusu ve İstihbarat birimlerinden transfer edilen orta ve üst düzey bireylerden oluşması, savaşın gidişatında Rusların başarısına büyük katkı sağladığı söylenemez. Bu bölgelerdeki iş birlikçilerin gerçek zamanlı istihbarat ve lojistik anlamında Rus Ordusunun harekâtlarında katkısı sınırlı kalmıştır.²⁵⁰ Bunun en önemli

²⁴⁸ Ostensen, A. G., and Bukvoll, T. (2018). "Russian Use of Private Military and Security Companies: The Implications for European and Norwegian Security," *FFI Report, CHR. Michelsens Institutte*, (18/01300), 14,18.

²⁴⁹ İnternet: Human Rights Watch. (2008). "Georgia/Russia: Use of Rocket Systems Can Harm Civilians," Web: <https://www.hrw.org/news/2008/08/11/georgia/russia-use-rocket-systems-can-harm-civilians> adresinden 12 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Parfitt, T. (2008). "Armed Cossacks Pour in to Fight Georgians," *The Guardian*, 09.08.2008, Web: <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/09/russia.georgia1> adresinden 12 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁰ Dugas, M. E. (2016). *Between Georgia and Crimea: The Social Dimensions of War for The Russian Military*. (Honors Thesis, Wellesley College, 2016), 74-75.

sebeplerinden birisi de Ivanov Doktrini olarak da bilinen “2003 Rus Askeri Doktrini”nde ordu dışı unsurlara yer verilmemiş olması gösterilebilir.²⁵¹

Geçmişte olduğu gibi günümüz savaşlarının da vazgeçilmez aracı olan ordu, aktif olarak kullanımının yanında caydırıcılık vazifesi ile sürekli olarak kullanımda olan bir araçtır. Ivanov Doktrininde ifade edildiği üzere Rusya 2008 yılında Sovyet zamanındaki gibi yükümlü askerlerden oluşan büyük bir orduya dayanmaktaydı.²⁵² Gürcistan gibi küçük bir orduya sahip bir ülkeye karşı Rusya hem asker hem silah olarak sayıca üstün bir kuvvetle olağan bir şekilde galip gelmiştir.²⁵³ Bunun Gürcistan Savaşı’nda Sovyet askeri düşüncesinin halen devam ettiğinin bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz.²⁵⁴ Ancak Rusya, Gürcistan’a karşı savaşı kazansa da Rus Ordusunun sergilediği görüntü pek iç açıcı değildi. Rus ordusu personel niteliği, silah, teçhizat, kuruluş ve komuta kontrol gibi birçok açıdan yetersizdi. Özellikle süper güç iddiaları ile bölgesel ve küresel anlamda söz sahibi olmaya çalışan bir devlete yakışmayan bir ordu görünümündeydi. Tecrübesiz ve eğitimsiz asker yığınlarının Sovyetlerden kalma eski silah ve teçhizatla donatılmış, hantal bir komuta kontrol yapısına sahip Rus Ordusunun Gürcü Ordusundan daha güçlü bir ordu ile başa çıkması mümkün gözükmemekteydi.²⁵⁵ Nitekim Gürcistan Ordusunun zaman zaman taktik seviyede daha iyi muharebe ettiği ifade edilmektedir.²⁵⁶ Gürcistan Savaşı, Rusya’nın askeri alanda reform ihtiyacını tüm çıplaklığıyla ortaya koyan bir başlangıç noktası olarak da görülebilir.

Üçlemenin son ayağına yani Savaşın Komutasına baktığımızda gerek ordunun kendi içerisinde, gerek savaşın tüm araçlarının kontrolünde etkin bir koordine biriminin olmadığını görmekteyiz. Silahlı kuvvetlerin alt birimleri olan kara, deniz ve hava kuvvetlerinin birleşik harekât icra edebilme yeteneği hantal ve iç içe geçmiş

²⁵¹ Dugas, M. E., 2016, 77.

²⁵² Felgenhauer, P. (2004). “Military Doctrine or Election Manifesto? The Ivanov Doctrine”. *Perspective*, 14 (2), 2.

²⁵³ Cohen, A. and Hamilton, R. E. (2011). The Russian Military and The Georgian War: Lessons and Implications. *ERAP Monograph*, Strategic Studies Institute U.S. Army War College, **Carlisle-PA**, 12. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a545578.pdf> adresinden 17 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır. (Yoğun Hava ve Deniz gücü desteğinde 35000-40000 kişilik Rus kuvvetleri sınırlı hava ve deniz gücü desteğindeki 12000-15000 Gürcü kuvvetleri ile karşı karşıya gelmiştir.)

²⁵⁴ Pallin, C. V. And Westerlund, F. (2009). “Russia’s War in Georgia: Lessons and Consequences,” *Small Wars And Insurgencies*, 20 (2), 403.

²⁵⁵ Beehner, L. ve diğerleri, 2018, 4.

²⁵⁶ Cohen, A. and Hamilton, R. E., 2011, 6.

komuta kontrol yapısıyla zayıf bir görünüm sergilemekteydi.²⁵⁷Bunun dışında savaşın tüm araçlarına komuta eden merkezi bir sistem olmaması araçlar arsında sistemik bir senkronizasyonun kurulamamasına neden olmuştur. Yukarıda ifade edildiği gibi hibrit savaş araçları farklı seviyelerde kullanılmış olsa da araçların senkronizasyonu ile sağlanacak maksimum sinerji sağlanamamıştır.

Rusya'nın Gürcistan harekâtıhibrit savaş kapsamında genel olarak değerlendirdirildiğinde, teknik anlamda başarılı bir harekât olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunun başlıca nedeni savaşın araçlarının etkin ve senkronize bir biçimde yönetilmemesidir. Savaşın araçları kısmen birbirini desteklese de (örneğin siber saldırılar ile ordunun harekâtının eş zamanlı olarak desteklenmesi gibi) tam anlamıyla koordinasyondan söz edilemez. Bununla birlikte araçların kendi başlarına başarılı olarak kullanılıp kullanılmadığı da tartışmaya açıktır.

Rus silahlı kuvvetleri küçük bir ordu karşısında konvansiyonel harbi kazansa da zaman zaman yetersiz kalmıştır. Siber harekâta Gürcistan'ın internete bağımlılık oranının düşük olması nedeniyle kısmi başarıların ötesine geçilememiştir. Propagandalar ve algı yönetimi ile Gürcistan'ın ilk saldıran taraf olduğu imajının oluşturma çabalarına karşın uluslararası kamuoyunu etkileme anlamında Gürcistan'ın bilgi savaşında galip geldiği söylenebilir.²⁵⁸ Diğer yandan Rusya üçüncü ülkelerin yani Batı'nın müdahalesinin önüne geçmeyi bilmiştir. Kendi halkının ve ayrılıkçı bölgelerde yer alan halkların desteğini sağlamış ve bu desteği halen sürdürmektedir. Diplomatik olarak iki bölgeyi de tanımış ve müteakiben bu bölgelerin ilhakını zaman zaman gündeme getirerek Gürcistan ve Batı üzerinde baskı kurabilmektedir. Ekonomik anlamda doğalgaz dışında özellikle şarap ve maden suyu ticaretinde Gürcistan üzerinde önemli baskı oluşturabilme gücüne sahip olmuştur.

Rusya Gürcistan Savaşı'nda, hibrit savaşın yani günümüz savaşlarının gereklerini tam anlamıyla yerine getirmiştir denilemez. Ama Rusya başarısız olmuştur da denilemez. Rusya hedeflerine ordusunu Sovyetlerden gelen bir prensiple yani konvansiyonel alanda sayısal üstünlük kurarak ulaşmıştır. Gürcistan

²⁵⁷ Beehner, L. ve diğerleri, 2018, 50.

²⁵⁸ Beehner, L. ve diğerleri, 2018, 52.

üzerinden Batıya mesaj verilmiş, Güney Osetya ve Abhazya tanınmış ve bu bölgedeki Rus askeri varlığı artırılarak bu bölgedeki enerji nakil hatları tehdit altına alınmıştır. Güney Osetya ve Abhazya'daki sorun farklı bir boyuta taşınarak çözümsüzlük devam ettirilmiştir. Rusya'nın savaşma imkân ve kabiliyeti test edilmiş ve reform süreci başlatılmıştır. Ayrıca Savaştan 5 yıl sonra Gül Devrimi ile yönetime gelen Saakahvili devrilmiş ve ülkeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır.

3.2.2. Reform

Rusya'nın Gürcistan Savaşı'nı kazanmasına bir başka ifade ile istediklerini elde etmesine rağmen özellikle ordudaki yetersizlikler gözler önüne serilmiştir. Taktik ve operasyonel anlamda önemli problemlerle karşılaşan Rus Ordusu kaliteden çok sayı üstünlüğüne ve dolayısıyla seferberlik prensibine dayanmaktaydı. Bu da zaten hantal bir yapı olan tümen teşkilatındaki Rus Ordusu'nun hazırlık ve reaksiyon süresini büyük ölçüde artırmaktaydı. Teknik ve operatif planlamanın zayıf ve esnek olmayan bir yapıda olması, özellikle taktik seviyedeki birlik komutanlarının bilgi, beceri ve liderlik özelliklerinin zayıf olması ile durumsal farkındalığın düşük olması, teknolojik yetersizliklerle de birleştiğinde kötü sonuçların doğmasına, hatta dost ateşi nedeniyle meydana gelen kayıpların artmasına neden olmuştur.²⁵⁹

Gürcistan Savaşı ile Rusya, liderlik başta olmak üzere personel eğitiminin, etkin bir lojistik kabiliyetin ve profesyonelliğin üstün teknoloji silah ve teçhizattan çok daha önemli olduğunun farkına varmıştır. Bu sebeple Gürcistan Savaşının hemen ardından 2008 sonlarında başlattığı üç safhalı reform programında ilk önceliği personel alanına, ikinci sırayı komuta yapısının yenilenmesi ve birlik hazırlık derecelerinin artırılmasına vermiş, son safhada ise silah ve teçhizatın yenilenmesi ve geliştirilmesini amaçlamıştır.²⁶⁰ Reformda izlenen bu strateji Batılı ülkeleri Rus ordusunun gelişimi konusunda yanıltmıştır. Çünkü Batılı analistler son safhaya odaklanmış ve ilk iki safhadaki ilerlemeyi kaçırmıştır.²⁶¹

²⁵⁹ Gressel, G. (2015). "Russia's Quite Military Revolution and What It Means for Europe," *Policy Brief European Council on Foreign Relations*, (ECFR/143), 2.

²⁶⁰ Gressel, G., 2015, 3.

²⁶¹ Gressel, G., 2015, 3.

Rusya birinci safhada çoğunlukla karargâh kadroları olmak üzere subay sayısını büyük oranda azaltmış, astsubaylardan oluşan iyi eğitilmiş profesyonel birlikler oluşturulması üzerinde durmuştur. Subayların yönetim ve liderlik becerileri üzerinde yoğun olarak durulan reform sürecinde yükümlü asker sayısı azaltılmıştır. Ordu içindeki subay yapılanması karar verici seviyede daha az, birliklerin sevk ve idaresinde daha fazla olacak şekilde piramit bir yapıya dönüştürülmüştür. Personel alanında yapılan bu yenilikler sonucu ortaya çıkan kaynak farklı alanlara aktarılmış ve bu kapsamda personelin maaş ve özlük hakları önemli oranda iyileştirilmiştir.²⁶²

İkinci safha genel olarak harbe hazırlık derecesinin artırılması ile organizasyon yapısının ve lojistik sistemin üzerine yoğunlaşmıştır. Bu safhada en önemli yenilik seferberlik prensibine dayalı hantal tümen yapısından vazgeçilerek hareket kabiliyeti ve hazırlık derecesi yüksek tugay teşkilatına geçilmesidir.²⁶³ 2009 yılı itibarıyla personelinin büyük bölümü seferde tamamlanması planlanan 23 tûmendenden, hazırlık derecesi yüksek aktif 40 tugay oluşturulmuştur.²⁶⁴ Burada en büyük hedef, tamamlanması aylar, belki de yıllar alabilen ve büyük hareketler nedeniyle harekât niyetini belli eden personel bütünleme faaliyetlerine gereksinim duymayan profesyonel, eğitilmiş personelden teşkil edilmiş hareket kabiliyeti yüksek birliklere sahip olmaktır. Ordunun gerçek gücünü kağıt üzerindeki gücüne mümkün olduğunca paralel kılmayı amaçlayan reform sonucunda oluşturulan tugaylar öngörüldüğü gibi 24 saatlik reaksiyon süresine yaklaşmasa da reform öncesine göre çok büyük bir ilerleme kaydedilmiştir.²⁶⁵

Avrupa orduları ile kıyaslandığında kalite olarak Rusya'nın kat edeceği daha çok yolu olsa da hazırlık derecesi, süratle konuşlanma kabiliyeti ve reaksiyon süresi açısından daha iyi bir konumdadır.

Rusya silah ve teçhizata yönelik iyileştirme faaliyetlerini sona bırakmasının başlıca nedenleri ilk iki safhanın daha uzun süre ve emek gerektirmesi ve mevcut

²⁶² Gressel, G., 2015, 3.

²⁶³ McDarmott, R. N. (2011). "Russia's Conventional Armed Forces: Reform and Nuclear Posture to 2020". In Blank S.J. (Edt.) "Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and The Future". **Research Report**, Strategic Studies Institute, US Army War College, **Carlisle, PA.**, 36.

²⁶⁴ Boltenkov, D., Gayday, A., Karnaukhov A., Lavrov, A., Tseluiko, V. (2011). "Russia's New Army". **Centre for Analysis of Strategies and Technologies-Moscow**, 28.

²⁶⁵ Gressel, G., 2015, 3.

silahların iyi eğitilmiş ellerde ve iyi teşkilatlanmış birliklerde etkin olarak kullanılabileceği, bunun kendi nüfuz alanında icra edeceği muhtemel harekâtlarda yeterli olacağı düşüncesi idi. Bu safhada yeni nesil silah, platform ve teçhizata sahip olmanın ötesinde diğer ülkeler ile ortak üretim anlaşmaları yapmak suretiyle insansız hava araçları, savaş gemisi, savaş uçağı gibi önemli platformlar ile elektronik ve kompozit teçhizatların üretim tekniklerini geliştirmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda İsrail, Fransa, Almanya ve İtalya gibi ülkelerle anlaşma yoluna gidilmiştir.²⁶⁶ Ancak bu safhaya yönelik hedeflerin, Rusya'nın özellikle 2008 ve sonrasında izlediği siyaset nedeniyle ambargoya maruz kalması ve enerji fiyatlarındaki düşüş nedeniyle meydana gelen ekonomik sıkıntılardan ötürü belirlenen tarihlerde gerçekleşmesi mümkün gözükmemektedir.²⁶⁷ Ancak tüm dünyanın Ukrayna'da şahit olduğu gibi Rus ordusu 2008 yılına göre önemli derecede ilerleme kaydetmiş ve eski SSCB bölgesinde meydana gelebilecek krizlerde etkin bir şekilde faaliyet gösterebilecek imkân ve kabiliyettedir.

²⁶⁶ Gressel, G., 2015, 4.

²⁶⁷ Gressel, G., 2015, 2.

3.2.3. Ukrayna Krizi

Harita 3.2. Ukrayna haritası²⁶⁸

Gürcistan Savaşı ile dünyayı sarsan Rusya, Ukrayna’da meydana gelen olaylar sonrasında Kırım’ı işgal etmiş ve 18 Mart 2014 tarihinde resmen ilhak etmiştir. Ukrayna krizinin dünyadaki yankıları Gürcistan savaşı ile kıyaslandığında çok daha büyük olmuştur. Bunun ilk nedeni İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ilk defa bir devlet tarafından başka bir devletin topraklarının ilhakının söz konusu olmasıdır.²⁶⁹ Diğer bir neden ise Rusya’nın özellikle Kırım’da kan dökülmeden kontrolü ele geçirmesinden²⁷⁰, yani Rusya’nın başarısından kaynaklanmaktadır.

²⁶⁸İnternet: Web:

<https://keralapool.com/view.php?img=https%3A%2F%2Fwww.smartraveller.gov.au%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F2020-02%2FUkraine+map.png&des=ukraine+map+smartraveller+travel+europe+safety&url=https%3A%2F%2Fwww.smartraveller.gov.au%2Fdestinations%2Feurope%2Fukraine&search=kyiv+ukraine+m> ap adresinden 24 Şubat 2021 tarihinde alınmıştır.

²⁶⁹ Dayspring, S. M., 2015, 103.

²⁷⁰ İnternet: Potter, M. (2014). “Ukraine Crisis: Russia’s Gloves Come Off as The Insignia Go On”. The Star, 01.03. 2014, Web: https://www.thestar.com/news/world/2014/03/01/ukraine_crisis_russias_gloves_come_off_as_the_insignia_go_on.html adresinden 30 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ile hibrit savaş terimi Batı'da daha fazla telaffuz edilmeye ve özellikle Rusya ile özdeşleştirilmeye başlamıştır.

Ukrayna, Gürcistan gibi Rusya'nın kırmızı çizgileri arasında yer almaktadır. NATO ve AB'nin eski Sovyet coğrafyasına doğru genişlemesini başlıca güvenlik tehdidi olarak algılayan Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'nın kaybedilmesinin kabul edilemez olduğu düşüncesindedir. Gürcistan ve Ukrayna'yı Rusya için ifade ettikleri anlam bakımından incelediğimizde ise Ukrayna'nın gerek nüfus, gerek coğrafi, gerek ekonomik, gerekse siyasi nedenlerle çok daha stratejik bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Ukrayna'nın geniş coğrafyası ile geçmişteki Fransız ve Alman saldırılarında görüldüğü gibi Batı'dan gelebilecek saldırılarda tampon vazifesi görmesi²⁷¹, Kırım'ın kontrolünün Karadeniz'deki hâkimiyet açısından büyük önem arz etmesi Ukrayna'yı Rusya açısından Gürcistan'a nispeten daha önemli bir noktaya taşımaktadır. Özellikle Kırım'ın Batı'nın kontrolüne geçmesinin Rusya'nın Doğu Karadeniz'de dar bir alana hapsedilmesi anlamına geleceğinden Rusya'nın müdahalesinin kalıcı bir çözüm olarak gördüğü ilhak ile sonuçlanmasına neden olmuştur. Kırım'ın siyasi kontrolü 1991 yılında Ukrayna'ya bırakılmış ancak 1997 yılında iki ülke arasındaki bir anlaşma ile Sivastapol limanı Ruslar tarafından 20 yıllığına kiralanmıştı.²⁷² 2009 yılında Batı yanlısı Viktor Yushchenko'nun 2017 yılından sonra Sivastapol Limanının kira sözleşmesinin uzatılmayacağını ilan etmesi²⁷³ Rusya'yanın endişelerini haklı çıkarmıştır. Nitekim Rus yanlısı Viktor Yanukovych Ukrayna'nın başına geçer geçmez bu kararı değiştirerek sözleşmeyi 2042 yılına kadar uzatmıştır. Ancak Avrupa Meydanı protestoları ve Rusya karşıtı milliyetçi bir hükümetin yükselişi Rusya'yı Sivastapol konusunda tekrar kaygılandırmıştır.²⁷⁴

Ekonomik anlamda kıyaslama yaptığımızda da Rusya'nın Ukrayna ile olan ekonomik ilişkilerinin Gürcistan'a göre daha büyük hacimde olduğunu görmekteyiz. Yine Rusya'nın eski Sovyet nüfus alanında oluşturmaya çalıştığı uluslararası

²⁷¹ Mearsheimer, J. J., 2014, 2.

²⁷² Dayspring, S. M., 2015, 109.

²⁷³ İnternet: Kyiv Post, (28.11.2009). "Yushchenko: Russian Black Sea Fleet must be Withdrawn by 2017",

Web:<http://www.kyivpost.com/content/ukraine/yushchenko-russian-black-sea-fleet-mustbe-withdra-53835.html> adresinden 16 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

²⁷⁴ Dayspring, S. M., 2015, 119.

ekonomik yapılanma ve kolektif güvenlik örgütünün önemli bir parçasını Ukrayna oluşturmaktadır. Ukrayna'nın Batı'ya kaptırılması Rusya'nın milli menfaatlerini ve bu paraleldeki siyasetini derinden sarsacağı ortadadır.

Gürcistan Savaşı'nda Rusya'nın istediklerini elde etmesine rağmen Rus Ordusunun sergilediği görüntü çok iç açıcı değildi. Bundan dolayı Batılı ülkeler Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesini pek mümkün görmemiş olmaları ki Ukrayna'nın Batı'ya olan entegrasyon sürecinde hız kesmemişlerdir. Ukrayna'nın AB üyeliğine yönelik "Birlik Anlaşması"nın imzalanmasına ilişkin sürecin sona yaklaşması ve Kırım'ın Batı kontrolüne geçmesine yönelik endişeler Rusya'nın tepki vermesine neden olmuştur. Rus yanlısı Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukovych'in Birlik Anlaşmasını imzalamayı onaylamamasının ardından Batının kışkırtması ile başlayan meydan protestoları sonrasında Rusya, Kırım ve Doğu Ukrayna'ya yönelik hamlesini yapmak durumunda kalmıştır.

Bu bölümde Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik stratejisi Prusyalı Generalin üçlemesi kapsamında incelenerek Gürcistan örneğinden elde ettiğimiz bulgularla analiz edilecektir. İlk olarak halk desteği kapsamında Ukrayna krizini ele aldığımızda, Rusya'nın Gürcistan krizindekine benzer bir sonuca ulaştığını söyleyebiliriz. Rusya Ukrayna müdahalesinde olduğu gibi kendi halkının ve başta Kırım olmak üzere Ukrayna'da yaşayan etnik Rusların desteğini sağlamış, ancak uluslararası kamuoyunu müdahalesinin haklı olduğu konusunda ikna etmek pek mümkün olmamıştır. Rusya'nın uluslararası kamuoyunun desteğini almak gibi bir hedefinin olup olmadığı da tartışmaya açık bir konudur.

Levada Center tarafından 2014 yılından 2016 yılına kadar sürekli olarak uygulanan anketlere göre Rus Halkı "Meydan Protestoları"nı yüzde 80-84 oranında bir darbe teşebbüsü olarak görürken, Kırım'ın ilhakını da yüzde 83-89 oranında onaylamaktadır.²⁷⁵Bu oranlar Rus halkının Ukrayna müdahalesine verdiği desteği ortaya koymaktadır. Hedef ülke halkına baktığımızda ise Kırım ve Ukrayna'nın Doğusu'nda etnik Rus nüfusun yoğunluğu nedeniyle Ukrayna'nın diğer bölgelerine

²⁷⁵ İnternet: Levada Center. (2016). "Maidan and Russia-Ukraine Relations (Survey)", Web: <https://www.levada.ru/en/2016/04/05/maidan-and-russia-ukraine-relations/> adresinden 02 Mart 2018 tarihinde alınmıştır.

nazaran Rusya'ya olan sempati daha büyüktür. 2012 yılında yapılan bir anket sonucuna göre Kiev ve Batı bölgelerde Avrupa, ülkenin doğusunda ve Kırım'da ise Rusya ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde görüşün ortaya çıkması bunu destekler niteliktedir.²⁷⁶

Etnik Rus nüfusu bir kenara bırakırsak özellikle eski Sovyet bölgesindeki ülkelerde Rusça'nın en etkin dil olduğu da göz önüne alındığında, Rusya'nın yumuşak güç potansiyelinin bulunduğu söylenebilir. Başta uzay çalışmaları olmak üzere bilimsel çalışmalar alanında, bale, klasik müzik gibi sanat dallarında, Petersburg ve Moskova gibi tarihi ve turistik açıdan önemli şehirleri ile Rusya yumuşak güç potansiyeline sahip bir ülkedir. Ancak bu potansiyeli etkiye dönüştürme konusunda başarılı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bu başarısızlığın arkasında yatan nedenlerden ilki Rusya'nın tarihinden gelen anti demokratik ve sert gücün ön planda olduğu imajının yanında iki kutuplu Soğuk Savaşın yenilen tarafı olmasıdır. Soğuk Savaş'taki en önemli rakibi ABD'nin küresel çapta yumuşak gücünü çok etkin olarak kullanması ve yumuşak gücünün en önemli unsurlarından olan Hollywood filmlerinde Rusya'nın kötü imajının işlenmesi Rusya'yı bu alanda olumsuz yönde etkileyen ikinci nedendir. Soğuk Savaş sonrası demokratikleşme yolunda sinyaller veren Rusya'nın 2004 sonrası otoriter bir görünüm sergilemeye başlaması ile Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik askeri müdahaleleri yumuşak güç potansiyelinin kinetik hale geçmesinin önündeki bir diğer engeldir.²⁷⁷

Uluslararası kamuoyu Rusya – Ukrayna krizinde büyük çoğunlukla Ukrayna'nın yanında yer almıştır. Aslında Rusya'nın uluslararası imajının Ukrayna krizinden bağımsız olarak negatif bir görüntü sergilediğini²⁷⁸ ve yakın gelecekte bunun değişmesinin güç olduğunu ikinci bölümde ifade etmiştik.

²⁷⁶ İnternet: USAID. (2012). "Key Findings: Public Opinion in Ukraine (Survey)", 3, Web: https://www.ifes.org/sites/default/files/ukraine_2012_summary_of_findings_2.pdf adresinden 27 Kasım 2019 tarihinde alınmıştır.

²⁷⁷ Rutland, P. and Kazantsev, A. (2016). "The Limits of Russia's Soft Power". *Journal of Political Power*, 9 (3), 395.

²⁷⁸ İnternet: Huang, C. and Cha, J. (2020). "Russia and Putin Recieve Low Ratings Globally," Pew Research Center, 07.02.2020, Web: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/02/07/russia-and-putin-receive-low-ratings-globally/> adresinden 20 Haziran 2020 tarihinde alınmıştır.

Üçlemenin ikinci unsuru olan araçların ilk aracı diplomasiyi mercek altına aldığımızda, Ukrayna'nın Rusya'nın Batılı örgütlere karşı Asya'da oluşturmaya çalıştığı güvenlik ve ekonomik alandaki yapılanmaların merkezini oluşturduğunu görmekteyiz. Rusya'nın Ukrayna'yı yanına çekememesi durumunda Avrasya Birliği'yle birlikte, Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)'nün önemi de azalmaktadır.²⁷⁹ Ukrayna hem coğrafi konum, hem nüfus açısından ekonomik ve güvenlik alanlarında stratejik öneme sahip bir ülke olma özelliğine sahiptir. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik diplomasisinde ilk adımını Ukrayna'nın Batı ile entegrasyon ihtimalini ortadan kaldırmak oluşturmaktadır. Nitekim 2014 yılında Rus Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov Ukrayna'nın tarafsız statüsünün korunması gerektiğine vurgu yapmıştır.²⁸⁰ Ukrayna 1990 yılındaki bağımsızlık deklarasyonunda ve 1991 yılında kabul edilen Anayasasında "tarafsızlık" prensibini kabul etmektedir.²⁸¹ Rusya'nın Ukrayna'nın tarafsızlık politikası izlemesi halinde uzun vadede buna saygı göstereceğini düşünmek gerçekçi olmayacaktır. Ancak yanına çekmeyi başaramadığı Ukrayna'ya bu açıdan yaklaşması Batı entegrasyonu karşısında bir alternatif oluşturma çabasını göstermektedir.

Rusya Kırım'ı ilhak ederek Sivastopol'deki üssünün geleceğini ve dolayısıyla Karadeniz'deki inisiyatifini sağlamlaştırmıştır. Ukrayna'nın Doğusu'nda ise eski Sovyetler bölgesindeki çoğu yerde olduğu gibi çözümsüz bir çatışma ortamı yaratmış ve bu durumu Ukrayna üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Ayrıca Viktor Yanukovych döneminden itibaren Ukrayna'da federal bir sistemin kabul edilmesi yönünde bir diplomasi yürüten Rusya, bununla Ukrayna'nın Doğusu'nda kurulacak otonom yönetimler vasıtasıyla Ukrayna üzerinde kontrol tesis etmeyi amaçlamaktadır.²⁸² Ukrayna'nın olası bir Batı entegrasyonunu veto etme

²⁷⁹ İnternet: Yermolaiev, A., Denysenko, S., Markieieva, O., Poliakov, L. (2015). "Ukrainian Conflict and the Future of Global and European Security". *Нова Українаінститут Стратегічних Досліджень-Київ*, 17. Web: http://newukraineinstitute.org/media/news/500/file/crisis_security%20ENG.pdf adresinden 05 Eylül 2017 tarihinde alınmıştır.

²⁸⁰ İnternet: Morissey, E. (2014). "Satellite Photos Show Russia Mobilizing on Ukraine Border," 11.04.2014, Web: <https://hotair.com/archives/ed-morrissey/2014/04/11/nato-satellite-photos-show-russia-mobilizing-on-ukraine-border/> adresinden 21 Eylül 2017 tarihinde alınmıştır.

²⁸¹ İnternet: Potapkina, V. (2010). "Ukraine's Neutrality: A Myth or Reality?" E-International Relations, 30.11.2010, <https://www.e-ir.info/2010/11/30/ukraine%E2%80%99s-neutrality-a-myth-or-reality/> adresinden 12 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

²⁸² İnternet: Ryzhkov, V. (2014). "Putin's Federalization Card in Ukraine," The Moskov Times, 07.04.2014, <https://www.themoscowtimes.com/2014/04/07/putins-federalization-card-in-ukraine-a33715> adresinden 13 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

gücüne sahip olacak bu yönetimler Rusya ile ikili anlaşma yapabilme kabiliyetine de sahip olabileceklerdir.²⁸³ Savaş sonrası yürütülen görüşmelerde de Rusya federal bir siyasi yapıyı gündeme taşımaktadır.

Rusya, Ukrayna müdahalesinin başından itibaren hibrit savaşın önemli özelliklerinden biri olan inkâr politikasını takip etmiştir. Rus ordusunun çatışmalara müdahil olmadığını vurgulayan Rusya, Kırım'daki Rus güçlerinin varlığını yönetimi ele geçiren Rus yanlısı Kırımlı siyaset adamı Aksyunov'un yardım çağrısına kadar kabul etmemiştir. Bu çağrı ile bir anlamda Rus askeri gücünün Kırım'daki varlığına meşruiyet kazandırmayı amaçlayan Rusya, Kırım'ın ilhakına giden sürecin de şeklen demokratik bir görünümde olmasını amaçlamıştır.

Gürcistan Savaşı ile kıyaslandığında Rusya'nın Ukrayna'ya karşı çok daha başarılı bir bilgi harekâtı icra ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle Kırım'da icra ettiği harekâtın neredeyse kan dökülmeden tamamlanmasının temel nedeninin de bilgi harekâtındaki başarıya dayandırmak doğru olacaktır. Gürcistan'da icra ettiği ağırlıklı olarak konvansiyonel güce dayanan harekâtın aksine Rusya, Ukrayna'da iç ve dış kamuoyu, hedef ülke halkı ve yöneticilerinin algılarını yönetmek suretiyle başarıya ulaşmıştır.

Aslında bilgi harekâtının bir türü olarak da ifade edebileceğimiz siber harekâtın da Ukrayna örneğinde oldukça başarılı ve yoğun bir şekilde kullanıldığını söyleyebiliriz. Siber saldırılarla Rus kuvvetleri Kırım'a girmeden önce Ukrayna'nın telekomünikasyon sistemi çökertilmiş, Ukrayna merkezli önemli web siteleri işlevsiz kılınmış, Ukraynalı yöneticilerin mobil telefonları işlemez hale getirilmiştir.²⁸⁴ Gürcistan'da olduğu gibi milliyetçi hackerler vasıtasıyla siber saldırılar düzenlenerek Ukrayna ve NATO web sitelerine erişim engellenmiş, bir kısım web siteleri tahrip edilmiş, "ABD-Ukrayna Askeri İşbirliği" dokümanları ele geçirilmiş ve Ukrayna'nın Merkezi Seçim Komisyonu ağı etki altında bırakılmıştır.²⁸⁵ Gürcistan örneğinin aksine siber casusluk Kırım harekâtı öncesinde, esnasında ve sonrasında kullanılan

²⁸³ Larrabee, F. S., Wilson, P. A. and Gordon, J. (2015). *The Ukrainian Crisis and European Security: Implications for U.S. and U.S. Army*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 10.

²⁸⁴ Unwala, A. and Ghor, S. (2015). "Brandishing the Cybered Bear: Information War and the Russia-Ukraine Conflict". *Military Cyber Affairs*, 1 (1), 1.

²⁸⁵ Iasiello, E. J. (2017). "Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea". *Innovations in Warfare and Strategy*, 47 (2), 55.

etkin yöntemlerden biridir. Ukrayna, NATO ve AB yetkililerinin bilgisayar hesaplarının yanı sıra gazetecilerin de bilgisayarlarına sızılmış, karşı bilgi harekâtına ve diplomatik girişimlere ön alınarak avantaj elde edilmiştir.²⁸⁶

Yine Gürcistan'dan farklı olarak televizyon yayınları ve Ukrayna sitelerini taklit etmek suretiyle oluşturulan web siteleri vasıtasıyla Rusya'ya destek veren haberler yapılmıştır. Haberlerde Rusya'nın Rusça konuşan halkı korumak için hareket ettiği, Rus ordusunun Ukrayna topraklarına girmediği, Batının Rusya'ya karşı bilgi harekâtı yaptığı gibi temalar işlenerek halkın algısı şekillendirilmeye çalışılmıştır.²⁸⁷

Ukrayna'da yaşayan etnik Rus nüfusunun varlığı ve nüfusun çoğunluğu tarafından Rusça'nın bilinmesi bilgi harekâtının etkinliğini artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ukrayna nüfusunun % 17.3'ünü etnik Ruslar oluştururken²⁸⁸, nüfusun çoğunluğu tarafından günlük konuşmalarda daha çok Rusça tercih edilmektedir.²⁸⁹ Aslında ortak tarih ve Rusça'nın yaygın olarak bilinmesi göz önüne alındığında, yumuşak güç anlamında Ukrayna'da avantaja sahip olan Rusya bu avantajını kullanamamıştır.²⁹⁰ Bunun en önemli nedeni Sovyetler Birliğinden kalma tarihi hafızadır.

Rusya'nın önemli ölçüde yumuşak güç potansiyeline sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Günümüzde önemini yitirmiş olsa da komünizm hem Avrupa'da hem de üçüncü dünya ülkelerinde sempati uyandırmaktaydı.²⁹¹

Yumuşak gücün 2013 yılında "Rus Dış Politika Belgesi"nde yer alması son dönemde Kremlin'in gücün bu şekline verdiği önemi göstermektedir.²⁹² Özellikle

²⁸⁶ Iasiello, E. J., 2017, 55.

²⁸⁷ Iasiello, E. J., 2017, 56.

²⁸⁸ İnternet: Central Intelligence Agency, CIA World Factbook, Web: https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/print_up.html adresinden 30 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

²⁸⁹ Fournier, A. (2002). "Mapping Identities: Russian Resistance to Linguistic Ukrainisation in Central and Eastern Ukraine". *Europe-Asia Studies*, 54 (3), 419.

²⁹⁰ İnternet: Dumlupınar, N. (2017). Avrupa Güvenliği Kapsamında Ukrayna Krizi. **ANKASAM** (Analiz), 20 (4), 14. Web: <https://ankasam.org/wp-content/uploads/2018/12/MET%C4%B0N-Nihat-Dumlup%C4%B1nar-Avrupa-G%C3%BCvenli%C4%9Fi-Kapsam%C4%B1nda-Ukrayna-Krizi.pdf> adresinden 12 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

²⁹¹ Harpen, H. M. (2016). *Putin's Propaganda Machine: Soft Power and Russian Foreign Policy*. Maryland and London: Rowman & Littlefield, e-book, 638.

²⁹² Rutland, P. and Kazantsev, A., 2016, 396.

renkli devrimler sonrası Rus yönetimi yumuşak gücün ne kadar etkili olabileceğinin farkına varmıştır.²⁹³ Ancak klasik bir Amerikan konsepti olarak görülen Nye'in tanımındaki yumuşak gücün Ruslar tarafından içselleştirilemediği görülmektedir.²⁹⁴ Çünkü Rusya Amerika'nın etkin yumuşak gücü karşısında oldukça avantajsız bir pozisyona sahiptir. Demokrasi gibi evrensel olarak kabul görmüş bir kavram, Hollywood filmleri, McDonalds, Starbucks ve daha birçok önemli yumuşak güç unsuru karşısında mücadele kapasitesi çok düşük olan Rusya yumuşak gücün anlamını indirgemek durumunda kalmıştır. Yumuşak gücün bir aracı olan kamu diplomasisi yumuşak gücün kendisi olarak ifade edilmeye başlanmıştır.²⁹⁵ Dolayısıyla kamu diplomasisi kullanılarak yapılan her faaliyet yumuşak güç olarak lanse edilmektedir. Rusya'nın perspektifinden sert gücün ayrılmaz bir parçası olarak görülen yumuşak güç devlete özgü özel bir araç olarak tanımlanmaktadır.²⁹⁶

Harpen, Rusya'nın yumuşak güç stratejisini üç kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki bu alanda mücadele etmekte güçlük çektiği rakibini aşağı çekme politikasıdır. İkinci strateji taklit yöntemiyle bu alandaki mevcut uygulamaları kullanmak, üçüncüsü ise yeni yumuşak güç stratejileri geliştirmek ve uygulamaya sokmaktır.²⁹⁷ Bu stratejiler yakından incelendiğinde sadece ikinci strateji yani taklit yöntemi gerçek anlamdaki yumuşak güç faaliyetlerini içerdiği görülmektedir.

Rusya aşağı çekme stratejisiyle başta ABD olmak üzere Batı'nın yumuşak güç faaliyetlerini özellikle kendi topraklarında engelleme gayretleri içerisinde. Rusya'nın 2012 yılında Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı(USAID)'nin faaliyetlerine son vermesi ve 2014 yılında Moskova'daki bir McDonalds şubesini kapatması bu stratejiye örnek verilebilir. Rusya hükümetinin bu strateji kapsamında koymuş olduğu yabancı ajan (foreign agent) kanunuyla tüm yabancı devlet dışı kuruluşlar ile yabancı destekli yerel kuruluşlar itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır.²⁹⁸

Gerçek anlamdaki yumuşak güce yakın olduğunu ifade ettiğimiz taklit stratejisinde ise Rusya Batılı ülkelerin bu alandaki önemli kuruluşlarına benzer

²⁹³ Harpen, H. M., 2016, 723.

²⁹⁴ Harpen, H. M., 2016, 719.

²⁹⁵ Harpen, H. M., 2016, 758.

²⁹⁶ Harpen, H. M., 2016, 784.

²⁹⁷ Harpen, H. M., 2016, 917.

²⁹⁸ Harpen, H. M., 2016, 1094-1126.

kuruluşlarla uluslararası alanda faaliyet icra etme gayretindedir. Özellikle eski Sovyet topraklarında gayretlerini yoğunlaştıran Rusya'nın bu alandaki en önemli temsilcileri Russkiy Mir ve Rossotrudnichestvo gibi kuruluşlardır. Asıl hedefi eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yeni renkli devrimlerin önüne geçmek olan bu kuruluşlardan Rossotrudnichestvo 25 milyonun üzerindeki etnik Rus ve 100 milyon Rusça konuşan nüfus üzerinde Rus etkisini sürdürme ve geliştirmeyi amaçlamaktadır.²⁹⁹

Rusya, bu stratejilerin yanı sıra Ketchum, GPlus Europe gibi Batılı halkla ilişkiler şirketlerini kiralamak suretiyle toplumsal algıyı yönlendirme ve diğer ülkelerin siyasi kararlarını etkileme faaliyetleri icra etmektedir. Bunun yanında Ortodoks kilisesinin faaliyetleri ile yerel ve uluslararası medya kuruluşları vasıtasıyla yapılan propaganda faaliyetleriyle kendi tanımlamasıyla yumuşak güç uygulamaktadır.³⁰⁰ Rusya'nın yumuşak gücü olarak lanse edilen bu uygulamalar incelendiğinde temel odak noktasını cazibenin değil, aldatma, zorlama, baskı vb. çoğunlukla sert güç ile özdeşleştirilmesi gereken unsurların oluşturduğu görülmektedir.

Rusya'nın yumuşak güç olarak nitelendirdiği faaliyetler bilgi harekâtı kapsamındaki propaganda faaliyetlerinden öteye geçmemiştir. Özellikle etnik Ruslar hedef alınarak Ukrayna'nın AB'ye katılması durumunda etnik Rusların ikinci sınıf vatandaş muamelesi göreceği propagandasının oldukça etkili olduğu ifade edilmektedir.³⁰¹ Ayrıca meydan protestolarında Rusçanın statüsünün değiştirileceği ve Kırım yerel polisi Berkut mensuplarının işlerine son verileceğine yönelik anons yapılması, Kırım'da Ukrayna'ya karşı paramiliter örgütlenmeleri hızlandırmıştır.³⁰²

Rusya, Gürcistan ile kıyaslandığında ekonomi aracını Ukrayna'ya karşı çok daha etkili bir şekilde kullanmıştır. Özellikle enerji alanında Ukrayna düşük fiyat stratejisi ile Rusya'ya bağımlı hale getirilmek suretiyle Ukrayna üzerinde bir baskı noktası tesis edilmiştir.

²⁹⁹ Rutland, P. and Kazantsev, A., 405.

³⁰⁰ Harpen, H. M., 2016, 1159, 1330.

³⁰¹ Kofman, M. and Rojansky, M., 2015, 4.

³⁰² Kofman, M. and Rojansky, M., 2015, 4.

Putin dönemi ile birlikte Ukrayna ile ticari ilişkilerde gelişme gözlemlenmiştir. 2000 yılından 2008 yılı krizine kadar Ukrayna'ya olan ihracat istikrarlı bir şekilde artmış, 2008 krizi ile birlikte görülen düşüşün ardından 2010-2011 yıllarında hızlı bir yükselişle 30.5 milyar ABD Doları seviyesine çıkmıştır. Müteakiben ilişkilerin gerginleşmesiyle birlikte 2013 yılında 23.8 milyar, 2014 yılında ise 17 milyar ABD Doları seviyelerine gerilemiştir.³⁰³ 2014 Krizinin hemen öncesine baktığımızda Rusya'nın Ukrayna'nın toplam ithalatında %30-35'lik bir paya sahip olduğunu görmekteyiz.³⁰⁴ Bunun büyük bölümünü enerji ithalatı oluşturmaktadır.

İki ülke arasındaki ekonomik bağımlılığa baktığımızda kriz öncesi dönemde Ukrayna'nın enerji konusunda büyük oranda Rusya'ya bağımlı olduğunu görmekteyiz. Ukrayna'nın enerji bağımlılığı Rusya'nın Ukrayna'ya karşı doğalgaz fiyatlarının piyasa değerinin altında tutması sonucunda ortaya çıkmıştır. Ukrayna Rusya'dan Avrupa ülkelerine göre çok daha ucuz fiyatlara doğal gaz ithal edebildiği için Rusya'ya bağımlı hale gelmiştir. Kriz öncesi Ukrayna bir metre küp doğalgaza 285 ABD Doları öderken Almanya 399 ABD Doları ödemektedir.³⁰⁵ 2010 yılında yapılan anlaşma ile Ukrayna doğalgaz fiyatlarında yıllık 4 milyar ABD Doları gibi Gayri Safi Milli Hâsılasının %3'üne tekabül eden bir oranda kar elde etmiştir. Bunun karşılığında Sivastopol Limanını bir 25 yıl daha Rusya'ya kiralamayı kabul etmiştir.³⁰⁶ İlişkilerin gerginleşmesiyle Rusya, Ukrayna'ya ihraç ettiği doğalgaz fiyatını artırarak ekonomik aracı devreye sokmuştur. Doğalgaz fiyatını 285 ABD Dolarından Avrupa ülkelerinin satın aldığı fiyatında çok üstüne 485 ABD Dolarına yükseltmiştir.³⁰⁷ Rusya Ukrayna'ya karşı sadece doğalgaz fiyatlarını yükseltmekle yetinmemiş, 2006 ve 2009 yıllarında da yaptığı gibi Ukrayna'ya doğalgaz akışını geçici süreyle durdurmuştur.³⁰⁸ 2015 yılında Ukrayna'ya mazot ve LPG ihracatını

³⁰³ Gusev, L.(2015)."The Economic Relations Between Ukraine and Russia at the Present Stage," **Ante Portas-Studia nad Bezpieczeństwem**, 2 (5), 132.

³⁰⁴ İnternet: Dabrowski, M., Dominguez-Jimenez M. and Zachman, G. (Temmuz, 2020). "Ukraine: Trade Reorientation from Russia to EU", Web:<https://www.bruegel.org/2020/07/ukraine-trade-reorientation-from-russia-to-the-eu/> adresinden 10 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

³⁰⁵ İnternet: Shapless, J. D. (Nisan, 2014). "Russia, Ukraine and Europe are Tied by Gas Dependency," Web: <https://theconversation.com/russia-ukraine-and-europe-are-tied-by-gas-dependency-25719> adresinden 05 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁰⁶ İnternet: "Ukraine: The Price of Addiction", 18 Şubat 2014, Web: <http://barreelperday.com/2014/02/18/ukraine-price-addiction/> adresinden 11 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

³⁰⁷ İnternet: Shapless, J. D. (Nisan, 2014).

³⁰⁸ Furgacz, P. (2015). "The Russian Ukrainian Economic War". **Ante Portas-Studia nad Bezpieczeństwem**, 2 (5), 118.

tamamen yasaklayan Rusya ekonomik aracı ile oluşturduğu baskıyı dikey olarak tırmandırma yoluna gitmiştir.

Rusya enerji alanının dışında da Ukrayna üzerinde önemli ekonomik baskılar oluşturmayı başarmıştır. Rusya Ukrayna'dan peynir, balık konservesi, sebze, tohum, alkollü içki gibi ürünlerin ithalatını yasaklamış, Donbas ve Luhansk bölgelerindeki birçok fabrikanın kapatılarak Rusya'ya taşınmasını sağlamış, uyguladığı ekonomik yaptırımlarla Ukrayna'nın 10 milyar ABD Doları gibi büyük bir zarara uğramasını sağlamıştır.³⁰⁹

Gürcistan Krizinden farklı olarak bu krizden ekonomik anlamda Rusya'nın da etkilendiğini söylemek gerekmektedir. Rusya başta Genel Maksat ve Taarruz Helikopter motorları ile gemilerde kullanılan gaz türbinleri olmak üzere birçok silah sistem parçasının tedariki konusunda Ukrayna'ya bağımlı bir haldeydi. Krizle birlikte bu konuda problem yaşayan Rusya, önemli birçok projesini de ertelemek durumunda kalmıştır.³¹⁰ Enerji alanında Ukrayna'ya uyguladığı ambargolar zaten zor günler geçiren Rus ekonomisinin enerji gelirlerinin de azalmasına yol açmıştır.

Ukrayna, 2014 krizinden aldığı dersle dış ticarete Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma yoluna gitmiştir. 2018 yılı itibarıyla Rusya'ya olan ihracatı % 7.7 seviyesine düşerken, Rusya'dan ithalatı ise %15'in altına düşmüştür. Bu azalmanın yerini AB doldurmuştur. Ukrayna'nın AB ülkelerine ihracatı 2012-2018 yılları arasında %17.7, AB ülkelerinden ithalatı ise %10'luk bir artış göstermiştir.³¹¹ Ukrayna'nın kriz sonrası en büyük başarısı ise doğalgaz konusunda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmasıdır. Yapmış olduğu reformlarla doğalgaz talebini düşüren Ukrayna, AB'den doğalgaz ithalatına başlayarak enerji güvenliği konusunda önemli adımlar atmıştır.³¹² Ancak çeşitli kaynaklarda doğalgaz ithalatında olumlu adımlar

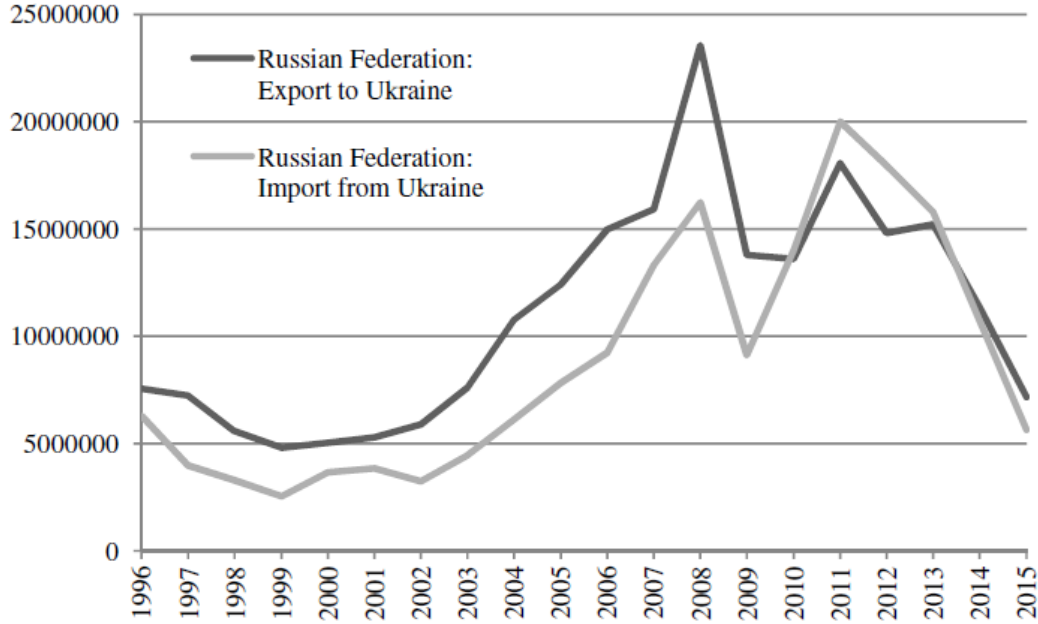
³⁰⁹ Furgacz, P., 2015, 116, 118, 122.

³¹⁰ Furgacz, P., 2015, 117.

³¹¹ İnternet: Dabrowski, M., Dominguez-Jimenez M. and Zachman, G. (July, 2020).

³¹² İnternet: Dabrowski, M., Dominguez-Jimenez M. and Zachman, G. (July, 2020).

atan Ukrayna'nın petrol bakımından giderek Rusya'ya bağımlı hale geldiği ifade edilmektedir.³¹³

Şekil 3.2. Rusya – Ukrayna ekonomik ilişkileri (USD) ³¹⁴

Ordu dışı silahlı unsurlar ve yerel iş birlikçiler Rusya tarafından Ukrayna'da kullanılan bir diğer araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Rus yanlısı silahlı yerel örgütler ve özel askeri şirketler Ukrayna'nın Doğusunda Donetsk ve Luhansk bölgelerinde yoğun olarak kullanılırken, Kırım bölgesinde daha çok siyasi alandaki önemli figürler vasıtasıyla halkın örgütlendiği ifade edilebilir. Kırım'da Rusya tarafından her ne kadar yerel unsurlar olduğu ifade edilse de küçük yeşil adamların Rus ordusu personeli olduğu bilinmektedir.³¹⁵

Kırım'da Gürcistan örneğinin tam aksine Ruslardan devşirme olmayan tamamen Kırım'lı işbirlikçilerin mevcudiyeti halkın örgütlenmesinde büyük rol

³¹³ İnternet: Konończuk, W. (September, 2017). "A Dangerous Energy Policy: Ukraine, Despite War, Is Making Itself Dependent on Russian Oil", EnergyPost, Web: <https://energypost.eu/15647-2/> adresinden 15 Mart 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Holubeva, O. (November, 2019). "Geography of Diesel fuel Supply to Ukraine: Dependence on Russia is Quite Strong," Web: <https://112.international/ukraine-top-news/geography-of-diesel-fuel-supply-to-ukraine-dependence-on-russia-is-quite-strong-44884.html> adresinden 02 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

³¹⁴ Вибель, В., 2017, 11.

³¹⁵ İnternet: Bugriy, M. (2014). The Crimean Operation: Russian Force and Tactics. *Eurasia Daily Monitor*, 11 (61), Web: http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42164&no_cache=1#.VvLlfGQrJhB, adresinden 11 Kasım 2019 tarihinde alınmıştır

oynamıştır. Vadim Kolesnichenko ve daha sonra Kırım Başbakanı olan Sergei Aksyonov Rusya'nın Kırım'daki başarılı operasyonunun arkasındaki önemli iş birlikçiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksyonov'un sadece Sivastopol'de 10.000 kişiyi organize etmesi iş birlikçilerin etkisini ortaya koymaktadır.³¹⁶ Parlamantonun ele geçirilmesi ve müteakiben Aksyonov'un Başbakan seçilmesi sonrasında ilk iş olarak Rusya'yı resmi olarak Ukrayna'ya karşı yardıma çağırması Rusya'nın Kırım'daki varlığının meşrulaştırmasına yönelik önceden planlanmış bir adım olarak görülmelidir.³¹⁷

Ukrayna krizinin diğer bölümü olan ve yoğun silahlı çatışmaların yaşandığı Donbas Bölgesine baktığımızda yerel silahlı örgütlerin, özel askeri şirketlerin, paralı askerlerin ve yerel silahlı örgüt kisvesine bürünmüş Rus özel kuvvetlerinin yoğun olarak kullanıldığını görmekteyiz. Donbas, Donetsk ve Luhansk olmak üzere iki ana bölgeye ayrılmaktadır. Ukrayna'ya karşı her iki bölgedeki ayrılıkçılar tarafından Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Ayrılıkçıların oluşturduğu bu yapıların silahlı güçlerini yerel milislerin, Kazak, Sırp ve Çeçen gönüllülerin, Rus Özel Askeri Şirketlerin ve Rus askerlerinin oluşturduğu ifade edilmektedir.³¹⁸ Başta Wagner Şirketi olmak üzere Donbas bölgesinde Rus Özel Askeri Şirketleri taarruzi anlamda kullanılmışlardır. Wagner'in topçu baraj atışlarının idaresinde, piyade unsurlarının manevrasının yönetilmesinde, hava savunma atışlarının icrasında ve düşman hatlarının bozulmasına yönelik yüksek risk içeren harekâtlarda etkin rol aldığı ifade edilmektedir.³¹⁹

Kırım ve Donbas bölgelerinde icra edilen harekât arasında önemli farklılıklar görülmektedir. Rusya, Kırım'da halk üzerinde etkisi yüksek olan siyasi figürlerin işbirliği ile daha planlı ve koordineli bir halk desteğini arkasına alarak silahlı güce çok fazla başvurmadan başarıya ulaşmıştır. Öncelikle Kırım nüfusunun büyük oranda Rus olmasının bunda önemli bir payı bulunmaktadır. Kırımın coğrafi yapısının Ukrayna Ordusuna derinlikte savunma imkânı vermemesinden dolayı

³¹⁶ Dugas, M. E., 2016, 79.

³¹⁷ Dayspring, S. M., 2015, 138.

³¹⁸ İnternet: Asymetric Warfare Group and TRADOC G2. (2020). "Russian Private Military Companies: Their Use and How to Consider Them in Operations, Competition and Conflict", 76. Web: <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-books/329271> adresinden 16 Haziran 2020 tarihinde alınmıştır.

³¹⁹ İnternet: Asymetric Warfare Group and TRADOC G2., 2020, 77.

çekilmeye zorlamış ve Rusya Kırım bölgesinde Ukrayna Ordusunun bir direnci ile karşılaşmamıştır. Hatta Ukrayna Donanma Komutanlığına atandıktan sadece bir gün sonra Rus saflarına geçtiğini ilan eden Amiral Denis Berezovsky Ukrayna ordusu içerisinde karışıklığa neden olmuş ve muhtemel bir direncide geciktirmiştir.³²⁰ Donbas bölgesinde ise toparlanarak karşı direnç oluşturan Ukrayna Ordusu ile yukarıda bahsedildiği üzere farklı etnik kimliklerden oluşan gönüllü silahlı gruplar, paralı askerler ve Rus ordusu arasında silahlı bir çatışma ortamı oluşmuştur.

Son ve en önemli savaş aracı olan Rus ordusu 2008 Gürcistan Savaşı sonrası yapılan reformların da etkisi ile Gürcistan'dakinin aksine bambaşka bir görüntü ile sahneye çıkmıştır. Rus ordusu reformların etkisiyle çok daha profesyonel ve etkin bir görünüm sergilemiştir. Bununla birlikte Rusya ordusunun savaşa dâhil olduğu iddialarını yürüttüğü inkâr politikasıyla reddetmiştir. Kırım'da Karadeniz Donanmasının bir parçası olan 810. Deniz Piyade Tugayının ve Rus Özel Kuvvetlerinin başlangıçtan itibaren faaliyetleri³²¹ bulunmasına rağmen Rusya ordusunun Aksyunov'un Rusya'ya resmi olarak yardım çağrısında bulunmasına kadar geçen süreçte Kırım'daki olaylara müdahil olmadığını savunmuştur. Ukrayna'nın doğusundaki çatışmalarda da yine benzer şekilde Rus ordusunun varlığını görmekteyiz. Özellikle Rus yanlısı örgütlerin Ukrayna karşısındaki harekâtlarının durma noktasına gelmesiyle aktif bir şekilde faaliyet gösteren Rus ordusunun Doğu Ukrayna'da 2014 itibarıyla 10.000, sınır hattında ise 40.000 kişilik askeri gücü bulunmaktaydı. Uzun mesafeli atış kabiliyetine sahip ateş destek vasıtalarını da dâhil ettiğimizde 104 farklı Rus birliğinin çatışmalara dâhil olduğu ifade edilmektedir.³²² 2015 yılında Rus askeri gücü Donbas bölgesinde 14.400, sınır hattında ise 55.800'e ulaşmıştır.³²³

Rusya ordusunu Gürcistan'dakinin aksine tam olarak konvansiyonel anlamda kullanmamış, daha çok bölgesel olarak yerel milis güçlerin, paralı ve gönüllü

³²⁰ Dugas, M. E., 2016, 81.

³²¹ Dayspring, S. M., 2015, 129-136.

³²² Sutyagin, I. (2015). Russian Forces in Ukraine. **Briefing Paper**, Royal United Services Institute, London, UK, 4.

³²³ İnternet: Johnson, R. F. (February, 2015) . Update: Russia's Hybrid War in Ukraine-is working-IHS. **Jane's Defence Weekly**, Web:<http://www.matthewaid.com/post/112218572811/can-ukraines-military-beat-the-promoscow-rebels> adresinden 10 Aralık 2016 tarihinde alınmıştır.

askerlerin yetersiz kaldığı alanlarda imkân ve kabiliyetlerini devreye sokmak suretiyle ordusunu kullanmıştır. Ancak Rusya, ordusunun çatışmalara müdahil olduğunu sürekli olarak inkâr etmek suretiyle üçüncü ülkelerin olası bir müdahalesini engelleme çabası içerisine girmiştir.

Üçlemenin son ayağı olan savaşın idaresi Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Yönetim Merkezinin (NTSUOG) faaliyete geçirilmesiyle çok daha etkin bir şekilde icra edilmiş, araçlar arası senkronizasyon tek elden gerçekleştirilmiştir. 28 Mart 2014 tarihinde faaliyetlerine başlayan NTSUOG ancak 01 Aralık 2014 tarihinde tam kapasiteli olarak çalışmaya başlayabilmiştir. Merkezin temel amacı tüm federal bakanlıkların ve departmanların faaliyetlerini ulusal güvenliğin sağlanması doğrultusunda koordine etmektir. Milli donanım ve yazılımlar vasıtasıyla anlık bilgi akışı sağlayan sistemlerle donatılan yönetim merkezi, ülke yönetimine operatif ve stratejik karar vermede rehberlik etmektedir.³²⁴ Karar verme sürecinde önemli faydalar sağlayan yönetim merkezi hibrit savaşın farklı araçlarının yerinde ve zamanında kullanılmasını sağlayarak istenen etkinin oluşmasını kolaylaştırmaktadır.

3.2.4. Ukrayna ve Gürcistan Krizlerinin Hibrit Savaş Kapsamında Karşılaştırılması

Soğuk Savaş sonrası süper güç olma özelliğini yitiren SSCB'nin varisi Rusya Federasyonu on yıllık bir bocalama devresinden sonra Putin ile birlikte başladığı 2000'li yıllarda yeniden uluslararası arenada kendini hissettirmeye başlamıştır. Başta ABD olmak üzere Batı tarafından AB ve NATO vasıtasıyla çevrelenmeye çalışılan Rusya Federasyonu, önce Gürcistan daha sonra Ukrayna müdahaleleri ile sert bir cevap vermiştir. Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri, NATO ve AB'nin genişleme çabası, bir başka ifadeyle Batı'nın Rusya'nın kırmızı çizgilerini geçerek güvenliğine tehdit oluşturması üzerine gerçekleşmeleri nedeniyle benzerlik göstermektedirler. İki eski Sovyet Cumhuriyeti olan Gürcistan ve Ukrayna Batı ile

³²⁴ İnternet: McDermott, R. (2014). Russia Activates New Defense Management Center. *Euroasia Daily Monitor*, 11 (196). Web: <https://jamestown.org/program/russia-activates-new-defense-management-center/> adresinden 01 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

entegrasyon yolunda önemli ilerlemeler kaydetmiş, özellikle 2008 yılı NATO Bükreş Zirvesi'nde gelecekte NATO üyesi olmaları bir bakıma garanti edilmişti.

Eski SSCB Cumhuriyeti olmaları, Rusya ile sınır komşusu olmaları, topraklarında etnik Rus nüfusunun yaşaması, topraklarında her an alevlendirilerek krize dönüştürülebilecek hassas bölgelerin bulunması, Batı'ya entegrasyon çabaları ve Batılı ülkelerin renkli devrimlerle her iki ülkeyi kendi eksenlerine çekme siyaseti açılarından baktığımızda Gürcistan ve Ukrayna'nın benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Ancak coğrafyaların ve nüfusun büyüklüğü, ekonomik ilişkiler, silahlı kuvvetlerinin gücü ile Rusya ve Batı açısından sahip oldukları önem açısından iki ülke birbirinden farklılık göstermektedir.

Rusya'nın 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna müdahaleleri temelde Batı ile aralarındaki mücadele kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. 2000'li yıllarda Putin ile birlikte bir ivme yakalayan Rusya, kırmızı çizgileri olarak gördüğü Gürcistan ve Ukrayna'nın Batının kontrolüne geçmesini ve Batı tarafından çevrelenmeyi kabul etmesi mümkün gözükmemektedir. Yeniden süper güç olma hedefini, uyguladığı dış politika ve söylemleriyle sürekli canlı tutan Rusya, 2008 Gürcistan Savaşı'yla Avrupa ve Ortadoğu başta olmak üzere dünyadaki ABD hegemonyasının kendi nüfuz alanında geçerli olmadığını açık bir şekilde ifade etmiştir. Söz konusu savaşın Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasından ve Bükreş Zirvesi sonucunda açıklanan kararlardan kısa bir süre sonra gerçekleşmesi, Rusya'nın bu hareketinin Batı'ya cevap niteliği taşıdığı tezini kuvvetlendirmektedir. Yine Ukrayna müdahalesinden hemen önce başlayan Meydan protestoları ve bu protestolara Batı'nın verdiği destek Rusya'nın Ukrayna müdahalesini hızlandıran önemli gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı'nın Gürcistan ve Ukrayna'yı batılılaştırma politikası olmadığı varsayıldığında Rusya'nın 2008 ve 2014 yıllarındaki müdahaleleri gerekli kılacak bir sebebin olmadığı değerlendirilmektedir. Bu nedenle her iki savaşı da temelde Rusya ile Batı arasındaki büyük mücadelenin birer bölümü olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Clausewitz'in üçlemesinin ilk ayağı olan halk açısından her iki krize baktığımızda her iki olayda da Rusya'nın kendi halkının desteğini arkasına aldığını, Gürcistan'da Osetler, Abhazlar ve etnik Rusların, Ukrayna'da Kırım ve Donbas

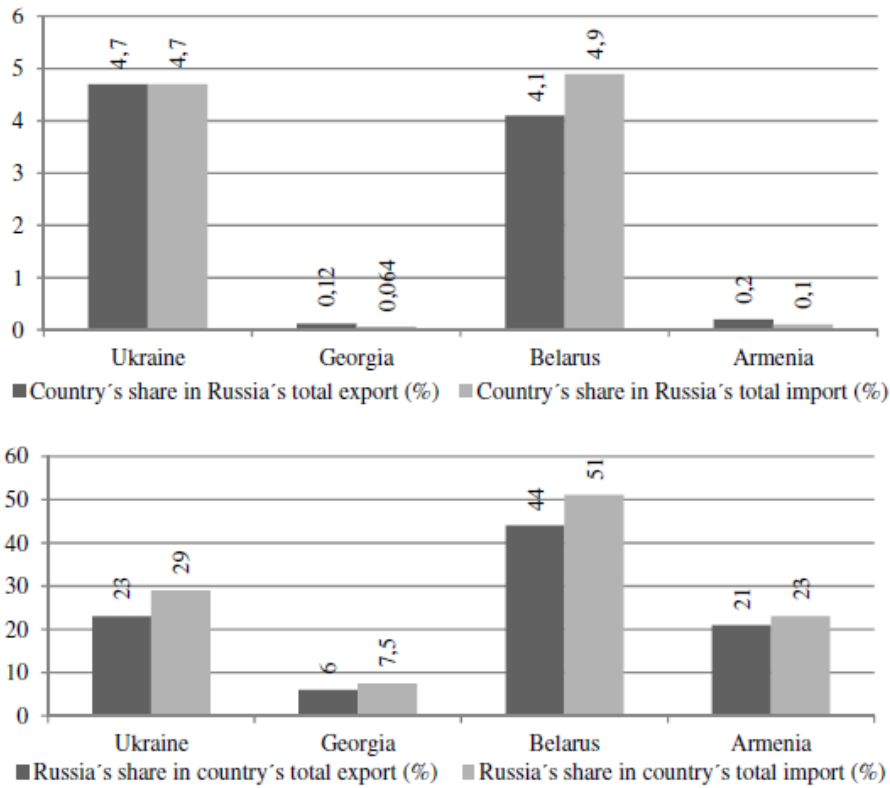
halkının önemli bir bölümünün desteğini sağladığını söylemek mümkündür. Rusya Gürcistan müdahalesinde Barış Gücü kisvesi altında Güney Osetya ve Abhazya'daki askeri varlığını artırmak suretiyle Gürcistan'ı kışkırtmış ve ilk silahlı güç kullanımının Gürcistan tarafından yapılmasını sağlayarak kendi hareketleri için "bölge halkını Gürcistan'a karşı koruma" bahanesini oluşturmuştur. Ukrayna'da ise etnik Ruslara karşı ayrımcılık yapıldığı iddiaları ile bölge halkını etkilemeye çalışmış, hem Kırım hem Doğu Ukrayna'daki askeri müdahalesini inkâr politikasıyla yalanlayarak oyalama taktiği uygulamıştır. Her iki krizde de Rusya'nın uluslararası kamuoyunu ikna ettiği söylenemez. Ancak üçüncü tarafların savaşı müdahalesini engelleyerek amacına ulaşmıştır. Gürcistan'da Gürcistan'ı saldırgan göstermek, Ukrayna'da ise Rusya'nın değil yerel unsurların faaliyet gösterdiğini işleyerek olası bir üçüncü taraf müdahalesi önlenmeye çalışılmıştır.

İkinci unsur olan "araçlar"ı incelediğimizde her iki krizde de benzer araçların kullanıldığını görmek mümkündür. Kullanılan bu araçların kullanılma derecesi ve etkinliği farklılık göstermektedir. En belirgin farklılık silahlı kuvvetlerin kullanılma yönteminde görülmektedir.

Gürcistan Savaşı'nda Rusya Silahlı Kuvvetlerini konvansiyonel anlamda kullanırken, Ukrayna Savaşı'nda ise yerel unsurların desteğinde olacak şekilde genellikle uzun mesafeli ateşler ve özel harekât yoğunluklu olarak kullanmayı tercih etmiştir. Silahlı Kuvvetlerin kullanımındaki bu farklılığın altında Gürcü ve Ukrayna Silahlı Kuvvetleri arasındaki güç farkı, yerel unsurlar ile özel askeri unsurlar ve gönüllü yabancı askerlerin sayısı ve etkinliği gibi nedenler bulunmaktadır.

Bununla birlikte her ne kadar Batılı ülkelerce desteklenip modern bir yapıya kavuşturulmaya çalışılsa da Gürcistan ordusunun Rusya karşısında dayanması mümkün olmadığı herkes tarafından açık bir şekilde bilinmekteydi. Batıyla mücadelede Batı'ya mesaj vermek amacıyla ilk olarak Gürcistan'ın seçilmesi uzun süredir başka bir ülkeye karşı savaşmamış Rus ordusunu test etmek, güçlü ve zayıf taraflarını görmek ve muhtemel bir reformu bu tespitler ışığında şekillendirmek amacını taşıdığı düşünülmektedir. Nitekim Gürcistan Savaşı sonrası silahlı kuvvetler alanında yapılan reformlar Rus ordusunun Ukrayna müdahalesinde çok daha etkin bir görünüm sergilemesini sağlamıştır.

Ekonomik araçlara baktığımızda ise her iki ülkenin de özellikle enerji alanında Rusya'ya olan bağımlılığının hassasiyet oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ancak Gürcistan ekonomisinin Ukrayna'ya nispeten küçük ölçekte olması ve hemen güneyinde Azerbaycan gibi enerji zengini bir ülkenin bulunması kriz sonrası başta enerji güvenliği olmak üzere ekonomik güvenliğini sağlamasını kolaylaştırmıştır. Ukrayna'da savaş sonrasında doğalgaz alanında Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmış ancak özellikle dizel enerji konusunda Rusya'ya olan bağımlılığı daha da artmıştır.

Şekil 3.3. Rusya'nın Ukrayna, Gürcistan, Belarus ve Ermenistan ile ekonomik ilişkilerindeki asimetri ³²⁵

Bilgi harekâtı ve siber savaş her iki krizde de önemli rol oynamıştır. Ancak Gürcistan krizinde gerek Gürcistan halkının internet kullanımının düşük olması, gerek Gürcistan tarafından etkin bir karşı bilgi harekâtı yürütülmesi nedeniyle Ukrayna'da görülen etki gözlenmemiştir. Ukrayna'da Gürcistan Savaşı'nın aksine siber casusluk etkin bir şekilde kullanılarak karşı bilgi harekâtına ön alınmış, televizyon yayınları ile etkili propaganda yapılmış, özellikle etnik Ruslar hedef

³²⁵ Вибель, В., 2017, 13.

alınarak Ukrayna'nın Batı ile entegrasyonu durumunda ikinci sınıf vatandaş statüsüne bürünecekleri algısını yaratmışlardır.

Ordu dışı örgütlenmeleri incelediğimizde Ukrayna'da yerel örgütlenmelerin çok daha etkin olduğu, Gürcistan örneğinden farklı olarak özel askeri unsurların da faaliyet gösterdiği, bu nedenle Rus ordusunu konvansiyonel anlamda kullanma ihtiyacı olmadığı öne çıkmaktadır. Yerel iş birlikçilerin Gürcistan örneğinde genellikle Rus devşirmelerden oluşan üst düzey yöneticilerden oluştuğu ve taktik alanda istihbaratın etkin olmadığı, Ukrayna'da ise tamamen yerel Rus yanlısı iş birlikçilerin varlığının harekâtı kolaylaştırdığı ve müdahaleye hukuki zemin hazırlanmasında fayda sağladığı görülmektedir.

Diplomatik anlamda her iki savaşta da hukuki zemin arayışı mevcuttur. Gürcistan Güney Osetya ve Abhazya'da saldırgan olarak gösterilmiş ve bu bölgede yaşayan etnik Rusların ve varolan Barış Gücünün Rusya tarafından korunma hakkı ön plana çıkarılmıştır. Rusya tarafından bölge halkına Rus pasaportu dağıtılarak Rus vatandaşlığı verilmesi bu planın uygulamaya konulmasına zemin teşkil etmiştir. Etnik Rusların korunması ve halka pasaport dağıtılarak vatandaşlığa geçirilmesi Ukrayna'da da uygulanmıştır. Gürcistan Savaşı sonucunda Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıkları tanınmış ve müteakip dönemde Rusya'ya ilhakları zaman zaman gündeme getirilmek suretiyle Gürcistan üzerinde baskı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ukrayna'da ise özellikle Sivastapol'deki askeri üssün önemi nedeniyle halk oylaması ile Rusya'ya ilhak gerçekleştirilmiş, Donbas bölgesindeki kriz ise Rusya'nın da söz sahibi olduğu çözümsüz bir kriz olarak bırakılmıştır. Her iki savaşla Rusya'nın kararlılığı Batıya gösterilmiştir. Her iki ülkenin tarafsız politika yürütmesi gerektiği zaman zaman işlenerek Batı ile entegrasyona yönelik çalışmaların önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Son olarak Savaşın yönetimi anlamında Ukrayna Savaşı Ulusal Güvenlik Yönetim Merkezinin faaliyetleri ile Gürcistan örneğinden ayrılmaktadır. Savaş araçlarının koordinasyonundaki yetersizlikler ve silahlı kuvvetlerin emir komuta ilişkilerindeki karmaşıklıklar Gürcistan Savaşı'nda açıkça görülürken, savaş araçlarının tek bir merkezden yönetilmesini sağlayan Ulusal Güvenlik Yönetim Merkezi Ukrayna Savaşı'nda fark yaratmıştır.

Rusya'nın özellikle Kırım'da nerdeyse kan dökülmeden elde ettiği başarı, Batı'da Ukrayna Savaşı'nın "hibrit savaş" olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Araçların senkronizasyonunda ve yönetilmesinde etkinlik anlamında her iki örnekte farklılıklar bulunsa da ikisinde de araçlar farklı derece ve etkinlikte kullanılmıştır. Burada Ukrayna Savaşı'nın hibrit savaş olarak tanımlanmasının silahlı kuvvetlerin konvansiyonel anlamda kullanılmamasından kaynaklandığını değerlendiriyoruz. Bu eğilimin aksine hibrit savaşta tüm araçların kullanılıp kullanılmaması, ya da farklı tekniklerle kullanılması önemli değildir. İlk bölümde ifade edildiği gibi hibrit savaş günümüz savaşlarının aldığı hali ifade etmektedir. Her durum ve hasma göre farklı araçların farklı şekil ve derecelerde kullanılması günümüz savaşlarının yani hibrit savaşın bir gereğidir.

3.2.5. Suriye Krizi

Harita 3.3. Suriye haritası³²⁶

2010 yılında Tunus'ta başlayan ve hızlı bir şekilde Arap dünyasına yayılan halk hareketleri Bahreyn, Suudi Arabistan gibi bazı ülkelerde bastırılırken, Mısır, Yemen ve Tunus'ta hükümet değişiklikleri ile sonuçlanmıştır. Arap Baharı adı verilen bu halk

³²⁶ İnternet: Web: https://twitter.com/suriyegundemi_/status/1236284150090522625/photo/1 adresinden 23 Şubat 2021 tarihinde alınmıştır.

hareketleri hibrit savaş kapsamında değerlendirilmesi gereken bir olaylar dizisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Arap Baharı başlı başına bir inceleme konusu olduğundan konunun bütünlüğünü bozmamak adına burada Suriye üzerine odaklanmakta fayda görülmektedir. Bu halk hareketlerinin uzun süreli bir iç savaşa dönüştüğü iki ülke Libya ve Suriye’de silahlı çatışma halen hüküm sürmektedir.

Libya ve Suriye Arap Baharından en fazla etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Halk hareketlerinin hükümet tarafından güç kullanılarak bastırılmaya çalışılması olayları kontrol edilemez bir boyuta ulaştırarak iç savaşa sürüklemiştir. Olayları kendi lehine sonuçlandırma amacındaki başta ABD olmak üzere Batılı güçler bu ülkelere müdahalede bulunmuşlardır. Rusya ve Çin’in Libya’ya yönelik BMGK’nın 1973 Sayılı Kararını veto etmeyerek çekimser kalması sonucunda karar kapsamındaki Libya hava sahasının uçuşlara kapatılması uygulamaya konulmuştur.³²⁷ Bu kararın hemen ardından NATO tarafından hava harekâtı icra edilerek Libya’ya müdahalede bulunulmasının Suriye ile yakından ilgisi bulunmaktadır. Rusya daha sonra BMGK’nın 1973 sayılı kararı ile ilgili pişmanlığını dile getirmiş, Batılı ülkeler tarafından kandırıldıklarını ifade etmiştir. Hava sahasının kapanmasına yönelik uygulamanın birden Batı’nın askeri müdahalesine dönüşmesi Rusya tarafından eleştirilmektedir.³²⁸

Rusya’nın Libya’da inisiyatifi kaybetmesi Suriye konusuna çok daha temkinli yaklaşmasını sağlamıştır. Batılı ülkeler tarafından Suriye’ye yönelik hazırlanan BMGK taslak kararları Rusya ve Çin tarafından veto edilerek uygulamaya konulmamıştır.³²⁹ Rusya tarafından hazırlanan taslak karar da Batılı ülkeler tarafından reddedilse de Rusya başlangıçtan itibaren Suriye Hükümetine sağladığı diplomatik, ekonomik ve askeri destekle krize ağırlığını koymuştur.

Suriye, Ukrayna ve Gürcistan örneklerinden çok önemli farklılıklar içeren bir hibrit savaş örneğidir. Suriye öncelikle iki ülke veya iki taraf arasında cereyan eden

³²⁷ İnternet: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. (2011). “Kararı No. S/RES/1973 (2011)”. Web: [https://undocs.org/S/RES/1973\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/1973(2011)) adresinden 10 Kasım 2017 tarihinde alınmıştır.

³²⁸ İnternet: The Brookings Institution. (2013). “Russia’s Role in The Middle East”, **Panel Transcript**, Brookings Doha Center, **Doha**, 8, Web: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2013/12/russia_role_middle_east_transcript.pdf adresinden 11 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

³²⁹ İnternet: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. (2016). “7785th Meeting, SC/12545”. Web: <https://www.un.org/press/en/2016/sc12545.doc.htm> adresinden 10 Kasım 2017 tarihinde alınmıştır.

bir çatışmadan ziyade bölgesel ve küresel aktörlerin yer aldığı çok taraflı bir mücadeleye sahne olmuştur. ABD, Rusya, İran, Türkiye ve Suudi Arabistan'ın müdahil olduğu bu çok taraflı mücadelenin kazananının bölgenin şekillenmesinde söz sahibi olacağı ifade edilmektedir.³³⁰ Aslında bu tarz çok taraflı hibrit savaşların birden fazla kazananının ve kaybedeninin olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Suriye koloni döneminde çizilen sınırlarla Kürt, Şii, Sünni, Hristiyan ve Dürzilerden oluşan çok taraflı etnik bir yapının hüküm sürdüğü bir ülke haline gelmiştir. Fransa tarafından azınlıkların kayırılması sonucunda azınlığın çoğunluğun üzerinde hâkimiyet kurduğu bir yapıya sahip olmuştur.³³¹ Şii azınlığın Sünni çoğunluk üzerinde söz sahibi olduğu Suriye, bölgedeki Şii ve Sünni ülkelerin çıkar çatışmalarına sahne olmuştur. İran Suriye'deki Şii hâkimiyetin avantajıyla Hizbullah'ın bu bölgede etkin olmasını sağlamış, Hizbullah'a olan silah ve finansal desteğini kolaylıkla gerçekleştirmiştir. İran'ın İsrail'e karşı Hizbullah vasıtasıyla yürüttüğü vekâlet savaşında Suriye'yi bir köprü olarak kullanmayı bilmiştir. Suriye'deki Şii hükümetin varlığı İsrail ve dolayısıyla ABD için bir tehdit oluşturmaktadır. Yine Sünni oluşumları destekleyen Suudi Arabistan'da Şii hükümeti kendi çıkarlarına bir tehdit olarak görmektedir. Türkiye'de meydana gelen bu etnik çatışmalar sonucunda PKK terör örgütünün Suriye'deki uzantısı olan PYD'nin sınır bölgesinde hâkimiyet kurmasını ulusal güvenliğine açık bir tehdit olarak görmüş ve Suriye krizine müdahil olma ihtiyacı hissetmiştir.

2011 yılında başlayan etnik çatışmaların bir iç savaş halini alması sonrası Irak ve müteakiben Suriye topraklarında etkili olan DEAŞ terör örgütü ABD öncülüğünde Batılı ülkelerin oluşturduğu koalisyonun müdahalesi için bir mazeret olarak ortaya atılmıştır. Rusya ve Çin tarafından BMGK kararı çıkarılması konusunda destek bulamayan ABD, terörle mücadele kisvesi altında oluşturduğu koalisyon vasıtasıyla muhalif gruplara destek vermek suretiyle hem DEAŞ'a karşı hem rejim güçlerine karşı bir harekâta başlamıştır. Harekâtta ABD'nin DEAŞ'a karşı destek verdiği en

³³⁰ Zhou, Y. (2019). "A Double-Edged Sword: Russia's Hybrid Warfare in Syria". *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 13 (2), 254.

³³¹ Celso, A. N. (2018). "Superpower Hybrid Warfare in Syria". *MCU Journal*, 9 (2), 102.

önemli grup PYD olarak karşımıza çıkmaktadır.³³² ABD'nin Suriye'deki hibrit savaşta yürüttüğü planın iki basamaktan oluştuğu düşünülmektedir. Öncelikle DEAŞ'ın gizliden desteklenmesiyle Esad yönetiminin düşürülmesi hedeflenmiştir. Müteakiben koalisyon güçlerinin sağladığı hava desteğiyle başta PYD olmak üzere muhalif gruplar vasıtasıyla DEAŞ'ın temizlenmesi ve Suriye'de kendi kontrolünde bir yönetim tesis edilmesi planlanmıştır. Söz konusu iddialar komplo teorisi gibi gözükse de DEAŞ'ın varlığının kimin yararına olduğu analiz edildiğinde bu tezi destekleyen sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Washington merkezli Pew Araştırma Merkezi tarafından bölgedeki Sünni yoğunluklu ülkelerde yapılan anketlerde DEAŞ'ın desteklenme oranının çok düşük olduğu görülmektedir.³³³

Suriye, Rusya'nın Orta Doğu politikaları içerisinde geçmişten beri önemli bir yer tutmaktadır. Mısır'la 1950'li yıllarda kurduğu yakın ilişkinin 1970'lerde gücünü kaybetmesiyle Suriye Rusya'nın Orta Doğu'daki en önemli müttefiki haline gelmiştir.³³⁴ 1980 yılında iki ülke arasında imzalanan güvenlik anlaşması iki ülke arasındaki yakın ilişkinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.³³⁵ Rusya'nın 1971'den itibaren borçlarına karşılık olarak Suriye'den kiraladığı Tartus Limanı Rusya'nın Vietnam ve Küba'daki üslerini kaybetmesinin ardından açık denizlerdeki tek deniz üssü olarak çok daha fazla önem kazanmıştır.³³⁶ 2015 yılında kullanmaya başladığı Lazkiye'deki Hmeimim Hava Üssü'de Rusya'nın elde ettiği stratejik kazançlar arasında yer almaktadır. Bunun yanında hemen hemen tüm askeri silah ve teçhizatı Rus yapımı olan Suriye, Rusya için önemli bir silah pazarı konumundadır.³³⁷

³³² İnternet: Gürçay, E. "The U.S.-YPG Relationship: U.S. Foreign Policy and The Future of the Kurds in Syria and Turkey", **Middle East Policy Council**, Web: <https://mepc.org/commentary/us-ypg-relationship-us-foreign-policy-future-kurds-syria-and-turkey> adresinden 10 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.

³³³ İnternet: Anderson, T. (December, 2015). The Dirty War on Syria: Washington Supports the Islamic State(IS). **Global Research**, Web: <https://www.globalresearch.ca/the-dirty-war-on-syria-washington-supports-the-islamic-state-isis/5494957> adresinden 12 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

³³⁴ Siddiqui, F. R. (2016). Evolution of Syrian Crisis and Analyzing the Role of Russia: A Game Changer. **Issue Brief**, Indian Council of World Affairs, **New Delhi**, 10.

³³⁵ Siddiqui, F. R., 2016, 11.

³³⁶ Siddiqui, F. R., 2016, 25.

³³⁷ İnternet: Cordesman, A. H. (September, 2015).Russia in Syria: Hybrid Political Warfare. **Center for Strategic and International Studies**, Web: <https://www.csis.org/analysis/russia-syria-hybrid-political-warfare> adresinden 07 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

Suriye ifade edilen tüm bu hususların ötesinde Rusya için ABD'nin hegemonyasını sonlandırmaya ve Rusya'nın uluslararası ortamda yeniden süper güç olarak söz sahibi olmasına yönelik hedefleri açısından da büyük önem arz etmektedir. ABD'nin rejim değişikliği hedefini engelleyip Orta Doğu'nun bu kilit noktasını istediği gibi şekillendirmesine izin vermeyerek bölgede ve dünyada yeniden söz sahibi olma hedefi belki de Rusya için en nemli motivasyonu oluşturmaktaydı. ABD'nin Orta Doğu'yu İsrail ve kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme çabaları, tek kutuplu dünya düzenini değiştirerek yeniden küresel çapta söz sahibi olma gayretindeki Rusya'nın direnci ile karşılaşmıştır.

Suriye krizini Rusya açısından Clausewitz'in üçlemesi kapsamında ele aldığımızda, Gürcistan ve Ukrayna örneklerinden farklılıklarla karşılaşılmaktadır. Üçlemenin ilk unsuru halk kavramını incelediğimizde Rusya'nın kendi halkının desteğini kısmen sağladığını söyleyebiliriz. Özellikle radikal gruplara karşı mücadeleye olumlu bakan Rus Halkı, Afganistan hatıralarının da etkisiyle Rusya'nın Suriye'deki iç savaşta taraf olmasını onaylamamakta ve bunun kendi savaşları olmadığını düşünmektedir.³³⁸ Rusya bu sebeple silahlı kuvvetler personelinin kayıplarını minimum düzeyde tutarak halkın tepkisini çekmemek için özel askeri şirketleri, İran Devrim Muhafızlarını, Hizbullahı ve rejim askerlerini kritik operasyonlarda kullanmayı tercih etmiştir.³³⁹ Rus halkı Rusya'nın Suriye krizine müdahil olmasını tam anlamıyla desteklemese de büyük protestolar yaşanmamıştır.

Suriye krizi çok taraflı etnik bir iç savaş özelliği taşıması sebebiyle Suriye Halkının Rusya'ya desteğinden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Doğal olarak

İnternet: Caravelli, J. (October, 2014). "Russian Arms Sales to Syria, Iran Add to Middle East Instability," Web: <https://freebeacon.com/national-security/russian-arms-sales-to-syria-iran-add-to-middle-east-instability/> adresinden 07 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

³³⁸ İnternet: The Chicago Council on Global Affairs. (January, 2018) . "Poll:Russian Public Opinion is at Odds with Putin's Foreign Policy in Syria",<https://www.thechicagocouncil.org/press-release/poll-russian-public-opinion-odds-putins-foreign-policy-syria> adresinden 25 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır. İnternet: Volkov, D. (October, 2015). Do Russians Support Putin's War in Syria. **Carnegie Moscow Center**, Web: <https://carnegie.ru/commentary/61583> adresinden 25 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

³³⁹ Celso, A. N., 2018, 93.

İnternet:Van Volkenburg,, C. A. (2018). "Russian Hybrid Warfare in Syria: Airforce, Private Military Contractors and Dis-Information". Canadian Forces College, 12. Web: <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/402/305/vanvolkenburg.pdf> adrsinden 02 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

rejim taraftarlarının desteğini alan Rusya muhalif kesim tarafından protesto edilmiştir.³⁴⁰

Uluslararası kamuoyu desteğini incelediğimizde ise Rusya'nın hukuksal anlamda Suriye'ye müdahil olmasının en az ABD kadar geçerli mazeretinin bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir. Rusya, ABD'den farklı olarak Suriye'nin tek meşru hükümeti tarafından davet edilmesinin ardından Suriye'ye müdahil olmuştur. Rusya'nın müdahalesinin hukuka uygunluğu konusunda farklı görüşler bulunsa da ABD ile kıyaslandığında şeklen de olsa müdahalesinin daha meşru olduğu görülmektedir.³⁴¹ Rusya da ABD gibi terörle mücadele kapsamında Suriye'ye müdahil olduğunu ifade etmiştir.³⁴² Ancak tek meşru hükümet olarak gördüğü Esad rejiminin karşısında yer alan tüm unsurları terörist ilan etmiştir. Rusya, DEAŞ ile mücadeleden daha çok muhalif gruplara karşı harekât icra etmiştir.

Rusya savaşın araçları içerisinde diplomatik aracı Suriye'de etkin olarak kullanmıştır. Suriye müdahalesini terörle mücadele etiketi altında meşrulaştırması bunun ilk göstergesidir. Bununla birlikte İran ve Türkiye'yi yanına çekmeyi başaran Rusya, Suriye krizini daha çok bölgesel bir sorun olarak yansıtmayı hedeflemiş ve ABD'yi yalnız bırakma gayreti içerisinde olmuştur. İran'ın Devrim Muhafızları Ordusu ve Hizbullah gibi kara unsurlarından faydalanmış, Türkiye'nin PYD'ye yönelik harekâtlarına ve sınır bölgesinde bir tampon oluşturmaya göz yumarak ABD'nin Suriye'deki hedeflerinin önüne engel teşkil etmeyi amaçlamıştır.³⁴³ Libya örneğinin aksine veto gücünü kullanarak Suriye hava sahasının kapatılmasına yönelik BMGK kararının çıkmasını engellemiş ve dolayısıyla rejime karşı kapsamlı bir hava harekâtının önüne geçmiştir. Hatta Suriye'ye konuşlandığı hava savunma silahları ile rejim güçlerini adeta bir hava savunma şemsiyesi altında korumaya

³⁴⁰ İnternet: Ahmad, A. K. (2020). "Syrians Protest 5 Yeras of Russian Intervention". Anadolu Ajansı, 30 Eylül 2020. Web: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/syrians-protest-5-years-of-russias-intervention-/1991416> (adresinden 11 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır).

³⁴¹ Levin, F. (2016). *Legal but Illegitimate Interventions: Legitimacy of Governments and Intervention by Invitation Under International Law*. (Master Thesis, Lund University, 2016), 70.

³⁴² İnternet: Daher, J. (2018). "ThreeYears Later:The Evolution of Russia's Military Intervention in Syria", Atlantic Council, 27.09.2018, Web: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/three-years-later-the-evolution-of-russia-s-military-intervention-in-syria/> adresinden 19 Aralık 2019 tarihinde alınmıştır.

³⁴³ İnternet: Spyer, J. (2018). "Putin's Endgame in Syria Has Arrived", Foreign Policy, 24.05.2018, Web: <https://foreignpolicy.com/2018/05/24/putins-endgame-in-syria-has-arrived/> adresinden 10 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

almış ve diğer ülkeleri hava harekâtlarında Rusya'ya bilgi vermek zorunda bırakmıştır³⁴⁴

Esad rejiminin 2013 yılında kimyasal silah kullandığına yönelik iddiaların ardından ABD'nin olası bir müdahalesini diplomatik yolla engellemeyi başarmıştır. Bir plan dâhilinde Suriye'nin kitle imha silahlarının imhası konusunda ABD'yi ikna eden Rusya, olayların kendi kontrolü dışında bir yöne evrilmesini engellemiştir. Rusya'nın bu diplomatik başarısı Esad rejiminin ve İran'ın Rusya'ya olan inancını kuvvetlendirmiş, ABD'nin ise kimyasal silahların kullanılması gibi kırmızı çizgisini oluşturan bir konuda bile yetersiz kaldığı imajını oluşturmuştur.³⁴⁵

Sonraki dönemde Suriye'de tekrar kimyasal silah kullanılması iddiaları 2018 yılında ABD, İngiliz ve Fransız'ların hava saldırılarına yol açmıştır. Bu noktada 2013 yılındaki iddialar da dâhil olma üzere kimyasal silah kullanımına ilişkin üç farklı senaryo akıllara gelmektedir. Birincisi zaten zor durumda olan Esad Rejiminin Batılı ülkelerin kapsamlı bir müdahale için zemin aradıkları bir ortamda irrasyonel bir şekilde kimyasal silah kullanmış olmasıdır. İkinci senaryo kimyasal silahın muhalif gruplar ya da teröristler tarafından kullanılmak suretiyle ABD'nin müdahalesi için zemin oluşturulmasıdır.³⁴⁶ Üçüncü ve son olarak ise Irak'ın işgalinde de kullanıldığı gibi ABD tarafından kimyasal silahın kullanıldığına ilişkin asılsız iddialar ortaya atılarak müdahale için bir gerekçe oluşturulmasıdır. Mantıksal bir analiz yapıldığında kimyasal silah kullanmasının Esad Rejimine faydadan çok zarar getireceği açık olduğundan, kimyasal silahların muhalif unsurlar tarafından kullanılmasının veya iddiaların asılsız olma olasılığının birinci senaryodan daha yüksek olduğu düşünülmektedir. ABD'nin İngiliz ve Fransızlar ile birlikte gerçekleştirdiği saldırıların ise Rusya'ya karşı yeniden inisiyatif elde etme ve kaybedilen prestiji yeniden kazanma çabası olarak görülmelidir.

³⁴⁴ İnternet: Halpern, M. (2016). "There is a No-Fly Zone in Syria-One Russia Created". Observer, 31.10.2016, Web: <https://observer.com/2016/10/there-is-a-no-fly-zone-in-syria-one-russia-created/> adresinden 20 Eylül 2018 tarihinde alınmıştır.

³⁴⁵ Celso, A. N., 2018, 110-111.

³⁴⁶ Han, A.K. (2013). "Suriye'de Kimyasal Silah Kullanımı: Gerçekten Bir 'Oyun Dönüştürücü' mü?" *ORSAM*, 5 (57), 36.

Putin'li Rusya'nın uyguladığı taktiklerden birisi de barış söylemleri ve barış çağrılarının arkasında şiddete başvurusudur.³⁴⁷ Rusya Geneva görüşmelerinde çeşitli barış anlaşması önerilerinde bulunmuş, ateşkes anlaşmaları imzalamış, İran ve Türkiye'yi bir araya getirerek iç savaşı sona erdirmeye konusunda konferanslar düzenlemiş ancak tüm bunların gölgesinde rejim karşıtı muhaliflere bomba yağdırmıştır.³⁴⁸ Diplomatik olarak barışçıl bir görünüm sergilese de, Rusya sahada çıkarları doğrultusunda güç kullanmaya devam etmektedir. Rusya, Suriye'ye görüntüde DEAŞ'la mücadele etmek için müdahil olmuş, ancak çoğunlukla Esad karşıtı muhaliflere yönelik harekât icra etmiştir. Radikal bir örgüt olan DEAŞ'la mücadeleyi ABD'ye bırakan Rusya rejimle savaşan tüm unsurları terörist ilan ederek yaptıklarını meşrulaştırma yoluna gitmiştir.³⁴⁹

Bilgi harekâtı her zaman olduğu gibi Suriye'deki savaşta da kullanılan araçlar arasında yer almıştır. Suriye'de olayların başladığı 2011 yılından itibaren Arap Baharının yaşandığı tüm ülkelerde görüldüğü gibi sosyal medya önemli ölçüde etkili olmuştur. Özellikle muhalif gruplarca hükümetin uyguladığı şiddet sosyal medya vasıtasıyla tüm dünyaya ulaştırılmıştır. Sosyal medya gerçek haberlerin kitlelere hızlı bir şekilde ulaştırılmasında etkili bir araç vazifesi gördüğü kadar, toplum algısının şekillendirilmesi ve hasım üzerinde baskı oluşturulmasına yönelik olarak dezenformasyon faaliyetleri kapsamında da kullanılmıştır.

Rusya bilgi harekâtını ve onun içinde gördüğü siber harekâtı Suriye'de teröre karşı başarılı bir harekât yürüttüğü imajını oluşturmak, ABD'nin prestijine zarar vermek, muhalifler üzerinde psikolojik baskı kurmak ve savaşma azimlerini kırmak, muhalifler ve Suriye'de faaliyet gösteren diğer taraflara yönelik istihbarat elde etmek maksadıyla kullanmıştır.

Rusya, Sputnik News ve Russia Today gibi televizyon kanalları ve sosyal medya üzerinden yayınlanan vidolar vasıtasıyla Suriye'deki savaştan ABD ve İsrail'in sorumlu olduğu, ABD'nin DEAŞ'a karşı başarısız olduğu, Rusya müdahil olduktan sonra DEAŞ terörünün azaldığı yönünde haberlerin yayılmasını

³⁴⁷ Celso, A. N., 2018, 105.

³⁴⁸ Celso, A. N., 2018, 105.

³⁴⁹ İnternet:Van Volkenburg,, C. A., 2018, 15.

sağlamıştır.³⁵⁰ Rusya hava saldırıları ile hastanelerin, sivil yerleşim birimlerinin vurulması sonrası çıkan haberleri de teröristlerin propagandası olarak niteleyerek inkâr etme yoluna gitmiştir.³⁵¹

APT-28 adında bir grup tarafından siber casusluk faaliyetleri yürütülerek muhalifler ve taraf ülkelere ilişkin hassas bilgilerin elde edilmesi faaliyetleri yürütülmüş, kurumsal web-siteleri hacklenmek suretiyle güvenilir kurumların web siteleri ve sosyal medya adreslerinden yalan haberler yayınlanarak propaganda yapılmıştır.³⁵²

Rusya'nın Suriye'de uyguladığı bilgi harekâtı stratejisi özetle, ABD öncülüğündeki koalisyon faaliyetlerini etkisiz göstermek, Esad karşıtı tüm muhalifler üzerinde sivil ayrımı yapmaksızın uyguladığı şiddeti yalanlamak, Rusya'nın DEAŞ'la mücadelede en etkin taraf olduğunu vurgulamak, Suriye'deki savaştan ABD'nin sorumlu olduğu algısını oluşturmak, Suriyeli muhaliflerin desteklenmesinin ileride Batı'ya tehdit oluşturacağı düşüncesini yaymak, iç savaşın gerçek nedenlerinin üstünü örtmek gibi amaçlar üzerine kurulmuştur.³⁵³

Yaklaşık 10 yıl süredir iç savaşın etkisindeki Suriye ekonomik anlamda büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Suriye hükümetinin mevcut durumda her alanda olduğu gibi ekonomik anlamda da Rusya'ya bağımlı durumda olduğu ortadadır. SSCB-Hafız Esad döneminden beri Rusya'nın bölgede en çok askeri ve ekonomik yardım yaptığı ülke konumunda bulunan Suriye bu özelliğini hâlihazırda da devam ettirmektedir.³⁵⁴ Rusya, mevcut durumda petrol zengini bölgeler ile tarım arazilerinin büyük bölümünün kontrolünü kaybeden Suriye hükümeti ile önemli yatırımları içinde barındıran ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini sağlayacak anlaşma yapma gayreti

³⁵⁰ Zhou, Y., 2019, 7.

³⁵¹ Celso, A. N., 2018, 93.

³⁵² İnternet: Apps, P. (2012). "Disinformation Flies in Syria's Growing Cyber War", Reuters, 07.08.2012, Web: <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-hacking-idUSBRE8760GI20120807> adresinden 20 Aralık 2017 tarihinde alınmıştır.

Bozkurt, A. (2019). "Russia Targeted Turkey with Offensive Cyber Operations", Nordic Monitor, 15.12.2019, Web: <https://www.nordicmonitor.com/2019/12/russia-targeted-turkey-with-cyber-offensive-capabilities/> adresinden 18 Şubat 2020 tarihinde alınmıştır.

³⁵³ Czuperski, M., Herbst, J., Higgins, E., Hof, F. And Nimmo, B. (2016). Distract, Decieve, Destroy: Putin At War in Syria. **Report, Atlantic Council**, 8.

³⁵⁴ Tudoroiu, T. (2015). "The Reciprocal Constitutive Features of Middle Eastern Partnership: The Russian-Syrian Bilateral Relations." **Journal of Euroasian Studies**, 6 (2), 145.

içersindedir.³⁵⁵ Suriye'nin ekonomik anlamda yeniden yapılanmasına katkı sağlamanın yanında, Rusya Suriye'nin kendisine olan ekonomik bağımlılığını daha da artırmayı amaçlamaktadır.

Rusya, Suriye krizinde ekonomik aracı kullanma gereği hissetmemiş, bir başka deyişle ekonomik aracın kullanılabileceği bir ortam oluşmamıştır. Ancak Suriye ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi neticesinde Suriye'nin Rusya'ya olan bağımlılığının artırılması ile ekonomik aracı gelecekte kullanılabilir hale getirebileceği düşünülmektedir.

2015 yılı itibarıyla askeri imkân ve kabiliyetleri ile Suriye hükümetine destek veren Rusya, bu krizde diğerlerinin aksine bir devletle değil, devlet dışı örgütlerle karşı karşıya gelmiştir. Öncelikle kendi askeri kayıplarını minimum düzeyde tutmayı amaçlayan Rusya, kara gücü olarak yoğunlukla İran Devrim Muhafızları Ordusu, Rejim Güçleri ve Özel Askeri Şirket personelini kullanmayı tercih etmiştir. Rusya, Suriye ordusuna karargâhlarda planlama faaliyetlerinde de görev yapmak üzere askeri danışmanlar, havadan ve karadan ateş desteği, hava savunma desteği ve kıyı savunmasına yönelik destek sağlamıştır. Rusya, Suriye'ye 40 savaş uçağı, 17 taarruz ve genel maksat helikopteri, S-300V4 ve S-400 hava savunma bataryaları, özel kuvvet unsurları, T-90A tank bölüğü ile deniz piyade unsurları, elektronik harp birimleri ile destek vermiştir.³⁵⁶ Rusya, Suriye'de görüldüğü gibi silahlı kuvvetlerini yoğun olarak başta havadan olmak üzere ateş desteğinin sağlanması kapsamında kullanmıştır. Kara harekâtlarında ise genel olarak özel kuvvetler unsurlarını, özel askeri şirketleri, rejim kuvvetleri ve İran Devrim Muhafızları unsurlarını kullanmıştır. Planlama ve komuta kontrol fonksiyon alanlarında Rus askeri personelini kullanan Rusya, risk içeren operasyonel faaliyetlerde kendi personelinden ziyade diğer unsurları kullanmayı

³⁵⁵ İnternet: Aji, A. (2000). "Russian Delegation in Syria to Expand Trade, Economic Ties", AP News, 07.09.2020, Web: <https://apnews.com/article/virus-outbreak-vladimir-putin-sergey-lavrov-russia-financial-markets-834487ef0a5fcd26cb6c49f4d81054cf> adresinden 15 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

³⁵⁶ Kofman, M. (2020). "Syria and The Russian Armed Forces: An Evaluation of Moscow's Military Strategy and Operational Performance". In Hamilton, R. E., Miller, C., Stein, A. (Eds.) "Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned". **Foreign Policy Research Institute, Philadelphia**, 45.

tercih etmiştir.³⁵⁷ Bu kapsamda Rus ordusunun konvansiyonel anlamda kullanıldığını söylemek doğru olmayacaktır.

Üçlemenin son ayağı olan yönetimi incelediğimizde Ukrayna krizinde olduğu gibi Ulusal Güvenlik Yönetim Merkezinin varlığının tüm araçların senkronizasyonunda önemli rol oynadığını görmekteyiz.

Rusya'nın Suriye müdahalesini hibrit savaş, yani günümüz savaşları kapsamında genel olarak değerlendirdiğimizde başarılı bir harekât icra ettiğini söyleyebiliriz. Coğrafi olarak eski SSCB bölgesinde olmasa da ilişkileri Sovyet dönemine dayanan Suriye, Rusya açısından birçok açıdan önemliydi. Tartus Limanının kaybedilmemesi, önemli bir silah pazarının kaybedilmemesi, Orta Doğu'da inisiyatifin ele geçirilmesi ve en önemlisi tek kutuplu dünya düzenin aktörü ABD'nin hegemonyasına meydan okunması gibi motivasyonlar Rusya'nın Suriye müdahalesinde etkin faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte ordusunun planlama, komuta kontrol hususlarında tecrübe kazanması, özellikle özel askeri şirketler ve Hizbullah gibi örgütlerle ortak çalışabilirliğin denenmesi gibi avantajların elde edilmesi de göz ardı edilmemelidir.

Rusya, Suriye krizinin başlangıcından itibaren Esad rejiminin yanında yer almış ve Suriye'nin Libya örneğine dönüşmemesi için Çin'i de yanına alarak gerekli diplomatik hamleleri atmıştır. ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin faaliyetlerini sürekli olarak eleştirmiş ve terörle mücadelede yetersiz oldukları algısını oluşturmaya çalışmıştır. Fiilen 30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'deki iç savaşa müdahil olan Rusya uluslararası hukuk anlamında kuvvetli bir meşruiyeti elinde bulundurmıştır. İran'la birlikte Suriye'nin tek meşru hükümetinin daveti üzerine Suriye'de faaliyet gösteren Rusya, ABD ile kıyaslandığında çok daha meşru bir konuma sahip olmuştur. Aslında davet olmasa da ABD ve diğerlerinin zaten kullandığı DEAŞ'la mücadele gibi bir mazeret bulunmaktaydı.

Başlangıçtan itibaren Suriye konusunda Çin'in diplomatik desteğini alan Rusya, sahada İran'la tam bir müttefik olmuş, 24 Kasım 2015 tarihinde uçak düşürülmesi sonrası oluşan gerginlik ortamını iyi yöneterek Türkiye ile de masaya

³⁵⁷ İnternet:Van Volkenburg,, C. A., 2018, 12.

oturmayı başarabilmiştir. Afganistan'ın hafızalarda bıraktığı hatıraların da etkisiyle Rus halkının desteğini Suriye konusunda tam sağlayamasa da savaştaki asker kayıplarını minimum düzeyde tutmayı başararak protestoların önüne geçmeyi bilmiştir.

Gerek Geneva görüşmelerinde gerek İran ve Türkiye ile gerçekleştirdiği üçlü zirvelerde barışçıl bir görüntü veren Rusya, sahada sivil asker ayırımı yapmadan muhalif unsurların üzerine kararlılıkla gitmiştir. Meşru hükümetin karşısındaki tüm unsurları terörist ilan eden Rusya, muhaliflere yönelik harekât düzenlerken daha savaşçıl olarak gördüğü DEAŞ'la mücadeleyi ABD öncülüğündeki koalisyonla bırakmıştır.

Askeri harekâta paralel olarak bilgi harekâtı ve siber harekâtı etkin bir şekilde yürüten Rusya ordusunu genel olarak ateş desteğinde kullanmış, rejim güçlerini, Hizbullahı, İran Devrim Muhafızları unsurlarını ve Özel Askeri Şirketleri kara harekâtlarında kullanmayı tercih etmiştir.

Sonuç olarak Rusya günümüz savaşlarının tüm unsurlarını etkin bir şekilde kullanmayı bilmiş, ABD'nin prestijini Suriye'de sarsmış ve Orta Doğu'da önemli bir mevzi elde etmiştir. Her zaman yaptığı gibi Suriye'de de dondurulmuş bir sorun yaratmayı başarmıştır.

3.2.6. Krizlerin Karşılaştırmalı Analizi

Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın başka bir ülkenin topraklarında taraf olduğu üç önemli kriz olan Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizleri hem bölgesel anlamda ve daha önemlisi küresel anlamda büyük öneme sahiptir. Kitlesele imha silahlarının artışının eşliğinde uzun bir süre devam eden Soğuk Savaş'ın 1980'li yılların sonunda sona ermesi küresel bir barışın ilk adımı olarak görülmüştür. Ancak SSCB'nin yıkılmasıyla tek kutuplu dünya düzenine yapılan geçiş Soğuk Savaş döneminin sağladığı statükoyu özletir hale gelmiştir. Amerika'nın 1991 yılında Irak'a savaş ilan etmesi, müteakiben Doğu Avrupa'da ve Kafkaslarda cereyan eden iç savaşlar barışçıl bir dünya düzeni beklentisini azaltmıştır. Özellikle yaşanan bu

savaşların tam olarak barış sağlanmadan dondurulmuş sorunlar haline dönüşmesi istikrarın sağlanmasının önüne geçmiştir.

Kendisini Soğuk Savaşın galibi olarak gören ABD dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme gayreti içerisine girmiştir. Enerji zengin bölgeler olan Orta Doğu ve Kafkasları başlıca hedefleri arasına koyan ABD, bu bölgelerde kendisine nüfuz alanı oluşturmak ve aynı zamanda Soğuk Savaş'taki rakibi Rusya'nın çevreninmesine yönelik politika izlemeye başlamıştır. Nitekim 2000'li yıllar Afganistan ve Irak'ın işgali ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşanan renkli devrimlere sahne olmuştur. ABD'nin özellikle Orta Doğu'ya müdahalesi bölgeye istikrardan çok kargaşa getirmiş ve terörün hızla artmasına yol açmıştır. 2011'de fitili ateşlenen ve adına Arap Baharı denilen halk hareketlerinin sonucu iddia edildiği gibi demokratikleşme olmamış, bölgeyi teröre, iç savaşa ve birçok ülkede çözümsüz sorunlara yol açmıştır.

Rusya, bu süreç içerisinde 1990'ların sonuna kadar bocalama dönemi geçirmiştir. Soğuk Savaş'ın kendisine verdiği süper güç unvanını yitiren Ruslar, Soğuk Savaş'ı kaybetmediklerini kendi istekleri ile sonlandırdıklarını savunmuşlar ve uluslararası sorunların çözümünde Batı ile eşit söz hakkı talep etmişlerdir. Bu taleplerinin karşılık bulmamasının yanında Batı'nın kendisini çevreleme gayretleri Rusya'yı yitirdiği prestije ilave olarak güvenlik kaygısı içerisine itmiştir.

2000'li yıllarda Putin ile birlikte kendisine yeni bir sayfa açan Rusya, başlangıçta Batı ile iyi ilişkiler kurmayı denemiş ancak yaşanan renkli devrimlerle birlikte dış politikasını reel politik üzerinden yürütmeye başlamıştır. Kendi içerisindeki Çeçen sorununu çözüme kavuşturmayı müteakip Gürcistan müdahalesi ile Batı'ya karşı ilk ciddi tepkisini veren Rusya, Ukrayna müdahalesi ile elde ettiği kazanımlarla yakın coğrafyasında yeniden hâkimiyet kurmuş ve Kafkaslar, Orta Asya ve Baltık ülkelerine gerekli mesajı vermiştir. Batı'ya karşı kendi nüfuz alanında şimdilik üstün durumda olduğunu ifade edebileceğimiz Rusya, küresel alanda yeniden söz sahibi olma hedefini canlı tutmuştur.

Rusya Soğuk Savaş sonrasında Orta Doğu'daki inisiyatifi tamamen kaybetmiş, Vietnam ve Küba'daki deniz üslerini kapatmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle

Orta Doğu'da 2011 yılında başlayan kriz Rusya'nın bu bölgedeki inisiyatife ortak olması anlamında adeta bir fırsat niteliği taşımıştır. Libya'da durumu iyi analiz edemeyen Rusya, bu ülkedeki gelişmelerde etkili olamasa da, Orta Doğu'nun kilit ülkelerinden biri olan ve adeta Rusya'nın bölgedeki son kalesi niteliğini taşıyan Suriye'ye yönelik kararlı bir politika sergilemiştir. Suriye'de olası bir rejim değişikliğinin önüne geçen Rusya Çin'in diplomatik desteğine ilave olarak İran'la müttefik olmuş ve Türkiye ile ortak paydada buluşmayı bilmiştir. Sonuç olarak ABD'nin bu bölgedeki tek taraflı hâkimiyetine son veren Rusya Orta Doğu'nun şekillenmesinde önemli bir aktör konumuna gelmiştir.

Rusya'nın yukarıda ifade edilen Gürcistan, Ukrayna ve Suriye müdahalelerindeki başarısı Batı'nın oldukça dikkatini çekmiştir. Esasında Gürcistan müdahalesi kimileri tarafından başarısız olarak nitelendirilse de orada da istediği hedefe ulaşan bir Rusya görmekteyiz. Kırım'ın ilhakı ile sonuçlanan Ukrayna müdahalesi batı dünyasında büyük yankı uyandırmış ve nihai olarak Rusya'nın Suriye'de elde ettiği kazanımlar bu sonuçların şans eseri olmadığı ve arkasında yatan önemli faktörlerin bulunduğu inancını ortaya çıkarmıştır.

Çizelge 3.1. Krizlerdeki koşulların karşılaştırılması

KRİZLERDEKİ KOŞULLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	Kriz Ülke Coğrafyası		Hasım	Hasımın Rusya'ya Oranla Askeri Gücü	Etnik Rus Nüfusun Varlığı	Farklı Etnik Grupların Varlığı	Özerk İdari Yapılanmanın Varlığı	Rusya'nın Müttefiklerinin Varlığı	Hasımın Batıyla İlişkileri	Hasımın Rusya'ya Olan Ekonomik Bağımlılığı	Kriz Ülkesinin Rusya ile İlişkisi	Krizle Fırlı Olarak Katılan Taraf Durumu
	Sınır Komşuluğu	Derinliğine Savunma İmkânı										
Gürcistan Krizi	VAR	YOK	DEVLET	ZAYIF	VAR	VAR	VAR	YOK	GÜÇLÜ	ORTA	HASIM	İKİ TARAFLI
Ukrayna Krizi	VAR	VAR	DEVLET	ORTA	VAR	VAR	VAR	YOK	GÜÇLÜ	YÜKSEK	HASIM	İKİ TARAFLI
Suriye Krizi	YOK	VAR	TERÖRİST ÖRGÜTLER VE MUHALİF GRUPLAR	ÇOK ZAYIF	YOK	VAR	YOK	VAR	GÜÇLÜ	YOK	MÜTTEFİK	ÇOK TARAFLI

Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri genel yapı anlamında birbirlerine benzerlik gösterirken Suriye müdahalesi yapısal olarak farklılık arz etmektedir. Her ikisi de eski Sovyet Cumhuriyeti olan Gürcistan ve Ukrayna aynı zamanda Rusya'nın sınır komşusu özelliğine sahiptir. Yine her iki ülkede Batının NATO ve AB kanalıyla Rusya'yı çevreleme siyasetinin bir aracı olmuştur. Suriye'ye baktığımızda Sovyet nüfuz alanının dışında farklı bir coğrafya, farklı bir siyasi ve etnik yapı görülmektedir. Gürcistan ve Ukrayna Rusya için ulusal güvenlik problemi olarak görülürken, Suriye daha çok bölgesel ve küresel aktör olma yolunda bir anlam ifade etmektedir. Hem Gürcistan'da hem Ukrayna'da özerk bölge ve cumhuriyetlerin varlığı söz konusu iken, Suriye'de benzer bir idari yapı mevcut değildir. Ancak Suriye azınlığın iktidarda olduğu çok etnik yapıya sahiptir.

Rusya'nın genel resimde Batı'yla, daha doğru bir ifadeyle ABD ile arasındaki mücadelede bu üç ülkenin önem derecesi de birbirinden farklıdır. Gürcistan ve Ukrayna Rusya için güvenlik anlamında hayati önemi haizken, ABD için Rusya ile savaşı göze alacak kadar bir önem taşımamaktadır. Suriye ise ABD ve Rusya için küresel anlamda kilit bir önem taşırken, İsrail, İran, Türkiye ve Suudi Arabistan gibi bölgesel aktörleri de yakından ilgilendirmektedir. Suriye bulunduğu coğrafya ile Orta Doğu'daki güç mücadelesinin kaderini belirleyebilecek stratejik bir öneme sahiptir. Gürcistan ile Ukrayna'nın coğrafi büyüklükleri, coğrafi konumları, sahip oldukları nüfus, ekonomik yapıları gibi faktörler göz önüne alındığında Ukrayna'nın Gürcistan'a oranla hem Rusya hem de Batı için daha önemli olduğu görülmektedir.

Clausewitz'in üçlemesini göz önüne aldığımızda Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna krizlerinde Rus halkının desteğini sağladığını, ancak Rusların Suriye müdahalesini çok gerekli görmediğini söyleyebiliriz. Bu noktada ABD'nin Irak ve Afganistan işgallerinde içine düştüğü durum ve Rusya'nın Soğuk Savaş dönemindeki Afganistan tecrübesinin etkili olduğu düşünülebilir. Başlangıçta Rus Halkı Suriye'ye müdahale için bir gereklilik görmese de, Rus Hükümeti ordunun kayıplarını minimum düzeyde tutarak halkın tepkisini engellemiş ve ilerleyen süreç içerisinde etkili bilgi harekâtı ile Suriye'deki mücadelenin küresel güç mücadelesi anlamına geldiğini, Rusya'nın burada eski gücünü yeniden kazandığını, Rusya'nın Suriye'den çekildiği anda boşluğu ABD'nin dolduracağı algısını oluşturmak suretiyle Halkın desteğini artırmıştır.

Gürcistan ve Ukrayna daha öncede ifade edildiği üzere etnik Rus nüfusu bünyelerinde barındıran ülkelerdir. Bununla birlikte bu nüfusun ülke içinde belirli bölgelerde yoğunlaşmış olması Rusya için ayrı bir avantaj sağlamıştır. Bu ülkelerde nüfusun genelinin de Rusça bilmesi Rusya'nın bilgi harekâtını kolaylaştıran bir diğer unsurdur. Rusya özerk bölge ve cumhuriyetlerdeki halkın desteğini çeşitli yöntemlerle uyguladığı propaganda faaliyetleri ile sağlamayı başarmıştır. Uluslararası kamuoyunu ise müdahaleleri etnik Rus nüfusun korunması amacıyla gerçekleştiği yönündeki mazeretlerle meşrulaştırarak en azından tepkisiz bırakma yolunu seçmiştir. Suriye ise Gürcistan ve Ukrayna'dan farklı olarak ayrı bir kültüre sahip ayrı bir dili konuşan bir nüfusa sahiptir. Suriye halkının desteğinin sağlanması çok mümkün olmamakla birlikte Suriye müdahalesi için çok gerekli olmamıştır. Çünkü Ukrayna ve Gürcistan krizlerinde azınlık halkın yanında olan Rusya'ya müdahaleye yönelik gerekçe oluşması için azınlık halkın desteği ve sempatisi gerekirken, Suriye'de müdahale için gerekçeler zaten hazır bir durumdaydı. DEAŞ terör örgütünün ve muhalif grupların rejimle silahlı bir çatışmaya girmesi, ABD öncülüğündeki koalisyonun müdahalesi ve Suriye'nin meşru hükümetinin Rusya'yı davet etmesi Rus müdahalesi için sağlam gerekçeleri oluşturmaktaydı.

Kullanılan araçları incelediğimizde özellikle ordunun kullanımı Gürcistan Krizinde diğer krizlere göre farklılık göstermektedir. Gürcistan müdahalesinde Rusya silahlı kuvvetleri ile konvansiyonel bir muharebeye girmiştir. Bunda üç önemli faktörün rol oynadığı değerlendirilmektedir. Birincisi Gürcistan Silahlı Kuvvetlerinin sayı ve teknolojik anlamda Rus ordusuna göre zayıf olması ve Gürcistan coğrafyasının derinliğine savunmaya imkân vermemesi nedeniyle muharebenin kısa sürede sonuçlandırılacağı düşüncesinin ön plana çıkmasıdır. İkincisi ise Abhazya ve Güney Osetya silahlı güçlerinin ve bu bölgelerdeki milis grupların Gürcistan ordusuna karşı yeterli olamayacağı düşüncesidir. Son olarak ise Rus ordusunun kuvvetli ve zayıf taraflarını ortaya koyarak muhtemel bir reformun planlanması için Gürcistan Savaşı'nın bir laboratuvar olarak kullanılmak istenmesidir.

Ukrayna krizinde ise Rus Ordusu konvansiyonel bir muharebeye girmek yerine özel kuvvetlerin ve uzun mesafeli ateş destek sistemleri kullanılmak suretiyle devreye sokulmuştur. Yerel milis grupların ve özel askeri şirketlerin yoğun olarak kullanıldığı Ukrayna Krizinde Rus Özel Kuvvetlerinin verdiği destekle Kırım

neredeyse mermi atılmadan ilhak edilmiştir. Donbas Bölgesinde ise Ukrayna ordusu ve Ukrayna yanlısı milis grupların yoğun direnciyle karşılaşmış ve sorun dondurulmuş bir soruna dönüşmüştür. Rusya'nın Ukrayna'da silahlı kuvvetlerini konvansiyonel bir muharebeye sokmamasının nedenleri olarak Ukrayna'nın coğrafi olarak derinliğine savunma imkânı tanınması nedeniyle kesin sonuçlu bir muharebenin kısa sürede sonuçlandırılmayacağı ve hem askeri hem de diplomatik anlamda Rusya'yı zor duruma düşüreceği gösterilebilir. Bunun yerine bölgedeki milis grupların gizliden gizliye desteklenerek çözümsüzlüğün statükoya dönüştürülmesi tercih edilmiştir.

Suriye'ye baktığımızda ise Rus ordusunun konvansiyonel olarak kullanılmasının meşruiyet anlamında önünde bir engel olmamasına rağmen hem askeri kayıpların asgaride tutularak iç siyasette tepkilerin önüne geçmek amacı, hem de sahada yeterli kara gücünün bulunması konvansiyonel bir gücün kullanılmasının önüne geçmiştir. Rejim güçleri, Hizbullah, İran Devrim Muhafızlarının ve özel askeri şirketlerin varlığı konvansiyonel bir kuvvet yerine hava ve karadan sağlanacak ateş destek vasıtaları ve özel kuvvetler desteğini yeterli kılmıştır. Bununlabirlikte diğer krizlerin aksine Rusya'nın Suriye'de devlet dışı örgütlerle karşı karşıya gelmesi konvansiyonel harekâtın kullanılmaması için bir diğer sebep olarak gösterilebilir.

Ekonomik aracın kullanılması ise Ukrayna ve Gürcistan krizlerinde benzerlik gösterirken Suriye krizinde kullanılmasını gerektirmemiştir. Suriye'de diğer iki krizin aksine hükümetin desteklenmesi, Suriye hükümetinin hem siyasi olarak hem askeri olarak Rusya'ya bağımlı olması ekonomik argümanları işlevsiz bırakmıştır. Bununla birlikte müteakip dönemde Suriye hükümeti ile tesis edilecek ekonomik ilişkiler ile ihtiyaç duyulduğunda bu aracın kullanılabileceği bir ortam yaratılabileceği değerlendirilmektedir. Gürcistan ve Ukrayna ise krizler sonrasında başta enerji alanında olmak üzere Rusya'ya olan ekonomik bağımlılıklarını azaltma yoluna gitmişlerdir.

Her üç krizde de bilgi harekâtı ve siber imkân ve kabiliyetler Rusya tarafından kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir. Bununla birlikte siber harekâtın Ukrayna örneğinde diğerlerine oranla daha yoğun olarak kullanıldığını ifade etmek

gerekir. Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde etnik Rus nüfusun etki altına alınmasına, Gürcü ve Ukraynalı hükümetleri saldırgan olarak göstermeye yönelik bir bilgi harekâtı kullanan Rusya, Suriye’de daha çok ABD’nin prestijini zedelemeye, kendisinin terörle mücadelede etkinliğini ön plana çıkarmaya yönelik bir strateji izlemiştir.

Rusya her üç örnekte de temelde aynı diplomatik stratejiyi izlemiştir. Karşı tarafı saldırgan veya terörist olarak göstermek, icra edilen harekâtların hukuka uygunluğunu gösterecek argümanlar oluşturmak, sürekli barış söylemlerinde bulunarak barış görüşmelerine yönelik platformlar oluşturmak ancak bu görüntünün arkasında sahada sert müdahalelerde bulunarak kendi çıkarları doğrultusunda de facto durumlar oluşturmak temel diplomatik stratejisini oluşturmaktadır.

Rusya Güney Osetya ve Abhazya’nın bağımsızlığı tanımış olmasına karşın bu bölgeleri Kırım gibi Rusya’ya ilhak etmemiştir. Çünkü Rusya’nın bu bölgelerin ilhakı ile elde edeceği fayda, bu ihtimali Gürcistan’a karşı bir koz olarak kullanmasından elde edeceği faydadan düşüktür. Kırım’ın ilhakı da Rusya’nın istediğinde bu bölgeleri de rahatlıkla kendisine bağlayabileceğini göstermiştir. Ancak bu bölgelerdeki çözümsüzlüğün varlığı hem Gürcistan’ın AB ve NATO’ya entegrasyonunun önünde bir engel teşkil etmekte, hem de Gürcistan’a karşı elinde koz bulundurmasını sağlamaktadır. Ukrayna’da ise kendisi için hayati önemi haiz Kırım’ı kendisine bağlamasına rağmen Donbas bölgesinde yine dondurulmuş bir sorun oluşturmuştur. Bu bölgedeki durumun Ukrayna’nın Batı’ya entegrasyonuna engel teşkil edeceğini iyi bilen Rusya, Ukrayna’ya karşı elinde etkin bir koz bulundurmaktadır.

Suriye örneğine baktığımızda ise yine aynı durumu görmekteyiz. Suriye’de oluşabilecek kalıcı bir barışın yerine kendisine her yönden bağımlı sorunlarla boğuşan bir Suriye’nin varlığı Rusya’nın bölgedeki etkinliğine daha çok fayda sağlayacağı açıktır. Rusya Suriye’deki sorunların devamıyla yalnız Suriye hükümetini değil aynı zamanda İran, Türkiye ve Suudi Arabistan üzerinde de siyasi etkinliğini sürdürmeyi hedeflemektedir.

Üçlemenin son ayağı olan savaşın yönetimi ile ilgili olarak Gürcistan diğer krizlerden ayrılmaktadır. Gürcistan savaşında birçok alanda yaşanan problemlerin yanında savaşın emir komutası ve araçların senkronizasyonunda sıkıntılar gözlenmiştir. Yapılan reformların bir parçası olan Ulusal Güvenlik Yönetim Merkezinin teşkil edilmesi ile emir komuta fonksiyon alanında etkinlik sağlanmıştır. Ukrayna ve Suriye krizlerinde söz konusu yönetim merkezinin katkıları önemli seviyede olmuştur.

Ayrıca belirtmek gerekir ki Rusya Ukrayna krizi üzerindeki uluslararası dikkati Suriye müdahalesi ile azaltmayı da bilmiştir. Ukrayna krizinde Minsk Anlaşmalarıyla da kendisine geniş bir alan yaratan Rusya hem barışçıl bir görünüm sergilemiş, hem de ambargoları kaldırmak için mazeret bekleyen Avrupalı ülkelere de fayda sağlamıştır.³⁵⁸

Sonuç olarak birbirlerinden farklı özelliklere sahip durumlarda, farklı araçların kullanımı ile aynı araçların farklı şekil ve derecelerde kullanımı hibrit savaşın, yani günümüz savaşlarının bir gereğidir. Hibrit savaşın bir doktrini, bir icra şablonu bulunmamaktadır. Ancak şu ifade edilmelidir ki Clausewitz'in üçlemesi, yani halk, savaşın araçları ve yönetim hala geçerliliğini korumaktadır.

³⁵⁸ Giles, 2017, 28-29.

Çizelge 3.2. Krizlerin savaşın temel unsurları kapsamında karşılaştırılması

Krizlerin Savaşın Temel Unsurları Kapsamında Karşılaştırılması	Halk Desteği			Araçlar (Rusya tarafından kullanılma durumu)						Yönetim	Sonuç
	Rus Halkı	Kriz Bölge Halkı	Uluslararası Kamuoyu (Meşruiyetin Derecesi)	Ordu	Diğer Silahlı Unsurlar (MİLLE, Özel Askerî Şirket, Tarihî)	Diplomatik Araç	Ekonomik Araç	Bilgi Harekâtı			
								Propaganda	Siber Yetenekler		
Gürcistan Krizi	GÜÇLÜ	GÜÇLÜ	ZAYIF	KONVANSİYONEL HAREKAT	ZAYIF	GÜÇLÜ	ORTA	GÜÇLÜ	ORTA	MERKEZİ OLMAYAN	BAŞARI
Ukrayna Krizi	GÜÇLÜ	GÜÇLÜ	ZAYIF	UZUN MESAFELİ ATEŞLER, ÖZEL KUVVETLER VE HAVA HAREKATI	YOĞUN	GÜÇLÜ	GÜÇLÜ	GÜÇLÜ	GÜÇLÜ	MERKEZİ	BAŞARI
Suriye Krizi	ORTA	ZAYIF	GÜÇLÜ	UZUN MESAFELİ ATEŞLER, ÖZEL KUVVETLER VE HAVA HAREKATI	YOĞUN	GÜÇLÜ	KULLANILMADI	GÜÇLÜ	ZAYIF	MERKEZİ	BAŞARI

Özellikle ülkelerin kendi halklarının karşı olduğu bir savaşın başarıya ulaşması güç iken, aynı zamanda bulunduğumuz çağda uluslararası kamuoyunu ikna edecek veya sonuca ulaşıncaya kadar tepkisini geciktirecek argümanların oluşturulması önem arz etmektedir. Savaşın araçları bu çalışmada işlediğimiz araçlar ile sınırlı da tutulmamalıdır. İlerleyen zamanlarda çok farklı araçların da ortaya çıkabileceği göz ardı edilmemelidir. Savaşların idaresi ve başarılı bir yönetim hibrit savaşın vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmaktadır. Araçların senkronizasyonu, yatay ve dikey tırmandırmanın uygulanması tek merkezden yönetimi gerektirmektedir. Bu noktada Rusya gibi otokratik yapıdaki devletlerin hızlı karar verme ve uygulamaya yönelik imkân ve kabiliyetlerinin daha yüksek olduğunu söylemek gerekmektedir. NATO gibi birbirinden çok farklı çıkarları bulunan devletlerin bir araya geldiği ittifak oluşumlarında karar alma ve uygulamaya dönüştürme mekanizmalarının yavaş olması günümüz savaşlarında büyük bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası geçilen tek kutuplu dünya düzeni ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda küresel düzeni şekillendirme gayretlerine sahne olmuştur. Batılı ülkelerin liderliğini bu dönemde de üstlenen ABD, Soğuk Savaş'taki başlıca rakibi SSCB'nin mirasçısı konumunda olan Rusya Federasyonu'nu bir bakıma muattap olarak kabul etmemiş, aksine Rusya karşıtı politikalar izleyerek yeniden toparlanmasının önüne geçmek istemiştir. ABD Rusya'ya yönelik olan politikalarında Avrupa'yı da yanına çekmeyi başarmıştır. Bu kapsamda gerek NATO, gerek AB birer araç olarak kullanılmıştır.

Batının Rusya'ya karşı izlediği politikaların temelinde tarihten gelen olumsuz bir Rusya algısı yatmaktadır. Rusya'ya yönelik bu olumsuz algı sadece Soğuk Savaş'la ilgili değil yüzyıllarca öncesine dayanan bir geçmişe sahiptir. Napolyon Savaşları ile 1. ve 2. Dünya Savaşları'ndaki düşmanlarına yönelik algılarını değiştirebilen Batı, müttefiği olmasına rağmen Rusya'ya yönelik bakış açısını değiştirmeyi başaramamıştır. Batı, Rusya'yı potansiyel bir tehdit olarak görmeye devam etmiştir.

Rusya'ya yönelik olumsuz algıya katkı yapan bir faktör olarak Rus kimliği gösterilebilir. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli kimliklerin etkisi altında kalan Rus milleti güce önem veren, kendilerini diğer milletlerden üstün gören, ortodoks dinine mensup, otokratik yönetim anlayışına sadık bir millet olarak karşımıza çıkmaktadır. Rus kimliğinin bu özellikleri devletin kimliğine de yansarak Rusya'yı statüye önem veren, realism çerçevesinde politikalarını belirleyen bir devlet olarak karşımıza çıkmasını sağlamıştır. Geçmişte sürekli olarak toprakları işgale uğrayan Rusya güvenliği öncelikleri arasında bulundurmıştır. Bununla birlikte tarih boyunca bulunduğu konumun da etkisiyle batı ve doğu kültürleri arasında kalan Rusya aidiyet konusunda ikilem yaşamıştır. SSCB döneminde farklı kültürleri bir arada tutma gayretleri neticesinde oluşan SSCB kimliği, komünizmin etkisi ile dinden uzaklaşma gibi faktörler Rus ulusal kimlik bilincini zayıflatmıştır. Bu nedenle Rusya, Soğuk Savaş'ın hemen ardından bir kimlik bunalımı içerisine girmiştir. Rusya Soğuk Savaş'a son vermek suretiyle Batı ile iyi ilişkiler içerisine girerek Batı'nın erişmiş olduğu refah seviyesine ulaşma amacını gütmüştür. Rusya, SSCB'yi gönüllü olarak

sonlandırdığını düşünmekte ve bu sebeple kendisini mağlup olarak görmemekteydi. Kendisini halen küresel bir güç olarak gören Rusya Batılı güçler ile aynı statüde olduğunu savunmaktaydı. Statü arayışlarına önce Yeltsin döneminde sonra Putin döneminde karşılık bulamayan Rusya'nın Batılı ülkelerle entegrasyon arzusu Rus kimliğinin temelindeki statünün oluşturduğu psikolojik engele takılmıştır. Bununla birlikte Batı'nın çevreleme politikasıyla karşılaşmasıyla, statü sorununa ilave olarak güvenlik kaygıları da derinleşmiş, Batıya entegrasyon hayali sona ermiştir. Batı'nın Soğuk Savaş sonrası görmek istediği Soğuk Savaş mağlubu Rusya ile Rusya'nın hayal ettiği konum arasında oluşan fark Rusya'nın politikaları üzerinde etki yapan başlıca faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Putin liderliğindeki Rusya, Batı ile yakınlaşma stratejisini sonlandırarak yeniden reel politik üzerinden dış politikasını şekillendirmeye başlamıştır. Rusya'nın Batı ile yeniden güç mücadelesine girmesi Batı'nın tehdit algısını doğrulamış gibi gözükse de aslında Batı, Rusya'ya yönelik politikaları ile algısındaki tehdidi canlandırmıştır. Aslında Rusya'nın çevre ülkelere karşı uygulamakta olduğu kendine bağımlı kılma stratejisi Batı'nın Soğuk Savaş sonrası Rusya'ya uygulaması gereken bir stratejydi. Netice itibarıyla Rusya Putin'le birlikte yeniden saldırgan bir dış politika izlemeye başlamıştır.

ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler algılarında yer alan Rusya'yı yaratmayı başarmışlar ancak bu durumun farkına oldukça geç varmışlardır. Tam bu noktada hibrit savaş teriminin ortaya çıkışı ve önlem alma arayışları, aslında izlediği politikaların Rus tehdidini beklentilerinin aksine daha çok arttırdığını fark eden Batı'nın yaşadığı hayal kırıklığının bir ürünüdür.

Ukrayna krizi ile birlikte Batı'da yoğun bir şekilde yankılanan bir terim olan hibrit savaş genel görüşün aksine yeni bir savaş türü değildir. Hibrit savaş günümüz savaşlarının aldığı nihai durumdur. Savaşın doğası geçmişten bugüne aynı kalmıştır. Ancak doğasında yer alan değişimin bir gereği olarak savaşın karakterinde değişim yaşandığı inkâr edilemez. Savaş geçmişte olduğu gibi belirsizlik, şans ve tehlike unsurlarını içinde barındırmakta ve en önemlisi dinamik doğası gereği "değişim"savaşın ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. İnsan'ın doğasındaki dürtülerden kaynaklanan ve var olduğu toplum içinde de kendisini

gösteren savaş, ünlü Prusyalı General tarafından ortaya atılan halk-ordu-hükümet üçlüsüne dayanmaktadır.³⁵⁹ Savaşın karakterindeki değişimi net olarak görebilmek için temel üçlünün zaman içinde niteliksel olarak nasıl farklılaştığını, kapsamlarının nasıl genişlediğini anlamak gerekmektedir. Halk, araçlar ve yönetimden oluşan savaşın temel üçlüsü kapsam ve nitelik olarak önemli değişiklikler göstermiştir.

Halk unsuru geçmişte maddi ve manevi destek sağlayarak kendi ordusunun itici gücü konumundayken günümüzde hem kapsam olarak genişlemiş hem de bazı durumlarda araç niteliği kazanarak savaşın ayrılmaz bir parçasını oluşturmaya devam etmiştir. Günümüzde halk kavramı aktörlerin kendi halklarına ilave olarak tüm dünya kamuoyunu ifade etmektedir. Özellikle son dönemlerde norm haline gelen haklı savaş kavramıyla devletler savaş kararı için yalnızca kendi halklarını değil diğer ülke halkalarını da ikna etme zorunluluğu hissetmektedirler. Ayrıca hedef ülke halkının tamamı ya da bir kısmı yeterli derecede etki altına alındığında savaşın bir aracı haline dönüşebilmektedir.

İkinci unsur olan ordu kavramı esasında savaşın araçlarını ifade etmektedir. Bu noktada savaş ile muhabere arasındaki ayrımın da daima göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünüyoruz. Geçmişte önce kara kuvvetleri, müteakiben deniz ve hava kuvvetleri savaşın araçları olarak faaliyet göstermiş ancak savaşın araçlarındaki çeşitlilik savaş alanlarının da kapsamının genişlemesine ve farklı muharebe alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geçmişte belirli arazi kesimleri ile sınırlı olan savaş alanları, önce savaşan ülkelerin tüm topraklarını kapsayacak şekilde genişlemiş, daha sonra diplomasinin, ekonominin, bilginin, gayri nizami unsurların ve siber kabiliyetlerin savaşın aracı haline gelmesiyle savaş alanının boyutunu değiştirmiştir. İnsan beyninin de artık bir muharebe alanı haline geldiği hibrit savaşta fiziksel sınırlar gibi zamansal sınırlar da ortadan kalkmıştır. Savaş geçmişten farklı olarak silahlı güç kullanımından ibaret değildir. Savaş artık silahlı güç kullanımından çok daha geniş bir anlama bürünmüştür. Barış ve savaş arasındaki ayrımının kaybolduğu günümüzde uluslararası ilişkilerde sürekli bir savaş hali hüküm sürmeye başlamıştır.

³⁵⁹ Clausewitz, C. V. (1976), 89.

2006 yılında devlet dışı aktörlere atfedilerek literatürde kendini gösteren, 2014 yılında Rusya özelinde devletlerle özdeşleştirilmeye başlayan hibrit savaş terimi üzerinde ortak bir tanım mevcut değildir. Aslında aynı terimle farklı şeyler ifade edilmeye çalışılmaktadır. Bunlardan biri silahlı çatışma, diğeri ise geniş anlamda savaştır. Farklı tanımların ortak noktasını farklı araçların sinerji oluşturmak amacıyla eşzamanlı olarak senkronize edilmesi oluşturmaktadır. Eş zamanlı ifadesi dışında diğeri hususlar günümüz savaşlarının özellikleri arasında yer almaktadır. Çünkü eş zamanlılık veya ardışıklık gibi ifadeler bir doktrin oluşturma çabasına işaret etmektedir. Ancak hibrit savaşa bir kalıp oluşturmaya çalışmak onun karakterine aykırıdır. Hibrit savaş içinde bulunulan koşullara göre değişiklik göstermektedir.

Savaşta meydana gelen değişimlerin temel sebebi küreselleşme ve teknolojik gelişmeler nedeniyle sosyolojik alanda meydana gelen değişikliklerdir. Uluslararası hukuk ve normların getirdiği sınırlamalar, ekonomik ve siyasi maliyetlerden kaynaklanan kaygılar devletleri faaliyetlerinde gizliliğe ve inkâr politikasına yöneltmiştir.

Son unsur olan hükümet yani lider kadro savaşın beyin bölümünü oluşturmaktadır. Hükümetlerin bağımsız olarak karar alma ve uygulama becerileri beyin olarak kabul edilmeleri için büyük önem taşımaktadır. Hangi araçların kullanılacağı, araçların kullanılma zamanları, birbirleri ile senkronize edilerek sinerji oluşturulması, araçların hangi şiddette kullanılacağını belirleme, gelişen durumlara paralel olarak hızlı karar verme ve bunu uygulamaya dönüştürme gerekli yetkilerle donatılmış merkezi bir yönetimi zorunlu hale getirmektedir.

Özetle günümüz savaşlarını yani hibrit savaşı şu şekilde ifade edebiliriz;

Hibrit Savaş hiçbir sınırlamanın bulunmadığı, belirsizliğin ve yaratıcılığın ön planda olduğu, insan zihninin odak noktasını oluşturduğu, askeri ve askeri olmayan tüm araçları ihtiva eden, ancak araçların kullanımı ve yoğunluk derecelerinin koşullara göre farklılık gösterdiği, araçlar arası senkronizasyon ile sinerji oluşturmak için tek elden yönetime ihtiyaç duyan, devletlerarası düşük yoğunluktaki sürekli savaş halidir.

Hibrit savaş terimine Ukrayna Savaşı ile birlikte Batı tarafından büyük önem atfedilmesinin nedeni algıdaki Rus tehdidinin gerçeğe dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. ABD'nin Irak ve Afganistan'da uzun yıllar süren işgali sonucunda başarısı hala tartışılırken Rusya'nın Ukrayna'da kısa sürede hedefine ulaşması Batı'yı haklı olarak endişelendirmiştir. Bununla birlikte Gürcistan Savaşında her ne kadar silahlı kuvvetlerinde önemli zaafılar gözler önüne serilse de altı gün sonunda zafere ulaşan yine Rusya olmuştur. Suriye krizinde de son durumda Rusya istediğini elde eden taraf olarak gözükmektedir. Soğuk Savaş sonrası imkân ve kabiliyet açısından daha avantajlı olan Batı savaşın değişen karakterini farkedememiştir. Rusya'ya karşı izlemesi gereken strateji, tam tersine kendisine karşı kullanılmıştır. Günümüz savaşlarının karakteri gereği Rusya tarafından atılan hamleler hibrit savaş terimiyle etiketlenmiştir.

Rusya yeni bir savaş stratejisi geliştirmemiş, savaşın karakterindeki değişimi çok iyi analiz etmiştir. Hedeflerini, karşı tarafın hassasiyet ve zaafılarını çok iyi bir şekilde ortaya koyarak her duruma gerektirdiği şekilde strateji geliştirmiş ve uygulamıştır. Günümüz savaşlarının karakterini çok iyi analiz eden ve Clausewitz'in üçlüsü kapsamında gerekli tedbirleri alarak stratejisini geliştiren Rusya günümüz savaşlarının gereğini yerine getirmektedir. Rusya'nın burada dikkat ettiği en önemli husus Batı'nın kırmızı çizgilerine dokunmamakla birlikte, yapmış olduğu can alıcı hamleleri Batı'nın reaksiyon göstermesine fırsat vermeden kendi çıkarları doğrultusunda sonuçlandırmak olmuştur. Günümüz savaş ortamını ABD'nin icra ettiği harekâtlardan da istifade ile çok iyi analiz etmiş, son ana kadar niyet ve maksadını gizleyerek, elindeki enstrümanları sinerji oluşturacak şekilde kullanarak başarıya ulaşmıştır.

Batının imkân ve kabiliyet açısından Rusya'dan daha üstün olmasına karşın Rusya karşısında düştüğü durum temelde günümüz savaşlarının karakterini analiz etmedeki problemten kaynaklanmaktadır. Rusya'ya karşı olumsuz algının etkisiyle önce Rusya'nın kırmızı çizgileri ihlal edilmiştir. Rusya'yı kendine bağımlı hale getirerek hassasiyetini artırma ve gerektiğinde bu hassasiyetleri istismar etme politikası yerine kendinden uzaklaştırarak karşısında yer alacak politikalar izlenmiştir. Rusya'yı tehdit olarak algılayan Batı bu tehdidin silahlı kuvvetleri üzerine yoğunlaşmış ve bu sebeple Gürcistan Savaşı kendisi için büyük bir yanılgıya

düşmesine neden olmuştur. Rusya'nın 2008 sonrası silahlı kuvvetlerinde başlattığı reform hareketlerinde yine yanılgıya düşerek silah ve teçhizat alanındaki gelişmelere odaklanmış ve Rusya'nın imkân ve kabiliyetlerindeki gelişimi farkedememiştir. Batı'nın günümüz savaşlarında Rusya karşısındaki en önemli hassasiyetlerinden birisi de birlik beraberlik içerisinde hareket edememesidir. NATO ve AB içerisinde yaşanan görüş ayrılıkları, Rusya ile geliştirilen ikili ilişkiler Rusya'nın yaptığı hamlelere yönelik reaksiyonların gösterilememesine neden olmaktadır. Batı görüş birliği içerisinde olsa dahi karar alma ve bu kararları hayata geçirmek birden fazla ülkenin onayına bağlı olmasından dolayı kolay değildir. Bu zaafın farkında olan Rusya ise hamlelerini kısa sürede istediği sonuca ulaşacak şekilde atmayı bilmiştir.

Savaşın karmaşık ve belirsiz yapısı nedeniyle onu belirli bir kalıba oturtmak mümkün değildir. Coğrafya, zaman, kültür, hassasiyetler, amaçlar gibi değişkenler nedeniyle Hibrit savaş için belirli bir doktrin oluşturmaya çalışmak sonuçsuz kalacaktır. Bu kapsamda Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizlerini analiz ettiğimizde hibrit savaşın bir doktrini olmadığı açıkça görülmektedir. Gürcistan ve Ukrayna eski Sovyet Cumhuriyeti olmaları, Rusya'nın sınır komşusu olmaları ve Batı ile entegrasyon hedefleri ve bünyelerinde özerk Cumhuriyet ve bölgeler bulundurmaları, topraklarında etnik Rus nüfusun bulunması gibi özellikler bakımından benzerlik göstermektedirler. Bununla birlikte coğrafi konumları, topraklarının derinliğine savunmaya elverişliliği, ekonomilerinin büyüklüğü, Rusya'ya olan bağımlılıklarının dereceleri, silahlı kuvvetlerinin gücü gibi birçok konuda da farklılık göstermektedirler. Ayrıca Gürcistan Savaşının reform öncesi, Ukrayna Savaşının ise reform aşamalarından bazılarının hayata geçirilmesi sonrası gerçekleşmesi de iki savaş arasında farklılıklara neden olan faktörler arasında sayılabilir. Suriye krizi farklı bir coğrafyada olması, farklı bir kültüre ve dile sahip topraklarda cereyan etmesi, çok taraflı bir kriz olması, Rusya'nın ayrılıkçıları değil hükümeti desteklemesi, Rusya'nın İran ve kısmen Türkiye gibi başka ülkelerle iş birliği yapması gibi hususlarla diğer iki krizden ayrılmaktadır. Ancak silahlı kuvvetlerinin kullanım şekli, özel askeri şirketlerin kullanımı ve reform sonrası icra edilmeleri yönünden Ukrayna krizi ile benzerlik göstermektedir. Gürcistan Savaşı birçok aracın çeşitli derecelerde kullanılmış olması ile birlikte temel olarak konvansiyonel bir harekâtın icra edilmesiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Aslında bu

krizin literatürde hibrit savaş terimi ile yan yana anılmamasında bu faktörün önemli katkısı bulunmaktadır.

Esasında konvansiyonel bir harekâtın varlığı hibrit savaşın olmadığına bir göstergesi değildir. Bununla birlikte konvansiyonel bir harekâtın olmaması, hatta silahlı kuvvetlerin kullanılmamış olması da hibrit savaşın olmadığı anlamına gelmemektedir. Sadece silahlı kuvvetler ya henüz kullanılmamıştır ya da caydırıcılık özelliği ile zaten devrededir. Bu kapsamda, analiz edilen bu üç krizin dışında silahlı kuvvetlerin fiili olarak kullanılmadığı ancak savaşın diğer araçlarının faaliyet gösterdiği birçok ülke sayabiliriz. Ne yazıkki geçmişten gelen algının etkisiyle günümüzde hala savaş denildiğinde askeri güç kullanımı üzerine odaklanıldığından büyük resim kaçırılmaktadır.

Özetlemek gerekirse toplumlar ve devletler geçmişten gelen önyargıların etkisi altında hareket etmektedirler. ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler Soğuk Savaş sonrası Rusya'ya yönelik önyargılarının etkisi ile Rusya'yı sınırlandırma gayreti içerisine girmişlerdir. Bununla birlikte Rusya'nın sınırlandırılması ve yeniden güçlenmesine yönelik yaptıkları hamlelerde savaşın karakterindeki değişimi göz ardı ederek büyük bir yanılgıya düşmüşlerdir. Rus devlet kimliğinin hassasiyetleri ve kırmızıçizgileri çiğnenmiş, amaçlarının aksine Rusya'nın yeniden toparlanması için gerekli motivasyonların oluşmasına imkân sağlamışlardır. Diğer taraftan Rusya Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı'nın oluşturduğu koşulları değerlendirmiş ve savaşın gerekliliklerini çok iyi uygulayarak Batı'nın yeniden korkulu rüyası olmayı başarmıştır. Savaşın geldiği nihai durumu uzun süre sonra fark eden Batı, Rusların bu hamlelerini hibrit savaş terimiyle etiketlemiş ve önlem arayışlarına girmiştir. Bu önlem arayışları çerçevesinde günümüz savaşlarını bir kalıp içine sokarak strateji geliştirme gayretleri içine giren Batı yine yanlış yönde hareket etmektedir. Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizlerinde de görüldüğü üzere her duruma göre farklı hareket tarzlarının uygulanması gerektiği ve hibrit savaşın belirli bir doktrini olmadığı açıktır. Bununla birlikte savaş durumunun artık süreklilik kazandığı ve silahlı güç kullanımına odaklanmanın yanıltıcı olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Günümüz savaşlarında halk yani insan unsurunun, mevcut ve gelecekteki muhtemel savaş araçları ile hızlı karar alıp uygulayabilen savaş merkezlerinin önemi

iyi analiz edilmelidir. Günümüzde tek bir aracın yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Rusya'ya karşı salt askeri güç veya ekonomik araçlarla önlem alma gayretleri sonuç getirmeyecektir. Yapılması gereken Rusya'nın hassasiyetlerinin belirlenmesi veya kırmızı çizgileri geçilmeden hassasiyet yaratılması ve bu hassasiyetlerin yerinde ve zamanında ölçülü bir biçimde istismar edilmesidir. Bununla birlikte savunmaya yönelik olarak Batı'nın kendi hassasiyetlerini de çok iyi bir şekilde analiz etmesi, ortaya çıkan her türlü emarenin karşı tarafın bir hamlesi sonucunda ortaya çıkan doğrudan veya dolaylı etkiler olabileceğinin dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

Bahse konu önlemlerin alınması ve günümüz savaşlarının gereğı olan stratejilerin geliştirilmesi bir gecede olabilecek bir şey değildir. Soğuk Savaş'ın bitiminden hemen sonraki dönemde fırsatı kaçıran Batılı ülkeler için bu hatanın faturasının daha ağır olacağı açıktır. Ancak her şeyin bittiğini ve Rusya'nın kazanan olduğunu iddia etmek gerçekçi olmayacaktır. Günümüz uluslararası düzeninde dezavantajları avantaja, hassasiyetleri kuvvetli taraflara çevirmek her zaman mümkündür. Fırsatlar kaçırılmış olsa da hiç birşey için geç kalınmış değildir.

KAYNAKLAR

- Andrievskii, T. (2017). "Гибридная Война: Сущность и Базовые Стратегии (Hibrit Savaş: Özü ve Temel Stratejisi)". **Харьковского национального педагогического университета им. Г.С.Сковороды, Украина**, 3 (1), 158-166.
- Balasevicius, T. (2017). "Looking for Little Green Man, Understanding Russia's Employment of Hybrid Warfare," **Canadian Military Journal**, 17 (3), 17-28.
- Banasik, M. (2016). "Russia's Hybrid War in Theory and Practice". **Journal on Baltic Security**, 2 (1), 157-182.
- Banasik, M. (2016). "Russia's Hybrid War". **Science & Military**, (2), 39-47.
- Berzins, J. (2014). "Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvia Defense Policy". **Policy Paper, Center for Security and Strategic Research-National Defense Academy of Latvia**, (2).
- Boltenkov, D., Gayday, A., Karnaukhov A., Lavrov, A., Tseluiko, V. (2011). "Russia's New Army". **Centre for Analysis of Strategies and Technologies-Moscow**.
- Bozkurt, A. (2019). "Russia Targeted Turkey with Offensive Cyber Operations", Nordic Monitor, 15.12.2019, Web: <https://www.nordicmonitor.com/2019/12/russia-targeted-turkey-with-cyber-offensive-capabilities/> adresinden 18 Şubat 2020 tarihinde alınmıştır.
- Bugajski, J. (2009). **Dismantling the West: Russia's Atlantic Agenda**, Virginia: Potomac Books.
- Carr, J. (2011). **Inside Cyber Warfare: Mapping the Cyber Underworld (2'nd Edition)**. Sebastapol, CA: O'Reilly Media, 15.
- Celso, A. N. (2018). "Superpower Hybrid Warfare in Syria". **MCU Journal**, 9 (2), 92-116.
- Childs, J. (2000). The Military Revolution I: The Transition to Modern Warfare. In C. Townshend (eds.) **The Oxford History of Modern War**, New York: Oxford University Press.
- Clausewitz, C. V. (1976). **On War**. (trans. by M. Howard and P. Paret). New Jersey: Princeton University Press. (Eserin orijinali 1832'de yayımlandı).
- Cohen, A. and Hamilton, R. E. (2011). The Russian Military and The Georgian War: Lessons and Implications. **ERAP Monograph**, Strategic Studies Institute U.S. Army War College, **Carlisle-PA**, 12. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a545578.pdf> adresinden 17 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.
- Creveld, M. V. (2002). "The Transformation of War Revisited," **Small Wars & Insurgencies**, 13 (2), 3-15.

- Cullen, P. And Reichborn-Kjennerud, E. (2017) "Understanding Hybrid Warfare," **A Multinational Capability Development Campaign Project**.
- Czuperski, M., Herbst, J., Higgins, E., Hof, F. And Nimmo, B. (2016). Distract, Decieve, Destroy: Putin At War in Syria. **Report, Atlantic Council**.
- Dayspring, S. M. (2015). **Toward A Theory of Hybrid Warfare: The Russian Conduct of War During Peace** (Master's Thesis, Naval Postgraduate School, 2015).
- Donovan, G. T. (2009). Russian Operational Art in the Russo-Georgian War of 2008. Strategy Research Project, U.S. Army War College, **Carlisle, PA**.
- Dubik, J. M. (2002). "Has Warfare Changed? Sorting Apples from Oranges". **An Institute of Land Warfare Publication**, (02-3).
- Dugas, M. E. (2016). **Between Georgia and Crimea: The Social Dimensions of War for The Russian Military**. (Honors Thesis, Wellesley College, 2016).
- Dumlupınar, N. (2017). "Hibrit Savaş: İran Silahlı Kuvvetleri". **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, 1 (2), 68-105.
- Engström, M. (2014). "Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy," **Contemporary Security Policy**, 35 (3), 356-379.
- Felgenhauer, P. (2004). "Military Doctrine or Election Manifesto? The Ivanov Doctrine". **Perspective**, 14 (2).
- Forsberg T. (2014). "Status Conflicts Between Russia and The West: Perception and Emotional Biases". **Communist and Post-Communist Studies**, (47), 323-331.
- Fournier, A. (2002). "Mapping Identities: RussianResistance to Linguistic Ukrainisation in Central and Eastern Ukraine". **Europe-Asia Studies**, 54 (3), 415-433.
- Furgacz, P. (2015). "The Russian Ukranian Economic War". **Ante Portas-Studia nad Bezpieczeństwem**, 2 (5), 115-130.
- Gabriel, R. A. and Metz, K. S. (1992). A Short History Of War: The Evolution of Warfare and Weapons. **Report**, Strategic Studies Institute U.S. Army War College, **Carlisle, PA**.
- Geifman, A. and Teper, Y. (2014). "Russia's New National Identity Under Putin's Regime," **BESA Center Perspective Papers**, (279).
- Giles, K. (2017). The Turning Point for Russian Foreign Policy. **TheLetort Papers**, Strategic Studies Institute U.S. Army War College, **Carlisle-PA**.
- Goldgeier, J. M. and McFaul, M. (2003). **Power and Purpose: U.S. Policy Toward Russia After the Cold War**, Washington, D.C.: Brooking Institution Press.

- Gray, C. S. (2005). "How Has War Changed Since the End of the Cold War?". *Parameters*, Spring, 14-26.
- Gray, C. S. (2007). *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. NY: Routledge.
- Gressel, G. (2015). "Russia's Quite Military Revolution and What It Means for Europe," *Policy Brief European Council on Foreign Relations*, (ECFR/143).
- Gusev, L. (2015). "The Economic Relations Between Ukraine and Russia at the Present Stage," *Ante Portas-Studia nad Bezpieczeństwem*, 2 (5), 131-136.
- Han, A.K. (2013). "Suriye'de Kimyasal Silah Kullanımı: Gerçekten Bir 'Oyun Dönüştürücü' mü?" *ORSAM*, 5 (57), 35-45.
- Hanson-Green, M. (2017). *Russian Foreign Policy and National Identity*. (Honor Thesis, University of New Orleans, 1990).
- Harpen, H. M. (2016). *Putin's Propaganda Machine: Soft Power and Russian Foreign Policy*. Maryland and London: Rowman & Littlefield, (e-book).
- Hill, F. (2016). "Putin: The One-Man Show the West Doesn't Understand". *Bulletin of the Atomic Scientists*, 72 (3), 140-144.
- Hobbes, T. (2012). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. (çev. S.Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin rjinali 1651'de yayımlandı).
- Hoffman, F. (2007). "Conflict In The 21st Century: The Rise of Hibrid Wars". *Potomac Institute for Policy Studies*.
- Hoffman, F. G. (2009). "Hybrid Warfare and Challenges". *Joint Forces Quarterly*, (52), 34-39.
- Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies, Moscow, 1955-1999*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Iasiello, E. J. (2017). "Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea". *Innovations in Warfare and Strategy*, 47 (2), 51-63.
- Ismailov, M. and Ganieva, N. (2013). "In Search for the Russian National Identity: Do History Textbooks Hold the Answer?". *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*. 5 (2), 366-392.
- İnternet: "Did Mercenaries Help Georgia", Russia Today, 10.08.2008
Web: <https://www.youtube.com/watch?v=Bcv-ynUDYHcadresinden> 20 Ocak 2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: "Ruslar İslamiyet'i Seçmek Üzereyken Nasıl Hristiyanlaştı?", 14.02.2021,
Web: <https://www.mepanews.com/ruslar-islamiyeti-secmek-uzereyken-nasil-hiristiyanlasti-35572h.htm> adresinden 15 Şubat 2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet: "Ukraine: The Price of Addiction", 18 Şubat 2014, Web: <http://barreelperday.com/2014/02/18/ukraine-price-addiction/> adresinden 11 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: "Никакого Доверия К Грузинскому Руководству Не Осталось (Gürcü Yönetimine Güven Kalmadı", Вести, 12.08.2008, Web: <https://www.vesti.ru/article/2229128> adresinden 20 Ocak 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Ahmad, A. K. (2020). "Syrians Protest 5 Yeras of Russian Intervention". Anadolu Ajansı, 30 Eylül 2020. Web: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/syrians-protest-5-years-of-russias-intervention-/1991416> (adresinden 11 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır).

İnternet: Aji, A. (2000). "Russian Delegation in Syria to Expand Trade, Economic Ties", AP News, 07.09.2020, Web: <https://apnews.com/article/virus-outbreak-vladimir-putin-sergey-lavrov-russia-financial-markets-834487ef0a5fcd26cb6c49f4d81054cf> adresinden 15 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Anderson, T. (December, 2015). The Dirty War on Syria: Washington Supports the Islamic State(IS). **Global Research**, Web: <https://www.globalresearch.ca/the-dirty-war-on-syria-washington-supports-the-islamic-state-isis/5494957> adresinden 12 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Apps, P. (2012). "Disinformation Flies in Syria's Growing Cyber War", Reuters, 07.08.2012, Web: <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-hacking-idUSBRE8760GI20120807> adresinden 20 Aralık 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Asymetric Warfare Group and TRADOC G2. (2020). "Russian Private Military Companies: Their Use and How to Consider Them in Operations, Competition and Conflict", 76. Web: <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-books/329271> adresinden 16 Haziran 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Beehner, L., Collins, L., Ferenzi, S., Person, R. and Brantly, A. (2018). Analyzing the Russian Way of War: Evidence from the 2008 Conflict with Georgia. **Modern War Institute, West Point**, 65. Web: <https://mwi.usma.edu/wp-content/uploads/2018/03/Analyzing-the-Russian-Way-of-War.pdf> adresinden 17 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. (2011). "Kararı No. S/RES/1973 (2011)". Web: [https://undocs.org/S/RES/1973\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/1973(2011)) adresinden 10 Kasım 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. (2016). "7785th Meeting, SC/12545". Web: <https://www.un.org/press/en/2016/sc12545.doc.htm> adresinden 10 Kasım 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Bugriy, M. (2014). The Crimean Operation: Russian Force and Tactics. **Eurasia Daily Monitor**, 11 (61), Web: http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42164&no_cache=1#.VvLlfGQrJhB, adresinden 11 Kasım 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Caravelli, J. (October, 2014). "Russian Arms Sales to Syria, Iran Add to Middle East Instability," Web: <https://freebeacon.com/national-security/russian-arms-sales-to-syria-iran-add-to-middle-east-instability/> adresinden 07 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Central Intelligence Agency, CIA World Factbook, Web: https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/print_up.html adresinden 30 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Cordesman, A. H. (September, 2015). Russia in Syria: Hybrid Political Warfare. **Center for Strategic and International Studies**, Web: <https://www.csis.org/analysis/russia-syria-hybrid-political-warfare> adresinden 07 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Crowley, M. (2018). "Putin's Revenge", Politico Magazine, 16.12.2016, Web: <https://www.politico.com/magazine/story/2016/12/russia-putin-hack-dnc-clinton-election-2016-cold-war-214532> adresinden 12 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Dabrowski, M., Dominguez-Jimenez M. and Zachman, G. (Temmuz, 2020). "Ukraine: Trade Reorientation from Russia to EU", Web: <https://www.bruegel.org/2020/07/ukraine-trade-reorientation-from-russia-to-the-eu/> adresinden 10 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Daher, J. (2018). "ThreeYears Later:The Evolution of Russia's Military Intervention in Syria", Atlantic Council, 27.09.2018, Web: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/three-years-later-the-evolution-of-russia-s-military-intervention-in-syria/> adresinden 19 Aralık 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Datareportal. (2020). "Digital 2020:Georgia". Web: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-georgia> adresinden 20 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Dumlupınar, N. (2017). "Avrupa Güvenliği Kapsamında Ukrayna Krizi," **ANKASAM** (Analiz), 20 (4), 14. Web: <https://ankasam.org/wp-content/uploads/2018/12/MET%C4%B0N-Nihat-Dumlup%C4%B1nar-Avrupa-G%C3%BCvenli%C4%9Fi-Kapsam%C4%B1nda-Ukrayna-Krizi.pdf> adresinden 12 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Dural, S. (2016, Ocak,). Rusya'nın Ulusal Kimlik Algısı ve Dış Politikaya Etkileri. **Academia**, 18, Web: https://www.academia.edu/24194271/RUSYANIN_ULUSAL_K%C4%B0ML%C4%B0K_ALGISININ_DI%C5%9E_POL%C4%B0T%C4%B0KAYA_ETK%C4%B0LER%C4%B0 adresinden 20 Haziran 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Glenn, R. W. (March, 2009). Thoughts on Hybrid Conflict. **Small Wars Journal**, 5. Web: www.smallwarsjournal.com/jrnl/art/thoughts-on-hybrid-conflict adresinden 02 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Gürcan, M. "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar", 87. Web: https://www.academia.edu/12423369/Sava%C5%9F%C4%B1n_Evrimi_ve_Teorik_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar adresinden 11 Ocak 2021 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Gürçay, E. "The U.S.-YPG Relationship: U.S. Foreign Policy and The Future of the Kurds in Syria and Turkey", **Middle East Policy Council**, Web: <https://mepc.org/commentary/us-ypg-relationship-us-foreign-policy-future-kurds-syria-and-turkey> adresinden 10 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Halpern, M. (2016). "There is a No-Fly Zone in Syria-One Russia Created". Observer, 31.10.2016, Web: <https://observer.com/2016/10/there-is-a-no-fly-zone-in-syria-one-russia-created/> adresinden 20 Eylül 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Headquarters, Department of the Army. (2010). "Hybrid Threat", TC 7-100, V, Web: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/tc7_100.pdf adresinden 18 Ocak 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Hill, F. (2016, February). Understanding and Deterring Russia: U.S. Policies and Strategies. **Brookings**, Web: <https://www.brookings.edu/testimonies/understanding-and-deterring-russia-u-s-policies-and-strategies/> adresinden 03 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Hoffman, F. (2014). "On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats", 28.07.2014, <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats> adresinden 14 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Holubeva, O. (November, 2019). "Geography of Diesel fuel Supply to Ukraine: Dependence on Russia is Quite Strong," Web: <https://112.international/ukraine-top-news/geography-of-diesel-fuel-supply-to-ukraine-dependence-on-russia-is-quite-strong-44884.html> adresinden 02 Ocak 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Huang, C. and Cha, J. (2020). "Russia and Putin Recieve Low Ratings Globally," Pew Research Center, 07.02.2020, Web: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/02/07/russia-and-putin-receive-low-ratings-globally/> adresinden 20 Haziran 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Human Rights Watch. (2008). "Georgia/Russia: Use of Rocket Systems Can Harm Civilians," Web: <https://www.hrw.org/news/2008/08/11/georgia/russia-use-rocket-systems-can-harm-civilians> adresinden 12 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Institute for Development of Freedom of Information. (2016). "Georgia-Russia Economic Relations in 2008-2016", Web: https://idfi.ge/en/georgia_russia_economic_relationships_in_2008_2016_years adresinden 20 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Internet Live Stats. (2016). "Georgian Internet Users". Web: <https://www.internetlivestats.com/internet-users/georgia/> adresinden 17 Temmuz 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Johnson, R. F. (February, 2015) . Update: Russia's Hybrid War in Ukraine- is working- IHS. **Jane's Defence Weekly**, Web: <http://www.matthewaid.com/post/112218572811/can-ukraines-military-beat-the-promoscow-rebels> adresinden 10 Aralık 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Kadobnov, Y. (2020). "Russia is a 'Distinct Civilization' Putin Says", The Moscow Times, 18.05.2020, Web: <https://www.themoscowtimes.com/2020/05/18/russia-is-a-distinct-civilization-putin-says-a70295> adresinden 21 Temmuz 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Kagan, R. (1996). "The New Russophobes are Here", Washington Examiner, 01.07.1996, Web: <https://www.washingtonexaminer.com/weekly-standard/the-new-russophobes-are-here-8609> adresinden 10 Ağustos 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Kennan, G. F. (1997). "A Fateful Error", The New York Times, 05.02.1997, Web: <https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful-error.html> adresinden 01 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Kovalik, D. (2015). "Rethinking Russia,: A Concersation With Russia Scholar Stephen F.Cohen", HuffPost, 07.07.2015, Web: https://www.huffpost.com/entry/rethinking-russia-a-conve_b_7744498 adresinden 10 Ağustos 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Kyiv Post, (28.11.2009). "Yushchenko: Russian Black Sea Fleet must be Withdrawn by 2017", Web: <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/yushchenko-russian-black-sea-fleet-mustbe-withdra-53835.html> adresinden 16 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Lavrov, S. (2013, Nisan). Russia's Foreign Policy Philosophy. **Russian International Affairs Council**, Web: <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/comments/russia-s-foreign-policy-philosophy/#detail> adresinden 17 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Lavrov, S. (2016, Mart). Russia's foreign Policy in a Historical Perspective. **Russia in Global Affairs**, (2), Web: <https://eng.globalaffairs.ru/number/Russias-Foreign-Policy-in-a-Historical-Perspective-18067> adresinden 15 Nisan 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Levada Center. (2015). "Abkhazia and South Osetia (Survey)", Web: <https://www.levada.ru/en/2015/09/21/abkhazia-and-south-ossetia/> adresinden 10 Mart 2020 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Levada Center. (2016). "Maidan and Russia-Ukraine Relations (Survey)", Web: <https://www.levada.ru/en/2016/04/05/maidan-and-russia-ukraine-relations/> adresinden 02 Mart 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Majumdar, D. (2017). "How Bill Clinton Accidentally Started Another Cold War," The American Conservative, 18.10.2017, Web: <https://www.theamericanconservative.com/articles/how-bill-clinton-accidentally-started-another-cold-war/> adresinden 01 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: McDermott, R. (2014). Russia Activates New Defense Management Center. **Euroasia Daily Monitor**, 11 (196). Web: <https://jamestown.org/program/russia-activates-new-defense-management-center/> adresinden 01 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Menabde, G. (2015). Pro-Russian Forces in Georgia Demand Neutral Status For Country. **Euroasia Daily Monitor**, 12 (182), <https://jamestown.org/program/pro-russian-forces-in-georgia-demand-neutral-status-for-country/> adresinden 10 Eylül 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Morissey, E. (2014). "Satellite Photos Show Russia Mobilizing on Ukraine Border", 11.04.2014, Web: <https://hotair.com/archives/ed-morrissey/2014/04/11/nato-satellite-photos-show-russia-mobilizing-on-ukraine-border/> adresinden 21 Eylül 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: North Atlantic Treaty Organization. (2018). "NATO's Response to Hybrid Threats", Web: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm?selectedLocale=en adresinden 19 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: North Atlantic Treaty Organization. (2015). "Zero-Sum? Russia, Power Politics, and the post-Cold War Era", Web: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118347.htm adresinden 28 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Oxford Dictionaries. Web: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/hybrid> adresinden 10 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Parfitt, T. (2008). "Armed Cossacks Pour in to Fight Georgians," The Guardian, 09.08.2008, Web: <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/09/russia.georgia1> adresinden 12 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Potapkina, V. (2010). "Ukraine's Neutrality: A Myth or Reality?" E-International Relations, 30.11.2010, <https://www.e-ir.info/2010/11/30/ukraine%E2%80%99s-neutrality-a-myth-or-reality/> adresinden 12 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Potter, M. (2014). "Ukraine Crisis: Russia's Gloves Come Off as The Insignia Go On". The Star, 01.03. 2014, Web: https://www.thestar.com/news/world/2014/03/01/ukraine_crisis_russias_gloves_come_off_as_the_insignia_go_on.html adresinden 30 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Rukhadze, V. (2015). Russia's Gazprom Seems Set to Return to Georgia. **Euroasia Daily Monitor**, 12 (190), <https://jamestown.org/program/russias-gazprom-seems-set-to-return-to-georgia/> adresinden 12 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Ryzhkov, V. (2014). "Putin's Federalization Card in Ukraine," The Moscow Times, 07.04.2014, <https://www.themoscowtimes.com/2014/04/07/putins-federalization-card-in-ukraine-a33715> adresinden 13 Mart 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Shapless, J. D. (Nisan, 2014). "Russia, Ukraine and Europe are Tied by Gas Dependency," Web: <https://theconversation.com/russia-ukraine-and-europe-are-tied-by-gas-dependency-25719> adresinden 05 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Spyer, J. (2018). "Putin's Endgame in Syria Has Arrived", Foreign Policy, 24.05.2018, Web: <https://foreignpolicy.com/2018/05/24/putins-endgame-in-syria-has-arrived/> adresinden 10 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Suslov, D. (2016, November). The Russian Perception of the Post-Cold War Era and Relations with The West. **Harriman Institute, Columbia University**, Web: https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/university-consortium/files/suslov_harriman_lecture_on_post-cold_war_era.pdf adresinden 17 Aralık 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: The Brookings Institution. (2013). "Russia's Role in The Middle East", **Panel Transcript**, Brookings Doha Center, **Doha**, 8, Web: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2013/12/russia_role_middle_east_transcript.pdf adresinden 11 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: The Chicago Council on Global Affairs. (January, 2018) . "Poll: Russian Public Opinion is at Odds with Putin's Foreign Policy in Syria", <https://www.thechicagocouncil.org/press-release/poll-russian-public-opinion-odds-putins-foreign-policy-syria> adresinden 25 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Thornton, L. and Turmanidze, K. (2019). "Public Attitudes in Georgia: Results of April 2019 Survey," National Democratic Institute and CRRG Georgia, 31, Web: https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20Georgia_April_2019_Public_Issues%20Poll_ENG_Final.pdf adresinden 17 Mayıs 2020 tarihinde alınmıştır.

- İnternet: Бартош, А. (2017). “Гибридная Война Становится Новой Формой Межгосударственного Противоборства,” Независимое Военное Обозрение, 07.04.2017, Web: https://nvo.ng.ru/concepts/2017-04-07/1_943_gibryd.html adresinden 20 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Герасимов, В. (Şubat 2013). Ценность Науки в Предвидении (Bilimin Değeri Öngörüdür). **Военно-Промышленный Курьер**, Web: <https://vpk-news.ru/articles/14632> adresinden 02 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Министерство обороны Российской Федерации (Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı). (2008). “Новости: Жертвами грузинского нападения на Южную Осетию стали более 2 тыс. Человек (Gürcistan’ın Güney Osetya’ya Saldırıların’da Ölenlerin Sayısı İki bin Geçti”, 10.08.2008, Web: <https://web.archive.org/web/20080815070006/http://www.mil.ru/info/1069/details/index.shtml?id=49353> adresinden 16 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Никольский, А. (2014). “Песков: Россия не может быть в Стороне, Когда Русским Грозят Насилием (Peskov: Ruslar Güç Kullanmakla Tehdit Edildiğinde, Rusya Kenarda Duramaz”, РИА Новости, 07.03.2014, Web: <https://ria.ru/20140307/998667005.html> adresinden 17 Haziran 2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Фельгенгауэр, П. (2015). “”Интервью: Гибридная Война”- Новая Угроза или Пропагандистский Трюк? (Hibrit Savaş- Yeni Tehdit mi Yoksa Propaganda Hilesi mi?”. **Deutsche Welle**, 25.02.2015, <https://www.dw.com/ru/гибридная-война-новая-угроза-или-пропагандистский-трюк/a-18278421> adresinden 10 Kasım 2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: 2941 Sayılı “Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu”. (1983). Web: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo:=2941&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden 05 Eylül 2020 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Konończuk, W. (September, 2017). “A Dangerous Energy Policy: Ukraine, Despite War, Is Making Itself Dependent on Russian Oil”, EnergyPost, Web: <https://energypost.eu/15647-2/> adresinden 15 Mart 2018 tarihinde alınmıştır.
- Jacobs, A. and Lasconjarias, G. (2015). “NATO’s Hybrid Flanks: Handling Unconventional Warfare in the South and the East”. **Research Paper**, Research Division-NATO Defense College, **Rome**, (112).
- Kaldor, M. (2012). **New & Old Wars**. UK: Polity Press, (Third Edition, Kindle Version).
- Kapanadze, S. (2014). “Georgia’s Vulnerability to Russian Pressure Points”. **Policy Memo, European Council on Foreign Relations**, (ECFR/106).
- Karabulut, B. (2017). “Uluslararası İlişkilerde Savaş Olgusunun Yaşadığı Dönüşüm: Hibrit Savaş ve Rusya Örneği,” **Karadeniz Araştırmaları Merkezi**, XIV (55), 115-130.

- Kaya, S. (2010). "Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi". **GaziAkademik Bakış**, 4 (4), 41-77.
- Kofman, M. (2020). "Syria and The Russian Armed Forces: An Evaluation of Moscow's Military Strategy and Operational Performance". In Hamilton, R. E., Miller, C., Stein, A. (Eds.) "Russia's War in Syria: Assessing Russian Military Capabilities and Lessons Learned". **Foreign Policy Research Institute, Philadelphia**.
- Kofman, M. and Rojansky, M. (2015). A Closer Look At Russia's 'Hybrid War'. **Kennan Cable**, The Wilson Center, **Washington, DC**.
- Larrabee, F. S., Wilson, P. A. and Gordon, J. (2015). **The Ukrainian Crisis and European Security: Implications for U.S. and U.S. Army**. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Lebow, R. N. (2008). **A Cultural Theory of International Relations**, Cambridge: Cambridge University Press, 5-6.
- Lebow, R. N. (2010). "The Past and Future of War". **International Relations**, 24 (3), 1-28.
- Levin, F. (2016). **Legal but Illegitimate Interventions: Legitimacy of Governments and Intervention by Invitation Under International Law**. (Master Thesis, Lund University, 2016).
- Likhacheva, A. and Makarov, I. (2014). National Identity and The Future Of Russia, **Valdai Discussion Club Report, Moscow**.
- Lind, W. S., Nightengale, K., Schmitt, J. F., Sutton, Joseph W. And Wilson, Gary I. (1989). "The Changing Face of War: Into The Fourth Generation". **Marine Corps Gazette (pre-1994)**, 73 (10), 22-26.
- Lukin, A. (2003, Mart-Nisan). **Russia Between East and West: Perceptions and Reality**. Paper presented at the Joint Session of The European Consortium for Political Research, Edinburg.
- Lukin, A. (2016). "Russia's Pivot to Asia: Myth or Reality?" **Strategic Analysis**, 40 (6), 573-589.
- Lukin, V. (2016). "The Foreign Policy of Soviet Russia: A Quest for Identity". **Strategic Analysis**, 40 (6), 486-497.
- Mansoor, P. R. (2012). Introduction: Hybrid Warfare in History. In W. Murray and P. R. Mansoor (Eds.) **Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present**. New York: Cambridge University Press.
- Margvelashvili, M. and Mukhigulishvili, G. (2011). Energy Security Georgian Perspective. **Regional Security Report, Turku-Finland**, 19-21.

- McDarmott, R. N. (2011). "Russia's Conventional Armed Forces: Reform and Nuclear Posture to 2020". In Blank S.J. (Edt.) "Russian Nuclear Weapons: Past, Present, and The Future". **Research Report**, Strategic Studies Institute, US Army War College, **Carlisle, PA**, 33-98.
- Mearsheimer, J. J. (2014). "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions that Provoked Putin". **Foreign Affairs**, 93(5), 77-89.
- Monaghan, A. (2016). "Putin's Way of War: The 'War' in Russia's 'Hybrid Warfare'". **Parameters**, 45 (4), 65-74.
- Neag, M. M. (2016). "A New Typology of War-Hybrid War". **Military Art and Science, Revista Academiei Forțelor Terestre**, 81 (1), 14-20.
- Newman, E. (2004). "The New War Debate: A Historical Perspective is Needed". **Security Dialogue**, 35 (2), 173-189.
- Newnham, R. E. (2015). "Georgia On My Mind? Russian Sanctions and the End of the 'Rose Revolution'". **Journal of Eurasian Studies**, 6 (2), 161-170.
- Nilsson, N. (2018). "Russian Hybrid Tactics in Georgia". **Silk Road Paper, Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program**.
- Noiseux, J. D. (2015). **Becoming Hybrid, Towards a Critical Theory of Agency in War** (PhD. Thesis, Trend University, 2015).
- Ostensen, A. G., and Bukvoll, T. (2018). "Russian Use of Private Military and Security Companies: The Implications for European and Norwegian Security," **FFI Report, CHR. Michelsens Institutt**, (18/01300).
- Pallin, C. V. and Westerlund, F. (2009). "Russia's War in Georgia: Lessons and Consequences," **Small Wars And Insurgencies**, 20 (2), 400-424.
- Pappila, O. (2008). "The Nature of War Today". **Dikussion & Debatt**, 4, 69-73.
- Paul, M. C. (2001). "Western Negative Perceptions of Russia: 'The Cold War Mentality' Over Five Hundred Years". **International Social Science Review**, 76 (3/4), 103-121.
- Racz, A. (2015). "Russia's Hybrid Warfare in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist". **FIIA Report**, The Finnish Institute of International Affairs, **Finland** (43).
- Reichborn-Kjennerud, E. and Cullen, P. (2016). "What is Hybrid Warfare". **Policy Brief, Norwegian Institute of International Affairs**, (1).
- Renz, B. and Smith, H. (2016). "Russia and Hybrid Warfare-Going Beyond the Label". **Aleksanteri Papers**, University of Helsinki, **Finland**, (1).

- Romanova O. (2014, April). **Construction of Russian Identity and Foreign Policy in Early-History Literature and History Textbooks: Application of Ideas in Modern Discourse**. Paper presented at the Workshop “Bringing Humanities Back: Studying Politics and Foreign Policy through Research in the Humanities and Popular Culture.” Cambridge.
- Rutland, P. and Kazantsev, A. (2016). “The Limits of Russia’s Soft Power”. **Journal of Political Power**, 9 (3), 395-413.
- Schuurman, B. (2010). “Clauseswitz and the ‘New Wars’ Scholars”. **Parameters**, Spring, 89-100.
- Siddiqui, F. R. (2016). Evolution of Syrian Crisis and Analyzing the Role of Russia: A Game Changer. **Issue Brief**, Indian Council of World Affairs, **New Delhi**.
- Soltan, E. (2001). “Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği,” **Avrasya Dosyası (Rusya Özel)**, 6 (4), 64-94.
- Sönmez, A. S. (2010). “Avrupa Birliği’nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7 (14), 113-122.
- Sutyagin, I. (2015). Russian Forces in Ukraine. **Briefing Paper**, Royal United Services Institute, **London, UK**.
- The European Union Committee. (2015). **The EU and Russia: Before and Beyond the Crisis in Ukraine**. Londra: The Stationary Office Limited.
- Thucydides(1996).**The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to “The Peloponnesian War”**(trans. Richard Crawley in 1874). Robert B. Strassler(ed). New York: Free Press.
- Townshend, C. (2000). Introduction: The Shape of Modern War. In C. Townshend (ed.) **The Oxford History of Modern War**. New York: Oxford University Press.
- Tsygankov, A. P. (2010). “National Ideology and IR Theory: Three Incarnations of the ‘Russian Idea’”. **European Journal of International Relations**, 16 (4), 663-686.
- Tudoroiu, T. (2015). “The Reciprocal Constitutive Features of Middle Eastern Partnership: The Russian-Syrian Bilateral Relations.” **Journal of Euroasian Studies**, 6 (2), 143-152.
- Tyszka, K. (2009). “‘Homo Sovieticus’ Two Decades Later”. **Polish Sociological Review**, 4 (168), 507-522.
- United Nations. (1945). **UN Charter**. San Francisco, June 1945.
- Unwala, A. and Ghorri, S. (2015). “Brandishing the Cybered Bear: Information War and the Russia-Ukraine Conflict”. **Military Cyber Affairs**, 1 (1), 1-15.

- Varlık, A. B. (2013). "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım". *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (2), 1141-129.
- Wendt, A. (1994). "Collective Identity Formation and the International State". *The American Political Science Review*, 88 (2), 384-396.
- Woehrel, S. (2009). "Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries". *Congressional Research Service*, (RL34261).
- Yenigün, C. ve Bolat, M. A. (2010). "Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı". *Dünya Çatışmaları*, 1 (3.Baskı), 457-488.
- Yıldırım S. (2013). "1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları," *KHO Bilim Dergisi*, 23 (2), 61-99.
- Zhou, Y. (2019). "A Double-Edged Sword: Russia's Hybrid Warfare in Syria". *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 13 (2), 246-261.
- Бартош, А.А. (2015). "Гибридные Войны Как Проявление Глобальной Критичности Современного Мира (Günümüz Dünyasının Küresel Eleştirisi Şeklindeki Hibrit Savaş)". *Аналитический и Научно-Практический Журнал*, 29 (1), 71-78.
- Вибель, В. (2017). "Политические Риски Экономической Зависимости от России: По Данным Украйны, Беларуси, Армении и Грузии". *Актуальні Проблеми Економіки*, 6(192). 6-17.
- Демидов, А. (2016). "Найионалная Безопасность: Гибридные Войны Как Проявление Межгосударственных Конфликтов В Современных Условиях (Ulusal Güvenlik: Devletlerarası Çatışmaların Günümüz Şartlarındaki Görünümü Hibrit Savaş)". *Экономические Стратегии*, (2), 54-59.
- Дикий, Е. (2016). Гибридная Война России: Опыт Украины Для Стран Балтии (Rusya'nın Hibrit Savaşı: Baltık Ülkeleri için Ukrayna Örneği). Литовская военная академия им. генерала Йонаса Жямайтиса, *Вильнюс*.
- Комлева, Н. А. (2017). "Гибридная Война: Сущность и Специфика (Hibrit Savaş: Temeli ve Karakteri)". *Философия Политики и Политология*, 128-137.
- Марков, С. А. (2015). *«Гибридная Война» Против России, (Rusya'ya Karşı Hibrit Savaş)*. Москва: Алгоритм.
- Сазонова, К.Л. (2017). "«Гибридная война»: международно-правовое измерение" ("Hibrit Savaş": Uluslararası-Hukuk Boyutu). *Журнал Высшей Школы Экономики*, (4), 177-187.
- Цыганков, П.А. (2015). "Гибридная Война": Политический Дискурс и Международная Практика (Hibrit Savaş: Siyasi Söylem ve Uluslararası Uygulama)". *Вестник Московского университета. Социология и политология*, (4), 253-258.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DÜMLUPINAR, Nihat
Uyruğu : T. C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi / Uluslararası İlişkiler	Devam ediyor
Yüksek lisans	Naval Postgraduate School-CA, / NSA	2010
Lisans	Kara Harp Okulu / Sistem Mühendisliği	2001
Lise	Kuleli Askeri Lisesi	1997

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2001-Halen	Türk Silahlı Kuvvetleri	Subay

Yabancı Dil

İngilizce
Rusça

Yayınlar

Dumlupınar, N. (2010). *Regulation of Private Military Companies in Iraq* (Master's Thesis, Naval Postgraduate School, 2010).

Dumlupınar, N. (2017). "Hibrit Savaş: İran Silahlı Kuvvetleri". *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 68-105.

Dumlupınar, N. and Erol, M. S. (2020). "The Final State of War: Hybrid War". *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 156-186.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

